

ციალა
ბეჟანიძე

ერთად
ცხოვრების
ფურცლებიდან

ციალა ბეჟანიძე

ერთად ცხოვრების ფუნქციებიდან

გამომცემლობა „ლაზარი“
გათუში – 2024

წიგნში შეხვდებით აქამდე უცნობ არაერთ ეპიზოდს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორის, ჯემალ ბერიძის, მრავალმხრივი საქმიანობისა და ოჯახური გარემოს შესახებ.

წიგნის შინაარსი საინტერესოა და უთუოდ მიიზიდავს მკითხველს.

რედაქტორი **რამაზ ხალვაში**, პროფესორი

გამომცემლობის დირექტორი **მურმან ცაცხლაძე**

გამომცემლობის რედაქტორი **ჟუჟუნა შაინიძე**

რედაქტორ-სტილისტი **ჯემალ სურმანიძე**

მხატვრული რედაქტორი **გურამ გუჭაბიძე**

ტექნიკური რედაქტორი **მალხაზ ფაღავა**

ISBN 978-9941-9496-9-2

© ციალა ბეჟანიძე, 2024

პირველად ჯემალი ბათუმის სახელმწიფო პედინსტიტუტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის მეხუთე, დამამთავრებელ კურსზე პრაქტიკის გავლისას გავიცანი, ბათუმის №22 საშუალო სკოლაში. მაშინ იგი, ფიზიკის კათედრის დოცენტი, მეთოდისტობას გვინევდა და ჩემთან, როგორც ჯგუფის წინამძღოლთან, ხშირი კომუნიკაცია გააჩნდა.

შემდგომში დავრწმუნდი, რომ ჯგუფზელად ჩემს არჩევაში მისი, როგორც მომავალი მეუღლის, ფარული ხელი ერია.

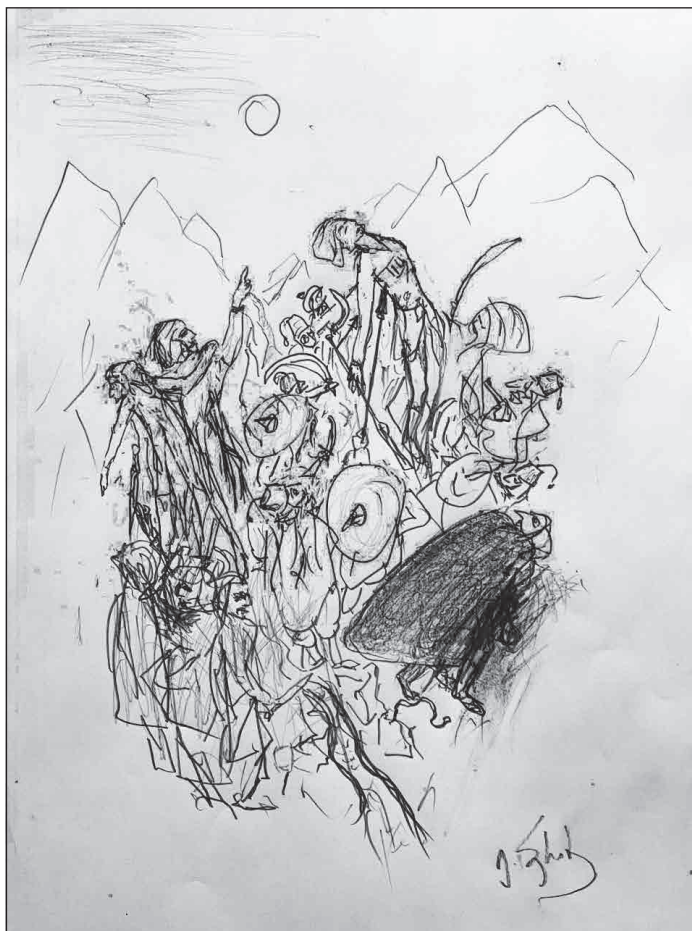
იმხანად უკვე მქონდა ინფორმაცია, რომ ჯემალს მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის უნივერსიტეტში საკანდიდატო დისერტაცია დაცული ჰქონდა და ინსტიტუტის სახელმწიფო კომისიის წევრად ითვლებოდა.

სხვადასხვა სკოლაში თანაკურსელების ჩატარებულ გაკვეთილებს ერთად ვესწრებოდით, რა დროსაც გზად ფიზიკის გარდა სხვა თემებზე მესაუბრებოდა. მათ შორის, სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ისტორიის შესახებ, რა მასალებზეც მაშინ ხელი ერთეულებს მიუწვდებოდათ.

შთაბეჭდილების მოსახდენად მიყვებოდა ჩემი დიდი ბაბუის, ჰაჯიასან-ბეგ ბეჟანიძის ფენომენზე, რომელიც 1845 წელს, როგორც ერთ-ერთი წინამძღოლი, აჭარელთა აჯანყებას ედგა სათავეში. მონაწილეობდა აჯანყებულების იარაღით აღჭურვასა და ციხე-კოშკების, ბუნებრივია, მშობლიური ზენდიდის ციხის გამაგრებაში, რომელსაც მომხდურთა არაერთი თავდასხმა მოუგერიებია.

აქვე ჯემალი სინანულით იხსენებდა ჰაჯიასან-ბეგის თანამებრძოლს, მისი დიდი ბაბუის ძმას, თეარ ბერიძეს, ვისაც უთანასწორო ბრძოლაში ოსმალებმა თავი მოჰკვეთეს.

სათანადო ინფორმაციას ფლობდა ჯემალი ჩემი გვარის ჩაქვური შტოს ღირსეულ წარმომადგენლებზეც –

1845 წლის აჯანყება (ენრიკო ბერიძის ნახატი)

ხუსეინ და დუდი ხანუმ ბეჟანიძეებზე, დუდი ხანუმის ვაჟზე – შერიფ ხიმშიაშვილზე (ერთ-ერთი ვერსიით, ხემშიაშვილი – ც. ბ.), რომლებიც აქტიურად მონაწილეობდნენ აჭარის ოსმალთა ბატონობისგან გათავისუფლებაში.

ჩემი და ჯემალის თანაცხოვრებაში ბეჟანიძეთა ზენდიდის საგვარეულო ციხეს ყოველთვის გამორჩეული ადგილი ეკავა, რომლის ვრცელ და ლამაზ ეზოში, დიდი კაკლის ქვეშ, მრგვალ მაგიდასთან ვიკრიბებოდით-ხოლმე.

სწორედ ჯემალისა და ჩემი ინიციატივით იზრუნა ჩვენმა უფროსმა ვაჟმა, ენრიკომ, მამაჩემის, ნიაზ-ბეგ ბეჟანიძის, ანდერძის აღსრულებაზე, რაც ციხის არქეოლოგიური პროექტის განხორციელებას ითვალისწინებდა.

ერთობ შრომატევად დახმარებას მიწევდა ჯემალი ბეჟანიძეებისადმი მიძღვნილი წიგნისთვის მასალების მოძიებაში, რითაც შესაძლებელი გახდა არგუმენტებით გაგვემტკიცებინა მამის ვარაუდები ბეჟანიძეების აბუსერისძეთა განშტოებად მიჩნევაზე.

ჯემალ ბერიძე (უკან) მეუღლესთან და სანათესაოსთან
ერთად ბეჟანიძეთა საგვარეულო ფუძეზე ზენდიდში

ზენდილის ციხე (მხატვარი ჯ. გორგილაძე)

ნიგნის გამოცემაში თანადგომის მხრივ ხაზგასასმელია ჯემალის კომპეტენტური რჩევა-დარიგებებიც. მანვე სათანადო წვლილი შეიტანა ჩვენთვის თურქეთიდან მოწოდებული მურატ კასაპის ნაშრომში „ქართველები ოსმალეთში“ წარმოდგენილი ბეჟანიძეების ბიოგრაფიების თარგმანში (უფრო დაწვრილებით იხილეთ 2013 წელს გამოცემული ჩემი ნიგნი „ზენდიდის ციხე. ბეჟანიძეთა საგვარეულო“).

* * *

პირველივე შეხვედრაზე შევნიშნე, რომ ჯემალი განსხვავებულად მექცეოდა არა მარტო ფესვების, არამედ პირადად ჩემს მიმართ სიმპათიის გამო. თურმე სადედამთილოს რძლად უკვე გამორჩეული ვყავდი.

ინსტიტუტი რომ დავასრულე, განაწილებით ოთხი თვის განმავლობაში, შუახევის რაიონის სოფელ ცხემლისის სკოლაში ფიზიკა-მათემატიკის მასწავლებლად ემუშაობდი, საიდანაც მალე სხვა რეალობაში აღმოვჩნდი. 1967 წლის შობა დღეს ჯემალთან ერთად ოჯახი შევექმენი.

გაგაცნობთ ზოგიერთ დეტალს მეუღლის ბიოგრაფი-
იდან. დაიბადა 1929 წლის 15 აპრილს, ქედის რაიონის
სოფ. ზესოფელში, მრავალშვილიან ოჯახში, ზოდია-
ქოთი – ვერძის ნიშნით. მეხსიერება და სიმტკიცე მასში,
როგორც ჩანს, აქედან საზრდოობდა. იყო შვიდ დედმა-
მიშვილში მესამე. სახლი სოფლის ცენტრში ჰქონდათ.
ერთობ ღამაზ და მოსავლიან ადგილას, საუკეთესო ბუ-
ნებითა და ხედით.

ციალა ზეჟანიძე და ჯემალ ბერიძე, 1967 წ.

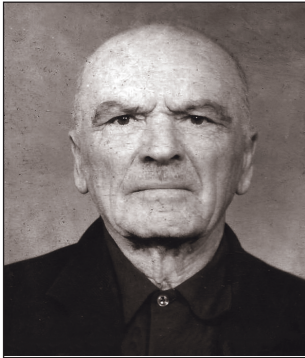
ჯემალის მამა, ქაზიმ ბერიძე, სოფლის თავკაცად და შეძლებულ პიროვნებად ითვლებოდა. იყო მეცხოველეობის ფერმის ხელმძღვანელი, თვითგანათლებული ადამიანი.

ეტყობა მისმა მატერიალურმა კეთილდღეობამ განაპირობა, რომ 1930-იანი წლების რეპრესიების დროს, როცა ქვეყანაში კოლექტივიზაცია იძულებითი წესით ინერგებოდა და ხალხს აკულაკებდნენ, ბოლშევიკები

ზესოფელი

მისი პერსონიტაც დაინტერესდნენ. კონტრრევოლუცი-
ონერობის ბრალდებით დაეძებდნენ, მაგრამ ჩეკას თავი
ტყეში შეფარვებით დააღწია.

ქაზიმ ბერიძე

ბატონმა ქაზიმმა კარგად იც-
ოდა მსოფლიოს ისტორია და
გეოგრაფია. კერძოდ, რომელმა
ქვეყანამ დასაბამიდან რა გზა
განვლო, სად და რამდენი ერო-
ვნების ხალხი ცხოვრობს, სად
რამდენი მდინარეა და ა. შ.

შინ კარგი ბიბლიოთეკა ჰქო-
ნდა, რასაც შვილები სწავლისას
იყენებდნენ. თავისუფალ დროს წიგნების კითხვისას გა-
ნსაკუთრებული დატვირთვა ჰქონდა ქართული ენის გა-
ნმარტებით ლექსიკონს, რაც ეხმარებოდა შთამომავლო-
ბას საფუძვლიანად ჩანვდომოდა ქართული სიტყვის მა-
დლს და ამოუწურავ ლექსიკურ მარაგს.

შედეგიც შესაბამისი იყო. როგორც ვაჟების, ისე ქა-
ლიშვილების მხრიდან, უკლებლივ ყველა შვილიშვილმა
უმადლესი განათლება მიიღო. შვილთაშვილებიც მათ

კვალს გაჰყვნენ და განსწავლულობით აგრძელებენ სამშობლოს მსახურებას.

ჯემალის დედა
ასიე შერვაშიძე

ჯემალის დედა – ასიე შერვაშიძე დიდგვაროვანი ოჯახიდან გახლდათ, აკავრეთას ხეობიდან, ყულისკარიდან. იყო უკეთილშობილესი და გულისხმიერი, შრომისმოყვარე მანდილოსანი. ძალ-ღონეს არ იშურებდა შვილების წიგნიერებისთვის.

ბედს არ ემდუროდა და ემადლიერებოდა მათ. მოზარდი ჯე-

მალის შესახებ მეუღლეს ეტყოდა-ხოლმე: ხედავ ქაზიმ, ეს არ შეგვარცხვენს, კარგი კაცი დადგებაო. ქალბატონ ასიეს ზრუნვა არც მაზლიშვილებისა და თანასოფლელებისთვის დაუკლია. რამდენს გასცემ, დაფასდები, – ასეთი იყო მისი ცხოვრების პრინციპი.

ბებიას, იხსან სურმანიძეს, შვილიშვილებისთვის ჯიბეებში კანფეტები სულ გადანახული ჰქონდა. ოღონდ გამორჩეულები ყოფილიყვნენ და ბავშვებისთვის არა-

ფერს დაიშურებდა. იგი თავადების მოდგმიდან იყო და მშობლიურ ქენწმანში თან იახლებდა პანია ჯემალს.

გზად ეუვნებიანი „ლინეიკით“ ასეირნებდა-ხოლმე. დაბაში ნუგბარით პირს ჩააგემრიელებინებდა. ხანდახან ჯემალი ბებიას გაეპარებოდა და თანატოლებთან ერთად ქედის ხიდის ქვეშ ბანაობითა და ერთმანეთის განუწვით ერთობოდა. აჭარისწყლის ზვირთებთან შებმამ კარგად აათვისებინა ცურვა.

ჯემალმა სწავლა სოფლის ოთხკლასიან სკოლაში დაიწყო. სიბეჯითით მასწავლებელს აცვიფრებდა. იოლად აითვისა დედაენა და მათემატიკა. პედაგოგის, მედია დეისადის, წყალობით მესამე კლასიდან ტექსტებს გამართულად კითხულობდა, ამიტომაც ბაბუა ახმედი, მხედველობის დაქვეითების გამო, სთხოვდა მისთვის გაზეთების ამბები გაეცნო.

ტრადიციულად თავის საძინებელში ბუხარს დაანთებდა, ცეცხლს ეფიცებოდა და ისმენდა, ქვეყნად რა ხდებოდა. ბუხრის დანთებაზე იგი უარს არც შუა ზაფხულში ამბობდა. აგვისტოს პაპანაქებაში სულ ოფლად იღვრებოდა ჯემალი, მაგრამ რა უნდა ექნა, ბაბუას ხომ

ვერ გაანზილებდა. ამ დისკომფორტიდან ერთი კარგი სა-
რგებელი ნახა. გაზეთებით იმდენ ინფორმაციას იღებდა,
რომ ეს ცოდნა შემდგომ განსწავლულობაშიც გამოადგა.

ახმედ ბერიძე
(მხატვარი გ. გუჯაბიძე)

ბაბუა ახმედს რთული ცხოვ-
რების გზა გაუვლია. ჯერ იყო
და და-ძმებთან ერთად ნაჩქარე-
ვად აყრილ მუჭაჯირთა პირველ
ნაკადს იძულებით ოსმალეთში
გაჰყოლია, რაც სტიქიურად მო-
მხდარა. ახლობელთა ნაწილი ზე-
სოფელში დარჩენილა.

შემდგომში, დარწმუნებულან
რა აქაურთა მიმართ ფუჭ შეპირე-
ბაში, ჯემალის ნათესავებს სამშობლოსკენ გამოუწიათ
გულმა, მაგრამ მათგან შინ დაბრუნება, დიდი ძალისხმე-
ვის ფასად, მხოლოდ ბაბუა ახმედმა მოახერხა.

იგი იმდენად ეროვნული ორიენტაციისა იყო, რომ მჭი-
დრო ურთიერთობა გააჩნდა „სამუსლიმანო საქართვე-
ლოს განმათავისუფლებელ კომიტეტთან“. გადმოცემით,
მონაწილეობას ღებულობდა 1919 წლის აგვისტოში კო-

მიტეტის ინიციატივით ბათუმში მოწყობილ ყრილობაში, რომელმაც დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად, აჭარის დედასამშობლოსთან განუყრელობის მტკიცე ნება გამოხატა.

ჯემალის ბაბუის თურქეთში დარჩენილი დედმამიშვილებიდან უსუფმა და ასლანმა იქაურ ქართველებზე იქორწინეს. თავის მხრივ, აიშე მუჰაჯირ ერისთავზე გათხოვდა, რომლის შთამომავლები – ფახრი, ოსმანი და უსუფი უნიადან და თერმედან ბიძიასა და ბიძაშვილების ოჯახებს სტუმრობდნენ-ხოლმე.

ჯემალის დიდ ბაბუას, ხუსეინ ბერიძეს, ეგვიპტეში დაბადების გამო, ეგვიპტელს (მისირელს) უწოდებდნენ. ეს ისტორია კი მისი მამის, ახმედის, სალოცავად მექაში გამგზავრებით დაწყებულია. იქიდან ეგვიპტეში გადასვლისას, გზად ოსმალთაგან ორი დიდგვაროვანი ტყვე ბერძენი ქალი გამოუსყიდია, რომელთაგან ერთ-ერთზე, ჯემალის დიდ ბებიაზე, უქორწინია.

ასე, რომ ჩემი მეუღლის მოდგმის ძარღვებში ნაწილობრივ ბერძნული სისხლი ჩქეფს. ყოველთვის უფრთხილდებიან და აფასებენ ბერძნებთან ურთიერთობას. დიდი

ბებია ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ძველი ბერძნული და ქართული მითოლოგიები თემატიკით უახლოვდებიან ერთმანეთს, ჩვენი ხალხები ერთი და იგივე რელიგიური აღმსარებლობისა არიან.

ელადელმა დიდედამ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა მამამთილის, ქაზიმ ბერიძის, მშობლიურთან ერთად, ბერძნულ კულტურასთან ზიარებაში. კარგად ახსოვდა ჯემალს როგორ უყვებოდა მამა ჰომეროსის „ოდისეაზე“, რომელმაც უკიდევანო ზღვით მოგზაურობისას ხიფათით სავსე თავგადასავლები გადაიტანა.

თვით ქაბუკ ალექსანდრე მაკედონელს თან ჰქონია თურმე ეს წიგნი შორეულ ლაშქრობებში, დღესაც ყოველი ასაკის კაცისთვის რომ მოუწეინრად საკითხავია.

ბავშვობიდან ცნობისმოყვარე იყო ჯემალი. სულ აინტერესებდა წვიმის შემდეგ მცენარეზე შემორჩენილი ნამი მზის სინათლეზე რატომ ლიცლიცებდა; დილას და საღამოს მნათობი ნითელ და ყვითელ შეფერილობას რატომ ღებულობდა; რატომ იყო ცისარტყელა ფერადი; მზის სხივები ატმოსფეროში მრავალჯერადად რატომ გაიბნეოდა?

ჯემალის დები. მარცხნიდან სხედან – ლამარა და მავილე,
დგანან – ჰურმიზ და აიშე ბერიძეები

ყმანვილობის დროინდელი შთაბეჭდილებები გულუბრყვილოა და ხშირად ოცნებაში აისახება, თუმცა მიზანდასახულობით ოცნება დროთა განმავლობაში შეიძლება რეალობად იქცეს. ასე მოხდა ჯემალის შემთხვევაში. თხევადი ნივთიერებების სტრუქტურული აგებულების შესწავლამ იმდენად გაიტაცა, რომ 1986 წელს მოსკოვის

ლომონოსოვის უნივერსიტეტში ამ თემას სადოქტორო დისერტაცია მიუძღვნა.

„სინათლის გამბზნევი გარემოს ოპტიკა და მისი გამოყენება ფიზიკურ ქიმიაში“ – ასე ერქვა ნაშრომს, რაც ოპტიკაში ახალ მიმართულებად შეფასდა.

ყველა სამუშაო ეხერხებოდა ჯემალის დიდრონ და უნარიან ხელებს. ყოველ საქმეს სიყვარულით ეხებოდა, მაგრამ კიდევ უფრო დიდი სიყვარულით ამ ხელებს ნიგნები ეჭირათ.

სოფლის დანყებითი სკოლის დასრულების შემდეგ, რადგანაც ახლო-მახლო სხვა მაღალი რანგის სასწავლებელი არ არსებობდა, დაბა ქედის საშუალო სკოლაში განაგრძო სწავლა. მაშინ ჯერ კიდევ II მსოფლიო ომი მძვინვარებდა და საყოველთაო გაჭირვება სუფევდა.

მოსახლეობა შიმშილისგან სიმინდის კულტურამ გადაარჩინა. სულზე 300 გრამი პურის გაცემა ვერაფერი ნუგეში იყო, ამიტომაც მშობლები ჯემალს სკოლაში მჭადს ატანდნენ, რაშიც სოიო იყო შერეული და კეცზე გამომცხვარ საგზალს სირბილეს მატებდა. ყუათიანი საკვები იყო.

ქედის სკოლამდე და უკან ჯემალი ფეხით, მეგობარ ფელულ ბერიძესთან (შემდეგში ცნობილ პედიატრთან) ერთად, დღეში დაახლოებით 10 კმ-ს გადიოდა. ცენტრში ჩასვლამდე უნდა ჩაერბინა – ბელატევი, ქარისსაქროლი, ცივწყარო, ქვასაგორავი და სოფელი გულები. მაშინ გზა სად იყო და კვალი. ბილიკ-ბილიკ მიდიოდა, ალაგ-ალაგ, ტყის მასივისა და ქარაფიანი კლდეების გავლით.

როგორც ჩანს, ამ გარემოებამ განსაზღვრა, რომ შემდგომში ფეხით ცენტრალური პარკის ნურიგელის ტბას ყოველ დილით საშუალოდ შვიდჯერ შემოუვლიდა-ხოლმე და ჯანმრთელობას იკაჟებდა.

მართალია, ჯემალის მოწაფეობისას ბიძია ხუსეინი დაბაში ცხოვრობდა, მაგრამ მეგობრის მიტოვება არ სურდა და ამ მიზეზით, ახლო ნათესავთან მისვლისგან თავს იკავებდა. ამის გამო გაკვეთილზე ჯემალსა და ფელულს ხშირად აგვიანდებოდათ.

ერთხელაც განრიგის დამრღვევები დამრიგებელმა დირექტორთან შეიყვანა. სკოლის ხელმძღვანელმა, რა თქმა უნდა, დატუქსა ისინი და მშობლების მიყვანა მოითხოვა. შეშინდნენ ბავშვები საყვედური არ მივიღოთო და დედ-მამისთვის ამის შესახებ არ უცნობებიათ.

სახლიდან მოჩვენებითად, თითქოსდა, სკოლაში მიდი-
ოდნენ. არადა გზაში ყოვნდებოდნენ და თამაშის დასრუ-
ლებისას, გათვალისწინებულ დროს, შინ ბრუნდებოდ-
ნენ, მანამდე, სანამ მათ მეზობელი არ შენიშნავდა.

როგორც კი ყველაფერი გაირკვა, ჯემალის მამა,
სკოლაში მისულა და დირექტორისთვის საყვედური უთ-
ქვამს: ბავშვს რომ რაიმე მოსვლოდა, სად უნდა წასული-
ყავით, პასუხს გაგებინებდითო.

შემდგომში, ჩემი ქმარი იხსენებდა, მამასთან ერთად
როგორი სიამაყით გამოვიდა დირექტორის კაბინეტი-
დან, როგორ ამაღლდა მშობელი მის თვალში. ამის მერე
ხან დაბა ქედის სკოლის ბაზაზე ახალდაფუძნებულ
ინტერნატში, ხანაც ბიძია ხუსეინის ბინაში ჩერდებოდა.

მართალია, ზესოფლის მომიჯნავე სოფელ ზვარეში
8-წლიანი სკოლა გვიან გაიხსნა და ჯემალს ამ პრივი-
ლეგიით არ უსარგებლია, მაგრამ აქვე მისი მამის კო-
ნტექსტში სახსენებელია აღნიშნული სასწავლო დაწესე-
ბულების საშუალოდ რეორგანიზაციის პროცესი.

დღეისთვის სოფლად თანამედროვე სტანდარტების
სკოლა რომ არსებობს, მისი ბაზისის შექმნა სწორედ ბა-
ტონი ქაზიმის დამსახურებაა, რასაც წინ ხელისუფლე-

ბის მაღალ ეშელონებში მრავალწლიანი კარდაკარ სიარული უძლოდა.

ანალოგიური გულმოდგინებით უნერგავდა ჩემი მამათილი შრომის სიყვარულს შვილებს. ამიტომაც ჯემალი უქმე დღეებში, როგორც კი შესაძლებლობა მიეცემოდა, ქედის სკოლიდან მშობლიური ზესოფლისკენ მიეშურებოდა მშობლებისთვის ნასაშველებლად. ხან რას აკეთებდა და ხან რას. რამდენჯერმე ჭვავის მოსავლის აღე-

ჯემალ ბერიძის მამისეული სახლი ზესოფელში

ბაში მონანილეობდა, რაც გლუვზედაპირიან კალოზე კევრის გამოყენებით ილენებოდა.

ასეთი კალო საცხოვრებლის სიახლოვეს ჯემალის მამის ოჯახსაც ჰქონია. ზედაშედან ურმით ჩამოზიდულ ჭვავის ძნებზე კევრიანი ხარების ტარებისას, კევრის ფიცრებზე ბავშვებს დააყენებდნენ-ხოლმე, რაც ჯემალსა და მის თანატოლებს დიდ სიამოვნებას ანიჭებდა.

მეხუთე კლასიდან ჯემალი, ასაკით პატარა, მაგრამ უკვე ზორბა ტანის მხარბეჭიანი ბიჭი, პირველი მონაფეა. მხოლოდ „ხუთიანები“ – სხვა ნიშანს ვერ იპოვიდით მის დღიურში. სკოლაში ყველა საგანს ერთნაირად სწავლობდა. იზიდავდა მათემატიკა, ფიზიკა, გეომეტრია, ასტრონომია, ქართული ლიტერატურა. ყველა საგანი და მასწავლებელი უყვარდა.

რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“ ლამის ზეპირად იცოდა. მისი საყვარელი მწერლები იყვნენ, ასევე: ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ჭაბუა ამირეჯიბი, გალაკტიონი, ტიცვიან ტაბიძე. აღარაფერს ვამბობთ უცხოელ კლასიკოსებზე. პოეზიას აღმერთებდა. ფიზიკა და მათემატიკა თავისებურ პოეზიად მიაჩნდა.

სკოლაში აღნიშნულ საგნებს ვანო ჩხაიძე ასწავლიდა, რომელმაც ერთობ დიდი ინტერესი აღუძრა ამ დისციპლინების მიმართ. ერთხელ ვანო მასწავლებელმა გაკვეთილზე ფილოსოფოს სოკრატეს ნათქვამი გაიმეორა: ადამიანისთვის ყველაზე დიდი სასჯელი სიკვდილი კი არა სირცხვილიაო, რაც ჯემალს იმდენად მოეწონა, რომ იგი მისთვის ცხოვრების მთავარი კრედო გახდა.

რადგანაც ეს სიბრძნე პირველად ფიზიკის მასწავლებლისგან გაიგონა, მონოდებასთან ჰარმონიაში, ეს დამატებითი სტიმული გახდა, ფიზიკა მისი ცხოვრების საზრისად ქცეულიყო.

ვანო მასწავლებელი ჯემალს ხანდახან რთულ, საშუალო სკოლისთვის უჩვეულო ამოცანას აძლევდა ამოსახსნელად, რაც მოსვენებას უკარგავდა ბავშვებში რჩეულ მონაფეს. ამასთან დაკავშირებით, ჯემალი მამასთან და უმცროს ძმასთან ერთად, გაზაფხულზე მიწის დახვნის ეპიზოდს იხსენებს:

– გუთანს მივუყვებოდი, მამა თესავდა, ნაზიმი ხარებს მიუძღვებოდა. ნამბულიანი მიწა გოროხ-ბელტებად წვებოდა და მზის სხივებს ირეკლავდა. შესდექ ნაზიმ, დააყენე ხარები! – გავძახე ძმას. თხილის წკეპლა გუთნის

ძმები – ჯემალ და ნაზიმ ბერიძეები

ტარზე ჩამოვდევი და ოფლის სახელოთი წმენდით ჯიბიდან დაკეცილი რვეული და ფანქარი ამოვიღე.

ამოცანას რამდენიმე ახალი გაანგარიშება შევმატე. შემდეგ რვეულ-ფანქარი ჯიბეში ჩავაცურე და წკეპლის შემოკვრით ხარები ადგილიდან დავძარი. დილით, უთენია სკოლას რომ მივაშურე ვანო მასწავლებელმა არ დაიჯერა ამოცანა რომ მე ამოვხსენი. იგი სირთულის გამო, მთელ რაიონში ვერავის ამოვხსნა თურმე.

ჯემალ ბერიძე უყვარდათ თანაკლასელებსა და მათ მშობლებს. საკუთარი შვილებიდან არ გამოარჩევდნენ. ერთხელ ჯემალს ქედაში სწავლისას თანაკლასელებისთვის – მერაბ გათენადისთვის (მომავალი ექიმი კარდიოლოგი), ვახტანგ პაპუნძისთვის (შემდგომში ჩვენი რეგიონის ხელმძღვანელი) და ფელულ ბერიძისთვის საკარმიდამოში ნაპოვნი ქვევრის ნატეხების შესახებ გაუმახელია.

– წინათ თქვენ მამა-პაპებს ღვინის მარანი ექნებოდათ, – გაუცნიათ საერთო მოსაზრება ჯემალისთვის. ეს ნათქვამი შემდეგ ჯემალს აჭარის სოფლების ისტორიაზე მიცემულ საშინაო დავალებაში განუვრცია და არც შემცდარა. ბოლო პერიოდში აქ მართლაც აღმოჩნდა დიდი მარანი, რასაც პირადად ველარ მოესწრო.

საშუალო სკოლა ჯემალმა მახუნცეთში წარმატებით დაამთავრა. პედაგოგები ნიჭიერების გამო აფასებდნენ, თუმცა სურდათ მეტი ესწავლა და, ბუნებრივია, მეტსაც თხოვდნენ. ამიტომაც იყო, რომ გამოსაშვები გამოცდების წინ რაიონის ერთ-ერთ წარჩინებულ მოსწავლედ ითვლებოდა.

სკოლის დამთავრებისას
მიღებული ვერცხლის
მედალი

ნარდგენილი იყო ოქროს მე-
დალზე, მაგრამ აჭარის განათ-
ლების სამინისტრომ წერით
გამოცდაზე მის მიერ ამოხსნ-
ილი მათემატიკის დავალება
ქედის სკოლაში განათლებამი-
ღებულისთვის შეუფერებლად
ჩათვალა და ქულა ჩამოაკლო.
ამიტომაც უსამართლოდ ვერც-
ხლის მედალი გადაეცა, რაც
პრივილეგიით არ ჩამოუვარდებოდა ოქროს მედალს.

* * *

ჯემალს განსაკუთრებით ტექნიკური საგნები აინტე-
რესებდა. შესაბამისად, როგორც მედალოსანი, მისაღები
გამოცდების გარეშე, შერჩეული უმაღლესი სასწავლებ-
ლის – თბილისის სტალინის (შემდგომში ივ. ჯავახიშვი-
ლის) სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის
ფაკულტეტზე ჩაირიცხა.

ომი ახალი დამთავრებული იყო. ჯერ კიდევ უჭირდა
ხალხსა და ქვეყანას. უნივერსიტეტს პერიფერიებიდან

ჩამოსულთათვის საერთო საცხოვრებელში საკმარისი როდენობის ადგილები არ გააჩნდა.

ძლივს მოხერხდა ჯემალისთვის ოთახის პოვნა, სადაც ბათუმელი სტუდენტი გივი ჯინჭარაძე ცხოვრობდა (შემდგომში მისი საუკეთესო მეგობარი). ჯემალის საწოლი უმატრასო იყო და რამდენიმე დღე ზედ ტანსაცმელგადაფარებულს ეძინა.

ფაკულტეტის დეკანს თავისი გასაჭირის შესახებ რომ აუწყა, პრეტენზია იქით წაუყენეს. ისეთი მდიდარი კუთხიდან ხარ, მანდარინის ფულით ერთს კი არა, რამდენიმე მატრასს შეიძენო.

თავი არ უმართლებია, რომ აჭარის მაღალმთიანეთიდან იყო, სადაც ციტრუსი საერთოდ არ ხარობდა. როგორც ჩანს, დეკანი თავად გაერკვა სიტუაციაში. მეორე დღესვე მატრასი გამოუყვეს.

პირველ კურსზე სწავლა ცოტა არ იყოს გაუჭირდა, მაგრამ აკადემიური მოსწრება თანდათან ისე გააუმჯობესა, რომ კურსზე ერთ-ერთი საუკეთესო სტუდენტი გახდა. იმდროინდელ ყველაზე დიდი ოდენობის სტიპენდიას ღებულობდა.

ცალკე სახლიდან უგზავნიდნენ ფულსა და ამანათებს. არ ყოფილა შემთხვევა გივის და მას ამანათები ერთმანეთის გარეშე გაეხსნათ. ლუკმას იყოფდნენ. ჯემალს ახლო მეგობრობა ჰქონდა, აგრეთვე, თანაკურსელებთან – ალბერტ (ალეკო) თავხელიძესთან (შემდგომში საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი), ნოდარ ამაღლობელთან (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მომავალი რექტორი), გივი ჯობავასთან, რაფიელ ჩიქოვანთან, თენგიზ სალუქვაძესთან და სხვებთან.

რაფიელი და ალეკო თბილისელები იყვნენ და ბევრი განზომილებით დაუკავშირეს დედაქალაქს ჯემალი. სტუდენტობას შინაარსიანად ატარებდა.

როგორც თავად იხსენებდა, იმდროისთვის თბილისში ცნობილი ღირსშესანიშნაობები მხოლოდ რამდენიმე იყო – ნარიყალა და აბანოთუბანი, მთანმინდა და მეტეხი.

ქალაქში მაშინ აქა-იქ აღმშენებლობის ხარაჩოებს მოჰკრავდი თვალს. გაიჭრა ვარაზის ხევი, რამაც ორი დიდი უბანი დააკავშირა ერთმანეთს. იმჟამად დედაქალაქში ძირითადად საბჭოთა ავტომობილებს: „ზიმებს“,

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლის პერიოდი.
სხედან: მარჯვნიდან პირველ რიგში ვალერიან ახალაძე, მეორე რიგში
ჯემალ ბერიძე, ალბერტ (ალეკო) თავხელიძე (მეორე); დგას რაფიელ
ჩიქოვანი (მეორე რიგში მარჯვნიდან მეორე), 1952 წ.

ხისძარიან „მოსკვიჩებს“, „პობედებსა“ და პირველი მო-
დელის „ვოლგებს“ თუ შენიშნავდით. მხოლოდ ყველგან-
მავალი „სტუდენტკერები“ და „ვილისები“ იყო უცხოური.

ტელევიზორი მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო მოხმარებაში.
კინოს სეანსებზე ბილეთების შეძენას გრძელ რიგებში
დგომა სჭირდებოდა, რასაც ჯემალი და მისი თანაკურ-
სელები მონაცვლეობით აკეთებდნენ და ახალი ფილმე-
ბის ნახვისთვის დროს ყოველთვის პოულობდნენ.

არც დრამატულ თეატრებში სპექტაკლების პრემი-
ერების, სახელმწიფო მუზეუმისა და სამხატვრო გალე-
რეის გამოფენების, სპორტული სანახაობების ხილვაზე
ამბობდნენ უარს. სწავლასა და დასვენებას მოხერხებუ-
ლად უხამებდნენ ერთმანეთს.

ერთხელ ჯემალს უნებლიეთ, ფილმ „ჭრიჭინას“ უნივე-
რსიტეტის კიბეებზე გადაღების ეპიზოდი და ცნობილი
კინოვარსკვლავი, ლეილა აბაშიძე, ახლოდან უნახავს.

მთლიანობაში კულტურული ცხოვრების მრავალ-
ფეროვნებამ, ხალხისა და ავტომანქანების სიმრავლემ
დიდი ქალაქის მაჯისცემა შეაცნობინა ჯემალს. შეუ-
ჩერებლად ძგერდა მგზნებარე გული საქართველოსი.

ზოგჯერ საუკუნეობით ტყვეობაში მოქცეული და ხელახლა აღზევებული, მკვდრეთით აღმსდგარი. ამჯერად ნანგრევებიდან აღდგენას რომ გადაურჩა და II მსოფლიო ომის მძვინვარებას არაერთი მეომარი შესწირა.

ავლებდა რა პარალელს თბილისის ისტორიასთან და დაპყრობის ხანგრძლივობასთან, ჯემალს კურსელებთან სამხრეთი საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მაგალითი მოჰყავდა ხოლმე, რამაც სამი საუკუნის მანძილზე არაერთი ღირსეული მამულიშვილი იმსხვერპლა.

შემდგომში ჯემალის კუთხითა და ფუძით იმდენად დაინტერესდნენ, რომ არდადეგებზე ალექო და რაფიელი ჩემს მეუღლეს სტუმრად ეწვივნენ და პირადად იხილეს როგორც ქვემო აჭარა, ისე ჯემალის საცხოვრებლის ბორჯღალიანი ძელი, ამოღმართის საყდრის ბალავარი თუ სამზიარი კლდეების ბერების კელიები.

ზედაშეს ავლით თვალი შეავლეს მიუწვდენელ ბეთლემსა თუ მის მიმდებარე ტყის მასივს, სადაც, გადმოცემებით, წინაპრებს ეროვნული ცნობიერების გადასა-

რჩენად უნდა დაეფუძნებინათ სამონასტრო კომპლექსი, მის ახლო-მახლო გაეხიზნათ ვაზი და ფუტკარი.

ბეთლემის მისადგომებთან გადამალეს ვენახი, ასე უფრთხილდებოდნენ მამა-პაპები ეროვნულ ფასეულობებს, – დაუჩემებია ჯემალს. დათანხმებულან. „ჩაღმა ჩაყრილო ვენახო, სად წადი და სად მოგნახო“. – ნახსენებია ერთ-ერთ აჭარულ ხალხურ ლექსში, – უთქვამთ სინანულით ალეკოსა და რაფიელს და აქაურთა მამული-სადმი თავდადება შეუქიათ.

მაშინ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი აკადემიკოსი ნიკო კეცხოველი ყოფილა. დინჯი და განონასწორებული პიროვნება. მომავალი თაობებისთვის მართებული რჩევა-დარიგებების მიმცემი.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა სტუდენტთა პროფესიონალ სპეციალისტებად ფორმირებას. ლექტორისთვის ყველაზე დიდ ჯილდოდ მას უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ, ყოფილი სტუდენტებისგან სიყვარულის და მადლიერების გამოხატვა მიაჩნდა, რაც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში წვევისას პირადად

განუცდია კიდეც, – არაერთხელ უთქვამს ჩემთან ბატონი ნიკოს შესახებ ჯემალს.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლაბორატორიაში რამდენიმე წელიწადს ექსპერიმენტულ ფიზიკას ეუფლებოდა, რაც ერთობ იტაცებდა ჯემალს. უნივერსიტეტი წითელ დიპლომზე რომ დაესრულებინა სხვა საგნებთან ერთად ამ დისციპლინაშიც მაღალი შეფასება უნდა ჰქონოდა.

აღნიშნულ საგანს სახელმწიფო გამოცდაზე ცალ-ცალკე ორი ლექტორი იბარებდა. ერთ-ერთი იმდენად მკაცრი ყოფილა, გაუზრბოდნენ. ჯემალმა კი პირიქით, დიდხანს ლოდინს ამჯობინა სწორედ მისთვის მიემართა და ბილეთის თემებზე ისე შთამბეჭდავად ისაუბრა, შეფასება ფრიადი მიიღო.

* * *

1953 წელს უნივერსიტეტი წარჩინებით დაამთავრა ჯემალმა და მუშაობა ბათუმის პედაგოგიური ინსტიტუტის ფიზიკის კათედრის გამგის ასისტენტად დაიწყო. ესწრებ-

ჯ. ბერიძე თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
დასრულების შემდეგ

ოდა ლაბორატორიულ მეცადი-
ნეობებს, რომლებიც სტუდენტ-
ებისთვის ტარდებოდა.

სამინისტროდან ერთ-ერთმა
მაღალჩინოსანმა უსაყვედურა,
– საიდან აღმოჩნდი პედინსტი-
ტუტში. მაღალმთიანი აჭარის
მკვიდრი წესით იქ რომელიმე
სკოლაში პედაგოგად უნდა მუ-
შაობდეო, რაც კიდევ ერთ გუ-
ლდასაწყვეტ მოგონებად შემო-
რჩა მის მეხსიერებას.

ერთი წლის შემდეგ, ჯემალმა ბათუმის პედინსტიტუ-
ტის შუამდგომლობით, გადაწყვიტა მოსკოვის საოლქო
პედაგოგიური ინსტიტუტის ფიზიკის კათედრის ასპირა-
ნტურაში ეცადა ბედი, ვინაიდან ვერ მოხვდა თბილისის
უნივერსიტეტიდან ასპირანტურაში სწავლის გამგრძე-
ლებელ წარჩინებულთა სიაში.

და აი, ჯემალი მოსკოვშია. ზაფხულია. სასოფლო-სა-
მეურნეო გამოფენის ერთ-ერთ სასტუმროში ცხოვრობს.

დადის გამოფენის ხალხმრავალ ხეივნებში. ეცნობა მოსკოვს.

გვერდითა ჯიბეში ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს რეკომენდაცია უდევს. გამოცდები სექტემბერში დაიწყო. ასპირანტურაში ოთხ ადგილზე 20 კაცი აცხადებდა პრეტენზიას. მეტოქენი სწრაფად შემოაკლდნენ. ჯემალმა მთელი დისტანცია ჩინებულად განვლო, რის შემდეგაც მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ხსნართა ლაბორატორიაში მიავლინეს.

– განსაკუთრებით დამამახსოვრდა პირველი შეხვედრა მომავალ მეცნიერ-ხელმძღვანელთან, პროფესორ მიხეილ შახპარონოვთან, რომელიც მაშინ 50 წელს მიახლოებული იყო, – იხსენებს ჯემალი.

აბა, კიდევ რა გიტაცებთ ფიზიკაში? რა გაღელვებთ? სკამის ზურგს მიყრდნობილი შახპარონოვი ჩემი პასუხის მოსასმენად მოემზადა.

– მსურს ავიღო თემა სინათლის გაბნევის შესწავლაზე ორგანულ სითხეებში – მივუგე მე. – კარგი იქნებოდა თუ ამას ბინალურ ხსნარებსაც დაუმატებდით. ყოჩაღ ჭაბუკო, მეცნიერებაში თავიდანვე კეთილშობილური გზით რომ გადაწყვიტეთ სვლა.

სითხეთა მოლეკულური ფიზიკა ჯერ კიდევ შესწავლის პროცესშია. შემდგომში, როცა გამოკვლევას შეუდგებით, მიხვდებით, რომ საზოგადოებისთვის სარგებლობის მოტანა შეგიძლიათ.

მეცნიერებას მსხვერპლი სჭირდება. აიღეთ და შეამოწმეთ როგორ მოქმედებენ ორგანული სითხეები, რომელთაც განშრევების მაღალი კრიტიკული წერტილი აქვთ, – დამმოძღვრა ხელმძღვანელმა.

მთავარი ოპონენტის მოძიება გაუჭირდა და გადაწყვიტა სათხოვნელად ტექნიკურ მეცნიერებათა დოქტორისთვის, პროფესორ გიორგი როზენბერგისთვის მიემართა. ურჩიეს – ტყუილად ირჯები, არაფერი გამოგივაო, მაგრამ შეუპოვრობით თავისას მაინც მიაღწია.

შემდგომში როზენბერგი და ერთობ მკაცრი შახპარონოვი ჯემალის ახლო მეგობრები გახდნენ, რაც, უდავოა, მისმა შესაშურმა გულწრფელობამ და შრომისმოყვარეობამ განაპირობა.

რა თქმა უნდა, მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სხვადასხვა კათედრაზე უფრო დიდი და რთული ლაბორატორიები იყო, ვიდრე ფიზიკური ქიმიის კათედ-

ჯემალ ბერიძე ოჯახთან ერთად
მოსკოვის სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე, 1976 წ.

რის ფიზიკურ-ქიმიურ ხსნართა ლაბორატორიაა, რომელიც ამ სფეროს უდიდესმა სპეციალისტმა შახპარონოვმა დააფუძნა. მაგრამ აქაც ბევრმა რამემ განაცვიფრა ახალგაზრდა ასპირანტი.

– ამიერიდან აქ ვიმუშავებთ, დანადგარი უნდა ავაწყოთ. ახლა კი აიღეთ ლიტერატურა. არა მარტო რუსულ

ენაზე, ბუნებრივია. ბევრი ძვირფასი რამე დაწერილა ინგლისურად, ბევრს იპოვით გერმანულადაც. ერთი სიტყვით, მოემზადეთ, – უთხრა შახპარონოვმა და ჯემალიც ბიბლიოთეკაში საფუძვლიანად ჩაუჯდა წიგნებს.

დისერტაციის გარკვეულ ნაწილს მოლეკულური სპექტროსკოპიის ლაბორატორიაში ასრულებდა. ხშირად ექსპერიმენტებისთვის ადგილზე გვიანობამდე დარჩენა უხდებოდა, რაშიც ხელშეწყობა არ მოჰკლებია.

იმდენად დიდი ნდობითა და ავტორიტეტით სარგებლობდა, რომ შახპარონოვის შუამდგომლობით ლაბორატორიის გასაღები მიბარებული ჰქონდა.

ვალში არც ჯემალი დარჩენილა. როგორც მოგზაურობის და ექსტრემალური სპორტის მოტრფიალე, საკანდიდატოს ხელმძღვანელი საქართველოში მიიწვია. ერთხელ მშობლიური ზესოფლის შემადღებაზე ქილისეს (ეკლესიის) სანახავად წაიყვანა. ადგილამდე სვენებ-სვენებით მიუღწევიათ.

– აქაურობა ნამდვილი ნალკოტია. მომხიბვლელით შვეიცარიის ალპებს არაფრით ჩამოუვარდება. ქრისტიანობის აღმსარებელთა თავშესაფრის ნაშთი აქ არაერთი

ჯემალის საკანდიდატო დისერტაციის
ხელმძღვანელი – პროფესორი
მიხეილ შახპარონოვი

ყოფილა, – უთქვამს აჭარისწყლის ხეობის სილამაზეზე და სიძველეზე ზემოდან მაცქერალ შახპარონოვს.

– აჭარაში ქრისტიანობა I საუკუნეში გავრცელდა და შემდეგ მოიცვა სრულიად საქართველო. აქ პირველი ტაძრის დაფუძნება ანდრია პირველწოდებულის სახელს უკავშირდება. ასე, რომ ღვთისმსახურებას ჩვენს მხარეში ოდითგან მისდევდნენ, ამისთვის მტერს ხელი რომ არ შეეშალა, – განუმარტავს ჯემალს და ამით მგზავრობის ინტერესთან ერთად, სტუმრის ისტორიული ცნობისმოყვარეობა დაუკმაყოფილებია.

ქილისეზე საკუთარ აზრს სხვა ადგილას გაგიმხელთ, აქ კი შახპარონოვი მინდა გავიხსენო, ლაშქრობიდან და-

ლლილ-დაქანცული რომ დაბრუნდა და კმაყოფილება მაინც არ დაუფარავს. ამ დროისთვის იგი უკვე ასაკოვანი იყო და ქილისეს სიმაღლის დაძლევა მიღწევად მიაჩნდა.

მაშინ მშობლიურ №1 საშუალო სკოლაში პედაგოგობის გარდა ფიზიკის მეთოდგაერთიანებას ვხელმძღვანელობდი. ამავდროულად, საგნის კლასგარეშე წრეც მქონდა ჩაბარებული. თავს ვერ ვაპატიებდი ბატონი მიხეილის ბათუმში ყოფნით არ მესარგებლა და ლექციით ხსენებული წრის წინაშე არ წარმედგინა.

სკოლის მოსწავლეებთან შეხვედრა სტუდენტებთან კომუნიკაციაზე რთულია. ისინი ხომ ჩემგან ფიზიკით უეჭველ დაინტერესებას მოელიან, – გავგვიმხილა მე და ჯემალს, თუმცა სკოლაში წამოსვლაზე უარი არ უთქვამს.

ლექცია საუცხოო გამოუვიდა. დასკვნით ნაწილში ბავშვები დამოძღვრა: სწავლა სახლის აშენებას მოჰგავს, აგურის აგურზე სწორ განლაგებას რომ მოითხოვს. თქვენზეა დამოკიდებული თუ როგორ ააშენებთ ამ ნაგებობას, როგორ დაეუფლებით განათლების სიმაღლეებს. როგორც გამოიყენებთ სწავლის პერიოდს, ისეთი შინაარსისა იქმნება თქვენი მომავალი.

ლექციას მეთოდგაერთიანების პედაგოგების გარდა
ჯემალიც ესწრებოდა. შეხვედრისთვის განკუთვნილი
დრო ამოიწურა თუ არა, საუბარ-საუბრით გავეშურეთ
ჩვენი ბინისკენ, რომელიც სკოლასთან ახლოს, იმჟამი-
ნდელ სტალინის პროსპექტზე მდებარეობდა.

* * *

ჯემალი იმ ახალგაზრდების ჩამონათვალში შედიოდა,
ვისაც კარგი სწავლისთვის საზოგადოება განსაკუთრე-
ბული პატივით ეპყრობოდა. ერთხელ, 1956 წელს, მო-
სკოვიდან საზაფხულო არდადეგებზე სახლისკენ მიმა-
ვალი, ცნობილ სამართალდამცველს, ქედის მილიციის
უფროსს, დაუთ ასამბაძეს, სასადილოში მიუპატიჟებია
და ჩვეული იუმორით უთქვამს: შენ უკვე ასპირანტუ-
რაში სწავლობ. ვინ იცის როგორი დიდი კაცი გამოხვალ,
იქნებ დროის შემდეგ მემუარებში ეს შეხვედრაც მოიხსე-
ნიო. ისე აგიხდეთ ყველაფერი.

დაუთს კონიაკის დაღევა უყვარდა და მაგიდასთან
მას და ჯემალს ერთი ხუთვარსკვლავიანი ბოთლი და-
უცლიათ. – ვერ წარმოვიდგენდი, რომ ასე კარგად მიც-

ნობდა. ჩვენს შორის ხომ ასაკობრივი სხვაობა დიდი იყო,
– იტყოდა ქედის ამბების გახსენებისას ჯემალი.

* * *

დისერტაციაზე მუშაობას ბევრი უძილო ღამე ახლდა. ჯემალს არავინ აიძულებდა, შეეძლო თავის დროზე დაეძინა, მაგრამ სწორედ ასეთმა თავდადება მანაპირობა, რომ ლაბორატორიაში სუპერმოლეკულის აღმოჩენას დაუდო სათავე. ვარაუდებმა გაუმართლა. დაასრულა საქმე, რაზეც თავგამოდებით მუშაობდა, რითაც მოკრძალებული სიტყვა თქვა მეცნიერებაში.

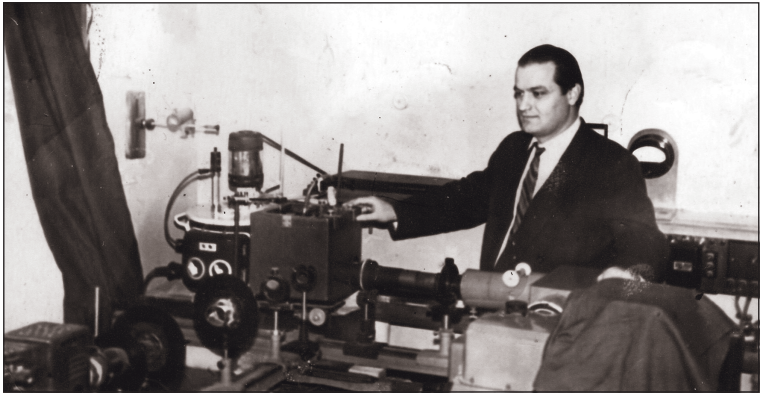
რა გამოვიდოდა აქედან საბოლოო ჯამში? ეს ჯემალის საკანდიდატო დისერტაციაზე მიძღვნილ რეცენზიაში აღნიშნა ნაშრომის მთავარმა ოპონენტმა აკადემიკოსმა როზენბერგმა, რომელიც ცდების შედეგების დეტალური განხილვის შემდეგ წერდა: „დისერტაციის ავტორმა თავი გამოიჩინა როგორც მონიფულმა მეცნიერმა, რომელსაც უნარი შესწევს დასვას და გადაჭრას მნიშვნელოვანი ექსპერიმენტული ამოცანები... მიღებული შედეგები პრაქტიკულ გამოყენებას ჰპოვებს მთელ რიგ საზომ მონყობილობებში“.

ჯემალს მაშინ ფიქრიც კი არ შეეძლო, რომ მასწავლებელი, მოლექულური ოპტიკის ცნობილი სპეციალისტი, ასე შეაფასებდა მის აღმოჩენას. უხაროდა, რომ დრო ამოოდ არ დახარჯა.

სუპერმოლექულის აღმოჩენას რამდენიმე წელი დასჭირდა, რისთვისაც ჯემალი თავს არ ზოგავდა. ისწავლა თვით მექანიკოსობა და მინის ბერვა, მაგრამ, ამასობაში, ასპირანტურის ვადა მიიღია და თემის დამთავრებამდე სტიპენდიის ვადა ამოენურა.

საჭირო გახდა მუშაობის დაწყება და ჯემალიც 1958 წლიდან იმავე ლაბორატორიაში უფროს მეცნიერ-თანამშრომლად დაასაქმეს. გამოჩნდა ახალი მოვალეობანი, რაც დისერტაციაზე სამუშაო დროს ართმევდა, ამიტომაც დაცვის დღე მოგვიანებით დაინიშნა.

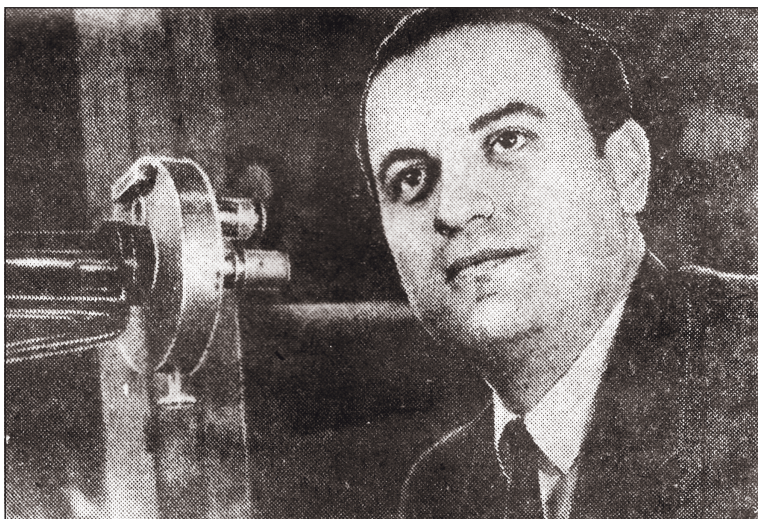
ფიზიკის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარემ, პროფესორმა შვიდკოვსკიმ, სხდომა გახსნილად გამოაცხადა. სწავლულმა მდივანმა აუდიტორიას ჯემალის პირადი საქმის მასალები გააცნო. იქვე გააფრთხილეს ასპირანტი, რომ გამოსვლისთვის 20-25 წუთი უნდა ეკმარა. მოხსენებების საილუსტრაციო მასალები

ჯემალ ბერიძე მოსკოვის ასპირანტურაში სწავლისას

დაფაზე წინასწარ იყო გამოკრული, სქემა დახაზული, ფორმულები დაწერილი.

ყელი გამიშრა და რატომღაც თვალები ამეწვა, დარბაზი გაჭედილი იყო. წინ სამეცნიერო საბჭოს 20 წევრი იჯდა, მაგიდასთან თავმჯდომარე, – იგონებდა ჯემალი. იქვე ფანჯარასთან მეგობრები ჩემს გასამხნევებლად ერთად ისხდნენ. მახინჯაურელმა თანამემამულემ ასპირანტმა ვალერიან ახალაძემ ხელები ერთიმეორეს მოუჭირა, ზეასწია და ამ ჟესტით მიმანიშნა, „გამაგრდი, შენთან ვართო“.

ჯემალი საკანდიდატო დისერტაციაზე მუშაობის დროს

უნგრელი დიულა ბეკე, ასევე, ასპირანტი, თავს მიქნევდა და სოლიდარობის ნიშნად ფართოდ იღიმებოდა. მექანიკოს სტანისლავოვიჩს ჰალსტუხი ეკეთა, რასაც არც თუ ისე ხშირად სჩადიოდა. იგი საქმიანად წმენდდა სათვალეს. თითქოსდა ჩემს ნაცვლად უნდა ჩაებარებინა ანგარიში.

21 წუთი ვილაპარაკე. მეჩვენებოდა, რომ მშვიდად ვიყავი. არადა, პროფესორი როზენბერგის თქმით, დასა-

ნყისში სახე გაფითრებული მქონია. როცა სწავლულმა მდივანმა დარბაზს მიმართა, კითხვები ხომ არ გექნებათო, გულმა რეჩხი მიყო. ვინ იცის ვის რა მოუვა თავში. ორას კაცში ცნობისმოყვარე გამოერევა-მეთქი.

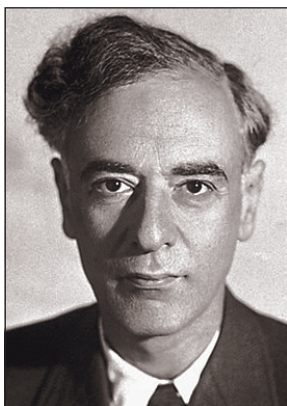
კუთხეში მჯდომარე გრძელთმიანებმა მხოლოდ ორი კითხვა დამისვეს სუპერმოლეკულის აგებულებაზე. შემდეგ, დავჯექი თუ არა, შევამჩნიე ხელები როგორ მიკანკალებდა.

გამოვიდა პროფესორი შახპარონოვი, რომელმაც ილაპარაკა კეთილსინდისიერებაზე, შეუპოვრობაზე, მეცნიერის ძნელ გზასა და მკვლევრის ნიჭზე, რაშიც, ბუნებრივია, ჯემალს გულისხმობდა.

შემდეგ სიტყვა ისევ დისერტანტს მისცეს, რომელმაც უპასუხა კრიტიკულ შენიშვნებს ნაშრომის გამოხმაურებაში რომ იყო მოცემული, რა დროსაც თავის პოზიციაზე ურყევად დარჩა: ცდების შედეგად ფრუქტუაციების ზომები გავლენას ახდენენ დეპოლარიზაციის სიდიდესა და სპექტრალური ხაზის გაგანიერებაზე.

საკანდიდატო ხარისხი ერთხმად მიანიჭეს. სამეცნიერო საბჭოს წევრებმა მადლობა გადაუხადეს პროფესორ შახპარონოვს მეცნიერებას ღირსეული ადამიანი

ნობელის პრემიის ლაურეატი –
აკადემიკოსი ლევ ლანდაუ

რომ აზიარა. რაღა თქმა უნდა, ჯემალს მიულოცეს პირველი სამეცნიერო ნოდება. ნობელის პრემიის ლაურეატმა, თეორიული ფიზიკის „მამად“ აღიარებულმა ლევ ლანდაუმ ჯემალის დისერტაციის დაცვისას თქვა: „ამ ქართველისგან კარგი ფიზიკოსი დადგება“-ო. ახდა მისი წინასწარმეტყველება. სუპერმოლეკულის აღმოჩენის შემდეგ, სადოქტორო დისერტაციაზე მუშაობისას, შექმნა ჯემალმა ახალი თაობის სპექტროფოტომეტრი, რაც გარღვევა იყო მღვრიე ბიოლოგიურ გარემოში შესაღწევად.

მიღწევებისა და პროფესიონალიზმის გამო, ჯემალს უნივერსიტეტში დარჩენას სთავაზობდნენ. გარდა ამისა,

საკავშირო კოსმოსური კვლევის ცენტრის საქმიანობაში სურდათ ჩაერთოთ, მაგრამ მონატრებულს სამშობლოსკენ მიუწევდა გული.

თვალი მშობლიური ხედებისკენ, მთის ფერდობზე ბუდესავით მიკრული საყვარელი ზესოფლისა და მშობლებისკენ ეჭირა, რომელთა წინაშე ვალში იყო ამაგის გადაუხდელობისთვის. წარმოსახვით ხედავდა ლურჯ ზღვას, თავის შესაძლო სტუდენტთა ცნობისმოყვარე სახეებს, დედამამიშვილებს, რომლებიც მოუთმენლად ელოდნენ.

ხარისხის დაცვიდან ცოტა ხანში ჯემალი მატარებლით სამშობლოსკენ გამოეშურა. სწორედ ამ ეპიზოდით იწყება მასთან, როგორც ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატთან, ცნობილი ჟურნალისტის, ვ. ბაბაიანის, შეხვედრა, რაც გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ 1963 წლის 12 ივნისის ნომერში გამოქვეყნებულ წერილში აისახა.

ავტორთან ჯემალის ნაცნობობა ვაგონის კუპედან დაწყებულია, როცა მგზავრებს ახალგაზრდა მეცნიერისგან მთელი კუპე ჭერამდე დაკავებული დახვედრიათ.

ამით ჟურნალისტი მიაწინებებს მკითხველს, რომ მეცნიერებათა კანდიდატი არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ მხოლოდ ტანმორჩილ კაცად, ბეცად და სათვალთანად,

მუდამ მოუთავებელი გამოთვლებით რომაა დაკავებული. პირიქით, მან შეიძლება მთელი კუპე დაიკავოს და ე. წ. დამპყრობლად იქცეს. კეთილშობილურ დამპყრობლად, რა თქმა უნდა, რომელსაც ყუთებში ჩალაგებული ნიგნების მატარებლით შინ წაღების მეტი სხვა განზრახვა არ გააჩნია. თანაც ამას ისეთი გულღია გამომეტყველებით, ისეთი გასხივოსნებული ღია თაფლისფერი თვალებითა და პატიების თხოვნის გამომხატველი ღიმილით ხსნიდა, რომ, თუმცა კი სურდათ მგზავრებს ჩემოდნების ადგილებზე პრეტენზიების წაყენება, ახალგაზრდა გიგანტის მიმართ ბრაზი ვერ გამოუხატავთ.

ასე გადნა გაცნობის ყინულოვანი წამები. მგზავრებმა, როგორც იქნა, მოათავსეს ჩემოდნები სადაც მოხვდა, პალტოები გაიხადეს და დასხდნენ თავ-თავიანთ ადგილებზე. ჯემალმაც თავისი ადგილი დაიკავა. იგი მეტად აკურატული და საქმიანი ჩანდა. წვერი მოეპარსა. მაღალ შუბლზე წაბლისფერი თმები ჩამოჰყოლოდა, ქათქათა პერანგზე ცისფერი ჰალსტუხი ეკეთა. რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია გზაში თანდათან გამოამჟღავნა საუკეთესო მოსაუბრის თვისებები. მისი ყოველი სიტყვიდან და ჟესტიდან იღვრებოდა თავაზიანობა, გულითადობა და სითბო.

„დისკრამინის ატრომა თავი გამოიჩინა, როგორც მომწიფებულმა მესხებმა, რომელსაც უნარი შესწევს დასეკს და გადაჭრას დიდი ექპერიმენტული ამოცანები...“ და აი, ჩვენი წინაშე დგას იგი. თუ თქვენ ფიზიკა-მათემატიკურ ინჟინერებთანაა კანდიდატი წარმოგიდგენათ ტანშორილ კაცად, ბეკად და სათვალთანად, მელამ მოუთხოვრებელი გამოთვლებით რომაა გატაცებული, მაშინ მოგიხდებით სამუდამოდ გამოეთხოვით ამგვარ წარმოდგენას. ჩვენი მეცნიერი ასეთი არ არის. მართლა და ვაგონის მთელი იქნე კი დაუკავშირება, პა და შენსავე შეგება. თავისი ბარჯი ზედა თაროზე შეგიშლია, დინამიკი ჩაუღებია, ახლა კი ცდილობს წაშეშა მოათავსოს კიდევ ერთი შევასო ყუთი...

რა ბერძნული ყველანი მე მიცქერიანო, უმაღლესი შემოხორცნა მგზავებისაყენ, რომლებიც კვამში შესილას ელოდნენ. აბა, ეგრე გაზრახვებით ამ ახალგაზრდა გიგანტზე იმის გამო, რომ მან ერთმა დიკავა მთელი კუბე. ჩვენ დავინახეთ ისეთი გულლია გამომეტყველება: ისეთი გასხვიანებული ღიათაფლისფერი თვალები და ისეთი პირების თხოვნის გამოხატული ღმირი, რომ თუმცა კი ვესურდა ჩემოდნების ადგილებზე ჩვენი უფლება განგვიცხადებინა, მაინც ისე მოხდა, რომ ჩვენი პრეტენზიები წმინდა მარიანობად მოგვეჩვენა. გაიწიბის ეს პირველი ყინულოვანი წამება გადნა, ართქილა იმის გამო, რომ ჩვენმა არმყრობამ ხელემა გაშალა და განმარტა:

— მაპატიეთ, იცით, რამდენი წინა დამგროვლა? ჩამდეგარ გადოარჩიე — რა წამოვიღო, რა დაეცოვი-მითქო... და არაფერიც არ გამოვიდა. ყუთებზე მიტანა სწრაფად იტეებოდა. თანაც ყველაფერი საკრთა, ხოლო მოსკოვში როცა ვიქნებო?

ბრძენაც — თავგამოდებულმა მოკამათებ, 80 წლის მეშვე ბერიძემ. მას ძალიან უყვარდა გერბოლის ბიჭთან სამეცნიერო საუბარი სამეცნიერო წარმოშობაზე და, რა თქმა უნდა, ყველაფერი იმით ამთავრებდა, რომ ყველაზე უმჯობესი დაპირებულება სიცოცხლის წარმოშობასთან ბეჭდ ალას. ამ პაექრობაში ჩათრეული ჯეშალი კი ცდილობდა შეეჩინა ბერიკაცი, თორღე ყოველთვის ეგრე ჯობნიდა. მაგრამ მოხიკის ცისფერ, ეშმაკურად მოჭტეულ თვლებს რომ მისეჩერებოდა, ასე ფიქრობდა: „მატლე, ეისწავლი, ნახე, თუ არ გაეცნობი“.

საშუალო სკოლა ჯეშალმა მახსენებთი დაამთავრა, რუსული ენის მასწავლებელს ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულ კულჩიკაშვილს, ისევე როგორც სხვა ბელადოებს, უყვარდა ეს უნარიანი ახალგაზრდა. მაგრამ სხეებისაყენ იოლად როლი იწერდა ხოთაინებს, იგი ძუნწობდა. მასწავლებელს სურდა მეტი ისწავლა მოწაფის და მიტსაც სთხოვდა. იგი ურჩევლა ჯეშალს მოსკოვის უნივერსიტეტში შესულიყო. ვაბოკი ეგრე ბედავდა:

— ემიწობ, ნადეჟდა კონსტანტინეს ასული, ჯერჯერობით ემიწობ. ადრეა ჯერ ჩემთვის მოსკოვი, რაც არ უნდა იყოს. ჩემი რუსული ჯერ კიდევ ვერ არის ისეთი, როგორიც უნდა იყოს. რა თქმა უნდა, მოსკოვში მაინც წავალ.

წავიდა კი თბილისში, ერცხლის მედელმა გაათავისუფლა იგი შესასვლელი გარემოებებისაყენ. მედელი ერცხლის იყო და არა ოქროსი, და ეს მხოლოდ იმტრომ, რომ საგამოცემო სამუშაოში წაშალა იაფედან არასწორად გადმოწერილი ამოცანის პირობა: სამაგიეროდ ხედი წერს შიმდეგ მან მიიღო „ოქროს“ დიპლომი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტისა. აქ, ლაზარაბოროტში, იგი რამდენიმე წელიწადს სწავლობდა ექსპერიმენტულ თიზიკას, სა-

გაზეთ „საბჭოთა აჭარაში“ გამოქვეყნებული ნარკვევი „მეცნიერი ზესოფლიდან“ – რუბრიკით „წერილები კარგ ადამიანებზე“.

1963 წლის 12 ივნისის ნომერი

* * *

მოსკოვიდან დაბრუნების შემდეგ ჯემალმა ბათუმის პედინსტიტუტში განაგრძო საქმიანობა, სადაც ჯერ ფიზიკის კათედრის უფროსი მასწავლებლის, შემდგომ კი დოცენტის პოზიცია ეკავა.

ჩემი ხელის სათხოვნელად ოჯახში ბიძია რომ გამოგზავნა ამ დროისთვის ჯემალი უკვე სადოქტორო დისერტაციის დასაცავად მივლინებით მოსკოვში იმყოფებოდა. როგორც აღმოჩნდა, მას თურმე მამაჩემთან შეხება ჩვენი გაცნობის შემდეგ, პედინსტიტუტის ნაგებობაზე მესამე სართულის დაშენებისას ჰქონია, სადაც მამა ინჟინრად მუშაობდა. რამდენჯერმე რესტორანშიც კი უსადილიათ ერთად.

– რა მოკრძალებული ახალგაზრდა ყოფილა. დამოყვრებისთვის წარმოსაჩენად რაც შეეძლო გააკეთა. დაწუნების არანაირი საბაბი არ დაგვიტოვა. ბერიძეებს ჩვენთან დაახლოების სერიოზული განზრახვა ჰქონიათ. დანარჩენი შენი გადასაწყვეტია, – მითხრა მამამ.

უარი არ მითქვამს.

ნიაზ-ბეგ ბეჟიანიძე

პირველად ჯემალმა ზესოფელში რომ ამიყვანა გზად გაზაფხულის სასიამოვნო სურნელი შემოგვხვდა. აპრილი იდგა და ირგვლივ ყველაფერი ჰყვავოდა. ხეები მიწის დედოფლებივით გადაპენტილიყვნენ. გეგონებოდა ყვავილებს ფუტკრები ეამბორებინანო.

უცებ ჯემალის ხმა შემომესმა. ტიციანის ლექსის ამონარიდს ამბობდა, რაც საოცრად ეხმიანებოდა გარემოს, მისი ამქვეყნად აპრილში მოვლინების ჩათვლით. „მე დავიბადე აპრილის თვეში, ვაშლის გაშლილი ყვავილებიდან...“ მშობლიური ვაშლების გარემოცვაში ჩემი დაბადების დღის ერთად აღნიშვნის შესაძლებლობას ხელიდან როგორ გავუშვებდიო, – გამიმხილა.

ჯემალი თავს იწონებდა, რომ ზედაშე წარმოადგენდა მისი ოჯახის საკუთრებას, რომ იქ დაკრეფილი ვაზით ოდითგან საუცხოო საეკლესიო ღვინო იწურებოდა. როცა სოფლად ადიოდა მოგზაურობის მარშრუტს სა-

ხლის ეზოდან თავდაპირველად ზედაშესკენ შეარჩევდა. სწორედ ამ გზის ავლით მაჩვენა მან პირველად მშობლიური სოფლის ვრცელი პანორამა.

უფრო ზემოდან საუცხოო სურათის ხილვა შეიძლება. აღფრთოვანებით შესცქერი მთებში ჩაძირულ მდინარე აჭარისწყალს და უფალს მადლობას სწირავ, ასეთი მამული რომ გვარგუნა საჩუქრად.

ზედაშედან მოგზაურობის საინტერესო მიმართულებად ჯერადი სამზიარ კლდეებს მიიჩნევდა, საიდანაც მთის მწვერვალზე შეგეძლო თვალი მოგეკრა პატარა ნაგებობისთვის, რომელსაც სოფლად ქილისეს ეძახიან და იქამდე მიწვდენა ყველას არ ხელეწიფება. შახპარონოვისგან განსხვავებით, ვერამსვლელთა სიაში ჯერადმა, რაღა თქმა უნდა, მეც შემიყვანა

– წარსულში აქ ბერი ცხოვრობდა, – მითხრა და უნებლიეთ გამახსენა მამის მონათხრობი ბეჟანიძეთა საგვარეულო ციხიდან მოშორებით სამეთვალყურეო კოშკის არსებობაზე, რომელშიც მობინადრე ბერი, უფლის სამსახურის პარალელურად, კოშკზე ანთებული ცეცხლით მტრის მოახლოების ინფორმაციას ავრცელებდა.

აღნიშნული კოშკის უკან ბეთლემია, სადაც თქმულებით, ჩქეფდა სამონასტრო ცხოვრება და სძენდა ქილის ქრისტიანული სამლოცველოს მნიშვნელობას.

ჯემალი თვლიდა, რომ ქილისე ოსმალთა შემოსევამდე სათვალთვალ პუნქტს წარმოადგენდა, კუთხის მომხდურთაგან დაპყრობის შემდეგ კი, ქრისტიანული აღმსარებლობის ბერების ადგილსამყოფელად იქცა, სადაც ადგილობრივები ფარულად ღოცვებს აღავლენდნენ. ამჟამად კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლია.

* * *

ქორწინების შემდეგ ჯემალთან ერთად, ბუნებრივია, მოსკოვში ყოფნა პერიოდულად მეც მიხდებოდა, სადაც ძირითადად სასტუმრო „უნივერსიტეტსკაიაში“ ვჩერდებოდით. დრო უქმად რომ არ დამეკარგა ერთხანს არბატზე ინგლისური ენის კურსებზე ვსწავლობდი.

რამდენჯერმე ჯემალს უნივერსიტეტში ვეწვიე. როგორც ჩანს, კომენდანტს სტუდენტი ვეგონე და შენობაში ადგილობრივ პერსონალთან ერთად თავისუფლად მიშვებდა. ჯემალი სადოქტორო დისერტაციის მოსამზა-

დებლად უნივერსიტეტის ლაბორატორიაში მნიშვნელოვან სამუშაოებს ატარებდა.

სარგებლობდა უახლესი ხელსაწყო-მონყობილობებით. იმდენად მოწინავე დოქტორანტი იყო, რომ მისი ფოტო უნივერსიტეტის დერეფანში წარჩინებულ დოქტორანტთა ფოტოების გვერდით იყო გამოფენილი.

გულწრფელად რომ ვთქვა, 52 წლის განმავლობაში ერთობლივად ბევრი წინააღმდეგობის გადალახვა მოგვიხდა, მაგრამ, ღვთის ნებით, უმთავრესად შინაარსიანი ცხოვრება განვლეთ. როგორც შემეძლო მეუღლეს გვერდში ვედექი.

ჩვენთვის ერთ-ერთი დიდი გამოწვევა იყო მოსკოვში წასაღებად ჩანთაში ჩალაგებული სადოქტორო დისერტაციის დაკარგვა, რაც ავის მოსურნეებმა დაკეტილი ბინიდან მას შემდეგ გააქრეს, მეუღლემ ავადმყოფობისას სტაციონარში რომ მომინახულა.

ამის გამო ჯემალმა ამჯერადაც დათქმულ დროში დისერტაციის დაცვა ვერ მოასწრო. კიდევ კარგი, რომ მეორე პირი აღმოაჩნდა, თორემ ყველაფერი წყალში ჩაიყრებოდა. ასლის აღდგენას სრული ორი წელიწადი დას-

ჯემალ ბერიძე და ციალა ბეჟანიძე

ჭირდა. ამას ემატებოდა ჯემალის მოუცლელობა, რომელიც ზაფხულობით ბათუმის პედინსტიტუტში ფიზიკის მისაღები გამოცდების თავმჯდომარედ ინიშნებოდა.

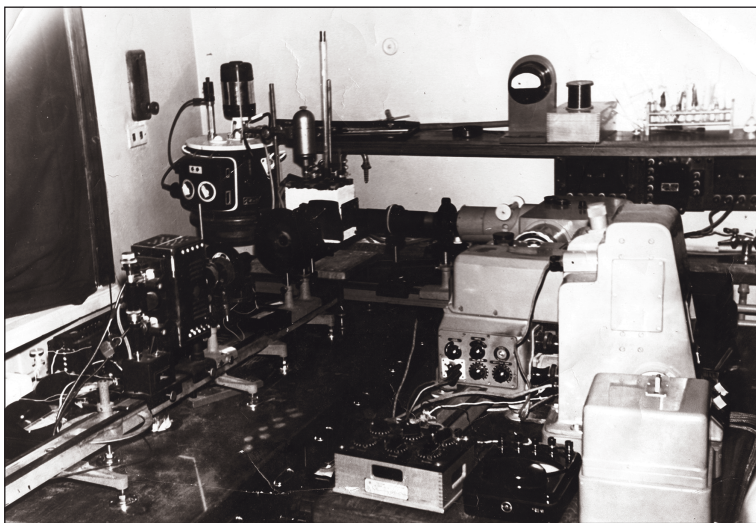
1972 წლიდან, ასრულებდა ფიზიკის (ერთხანს ფიზიკისა და ქიმიის) კათედრის გამგის მოვალეობას. შრომატევადი საქმიანობის განევა უხდებოდა, აგრეთვე, ადგილზე საექსპერიმენტო სივრცის შესაქმნელად.

პირადი კონტაქტებითა და მოსკოველთა ხელშეწყობით სხვადასხვა უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებისათუ საკავშირო კვლევითი ცენტრების ფიზიკისთვის განკუთვნილი ხელსაწყოებით პედინსტიტუტში დააარსა ჯემალმა მოსკოვის უნივერსიტეტში განხორციელებული ექსპერიმენტების ანალოგიური სინათლის გამბნევ გარემოთა ოპტიკისა და სპექტროსკოპიის სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია.

აქვე მან ფიზიკის კათედრის სტუდენტებისთვის აამოქმედა სპეცლაბორატორია. კვლევით ლაბორატორიაში ძირითადად სრულდებოდა სახელშეკრულებო სამუშაოები მოლეკულური ფიზიკის, ფიზიკური ქიმიისა და ტექნიკის აქტუალურ პრობლემებზე.

დანადგარების ნაწილის გარდა, ბათუმში დაამზადა და დააპატენტა ჯემალმა მოსკოვში მის მიერ შექმნილი ახალი თაობის სპექტროფოტომეტრი, რომელიც რადიაციული მეთოდებისგან განსხვავებით, სინათლის ძლიერად გამბნევ ნივთიერებათა გამოკვლევის შესაძლებლობას იძლეოდა.

კათედრის ბაზაზე თანამშრომლებთან ერთად ატარებდა ჯემალი საცდელ სამუშაოებს. მუშაობდა ხელშეკ-

ბათუმის უნივერსიტეტის ლაბორატორია

რულებებით როგორც ქვეყნის, ასევე, საზღვარგარეთის უმაღლესი სასწავლებლებისა და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტებისთვის, რისგან მიღებული შემოსავლებით, დასაქმებულებზე მატერიალური ანაზღაურების გაცემის გარდა, ხდებოდა ლაბორატორიისთვის ახალი ხელსაწყოებისა და დეტალების შეძენა.

პარალელურად, კითხულობდა ლექციების კურსს ზოგად ფიზიკაში. 1982 წელს ჯემალ ბერიძე წარადგინეს ინსტიტუტის პრორექტორად, რასაც მოჰყვა საჩივრების ტალღა საქართველოს განათლების სამინისტროში.

დასამტკიცებლად დაიბარეს ცენტრალურ კომიტეტში, პირადად ედუარდ შევარდნაძესთან, რომელიც გულდასმით გაეცნო რა ჯემალის საქმიანობას მიიღო გადაწყვეტილება მისი 6 თვით თანამდებობაზე დანიშვნის შესახებ. – საჩივრები ვის სახელზე არ შემოდის. მთავარია დავაკვირდეთ ამ დროის განმავლობაში როგორი შედეგები ექნებაო.

ამას მოწინააღმდეგე ფრთა არ შეეგუა და მუქარებთან ერთად, განაგრძო საჩივრების წერა, რაც ჯემალის ერთ-ერთი ლაბორანტის მოსყიდვით ხორციელდებოდა. ის ქალბატონი ჩემი მეუღლის თანამდებობიდან გათავი-

სუფლების მოთხოვნით ბატონი ედუარდის სამთავრობო კორტეჟსაც კი გადაუდგა წინ, მაგრამ სანადელს ვერც ამით მიაღწიეს.

ამის შემდეგ განათლების მინისტრმა ბათუმის პედაგოგიკულ ინსტიტუტში თავისი მოადგილე გამოგზავნა. საპირისპირო მხარეს ეგონა, დავა ჩვენს სასარგებლოდ გადაწყდებოდა, მაგრამ მოადგილე სამეცნიერო საბჭოს გამართვამდე, შეხვდა ჯემალს და უთხრა, რომ საბჭოზე მისი საკითხი არ განიხილებოდა. კარიერისტთა ჩანაფიქრი ამჯერადაც ამაო აღმოჩნდა.

ასეთი ნერვული ფონისა და გადატვირთვის პირობებში დისერტაციის პრაქტიკული სამუშაოების ნაწილს, მოსკოვის უნივერსიტეტის საექსპერიმენტო ბაზის გარდა, ჯემალი ბათუმის ლაბორატორიაში ასრულებდა, რა დროსაც ლამის 12 სთ-მდე შინ ვერ ბრუნდებოდა.

არანაკლები დრო მიჰქონდა მეცნიერებათა კანდიდატობაზე ოთხი ასპირანტის (მ. ანისიმოვის, ა. კარშიბაევის, ს. ბალაშოვას, გ. ჯობავას) თემების ხელმძღვანელობას. ამიტომაც სადოქტოროს დაცვა ჯემალმა მოგვიანებით, 1986 წელს მოახერხა.

ასეთ ვითარებაში ჩვენს ოჯახს გვერდით ედგნენ ჯემალის ნათესავები და უახლოესი მეგობრები – გოგი

ბერიძე და ნიაზ მახაჭაძე. გოგიმ ჯემალის რეკომენდაციით სწავლა მოსკოვის ნავთობისა და გაზის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გააგრძელა. სსრკ-ის დაშლამდე მუშაობდა ბათუმის ნავთობგადამამუშავებელ ქარხანაში. მათ შორის, მთავარი ინჟინრის პოზიციაზე.

შემდგომში ქმნიდა პროექტებს და მონაწილეობას ღებულობდა უცხოეთში ნავთობგადამამუშავებელი მინი ქარხნების დაფუძნებაში. გადატვირთული გრაფიკი ხელს ვერ უშლიდა ჯემალის მორალურად გამხნევებასა და მისი წარმატების თავისად მიჩნევაში. ყველაფერი გააკეთა რომ შვილები – თინა და თამარი, მეუღლე, მარინა დუმბაძე, ჩვენთვის დაეახლოებინა.

ნიაზი უფრო რჩევა-დარიგებებით იფარგლებოდა. სულ მეუბნებოდა: ჯემალს ხარისხის დაცვაში ხელშეწყობა სჭირდება, ჩანაფიქრის განხორციელების შემდეგ როგორც გენებოს შინაური საქმეებით ისე დატვირთეო.

იგი ჩვენი სკოლის სასწავლო ნაწილის გამგე იყო და ყველანაირად მეხმარებოდა სახლში მეტი დრო გამეტარებინა. საოცარი ადამიანობით გამოირჩეოდა მისი მეუღლე, ქალბატონი აიშე ვერძაძე, რომელიც უძლიერესი ფილოლოგი გახლდათ.

* * *

სადოქტოროს დაცვის წინ ჯემალმა ახლობლები გააფრთხილა – ჩამოსვლა არ არის საჭირო, არ შენუხდეთო. ჩემი სიძე, დის, ნარგიზის მეუღლე, რევაზ დიასამიძე მოსკოვში მაინც ჩამოვიდა. ჩვენს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა მოულოდნელად უნივერსიტეტის დარბაზში ვაჟთან, ენრიკოსთან, ერთად ბიძაჩემი, რამიზი, შემოვიდა.

როგორც კი შემნიშნა, გაღიმებული ჩემკენ გამოემართა და მითხრა: სამსახურის საქმეზე მივლინებით ჩამოვედი და აქ გამოუვლელს როგორ ვიზამდი. რა თქმა უნდა, იხუმრა. ცოტა ხნის შემდეგ გამომელაპარაკა – გაიხედ-გამოიხედე პროფესორს თუ არ ვგავარ, თანაც ცოტა ფიზიკისაც გამეგებო.

როგორც რევაზ დიასამიძე იხსენებს: დაცვა გართულებების გარეშე წარიმართა. მას ესწრებოდნენ ფიზიკის კორიფეები საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა ქალაქიდან. ფიზიკის ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარისა და სწავლული მდივნის გამოსვლების შემდეგ,

კათედრასთან ჯემალი მიინვიეს, რომელიც იქამდე დინჯად და აუჩქარებლად მივიდა.

მისალმების შემდეგ თავისი გამოსვლა დაიწყო. მოხსენებისთვის განკუთვნილი თხუთმეტიოდე დიდი ფორმატის მასალა (სადოქტორო თემაზე ჩატარებული ცდებისა და ექსპერიმენტების შედეგები) აუდიტორიის დაფაზე იყო განთავსებული.

ჯემალი ლაპარაკობდა დამაჯერებლად. დროდადრო საჩვენებელი ჯოხით დიაგრამებზე და ფორმულებზე მიუთითებდა. ამას იგი ისე ჰაეროვნად აკეთებდა თითქოს ჩვეულებრივად ლექციას უკითხავდა სტუდენტებს. აზრს ლაკონურად გადმოსცემდა. მთელი გამოსვლა ისე წარმართა, არც ერთხელ არ ჩაუხედავს ჩანაწერებში.

სწავლულმა მდივანმა, როგორც წესი, სადოქტორო თემის ირგვლივ დარბაზს შეკითხვებისკენ მოუწოდა. ჯემალმა ბევრ მათგანს ამომწურავად უპასუხა. იყო კამათიც.

განსაკუთრებით დასამახსოვრებელი იყო აკადემიკოს პეტრიანოვ-სოკოლოვის გამოსვლა, რომელმაც ფეხზე წამოდგომის შემდეგ სახელითა და მამის სახელით მიმართა დისერტანტს. იგი როგორც სადოქტოროს მთავარი

ოპონენტი დაცვამდე კვალიფიციური რჩევა-დარიგებებით გვერდში ედგა ჯემალს.

– თქვენ ფიზიკაში ახალი მიმართულება აღმოაჩინეთ, სინათლის გამბნევი გარემოს ოპტიკასა და მის გამოყენებაზე ფიზიკურ ქიმიაში, რაზედაც არც საბჭოთა კავშირში და არც საზღვარგარეთ არავის უმუშავია, – თქვამან, – გთხოვთ აუდიტორიას უფრო ვრცლად აუხსნათ თქვენი ამ აღმოჩენის არსი, გააცნოთ თქვენს მიერ შექმნილი ფოტოელექტრონული დანადგარის სპეციფიკა.

როცა ჯემალმა ამაზე დეტალურად ილაპარაკა, პეტრიანოვ-სოკოლოვმა მადლობა გადაუხადა ფიზიკის მეცნიერება მნიშვნელოვანი შენაძენით რომ გაამდიდრა.

აქვე რევაზის ნათქვამს ორიოდ დეტალს დავამატებდი, რაც პროფესორ შახპარონოვს უკავშირდება. მისი მტკიცებით, ხარისხის მაძიებელმა შეუძლებელი შეძლო. მოსკოვის ლაბორატორიების პარალელურად, ბათუმში თავისი ხელით შექმნილ ბაზაზე, მაღალ აკადემიურ დონეზე შეასრულა ნაშრომის პრაქტიკული (ექსპერიმენტული) სამუშაოები, რითაც შეუძლიათ იამაყონ ქართულმა სამეცნიერო წრეებმა.

ჯემალ ბერიძის მეცნიერებათა დოქტორის დიპლომი

საბოლოოდ, ჯემალს ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორის წოდება ერთხმად მიანიჭეს. ბანკეტი სალამოს რესტორანში გადავიხადეთ. ტიტულოვანი მეცნიერები სასმისებით ჯემალის მაგიდასთან მოდიოდნენ და ულოცავდნენ დისერტაციის წარმატებით დაცვას.

სუფრის ბოლოს შახპარონოვმა გამოთქვა აზრი ჩემს სიძეს, რევაზ დიასამიძეს, თამაღობაში დოქტორის ხარისხი მინიჭებოდა, რასაც დამსწრე საზოგადოებამ მხარი ერთსულოვნად დაუჭირა.

1988 წელს ჯემალ ბერიძე აირჩიეს პროფესორად, გამომხაურებებიდან საინტერესოა მისი მეგობრის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის იმჟამინდელი პრეზიდენტის, ალბერტ თავხელიძის შეფასება. მისი თქმით:

ბედნიერია ერი, რომელსაც ისეთი ფიზიკოსი ჰყავს, როგორიცაა პროფესორი ჯემალ ბერიძე. მისი გონიერება და შესაძლებლობები მსოფლიოს გამოჩენილ ფიზიკოსთა უნარს უტოლდება.

* * *

მოსკოვში ყოფნისას ზოგჯერ ჯემალის სადოქტოროს ხელმძღვანელის, გიორგი როზენბერგის, ოჯახში ვჩერდებოდით, სადაც გიორგის ცოლისდა, ირინა მუსკოდიევა გავიცანით. მას პარიზში უცხო ენათა ინსტიტუტი ჰქონდა დამთავრებული, გახლდათ მეუღლე რსფსრ ცნობილი ხელოვნების მოღვაწის, პროფესორ სიმონოვისა, რომელიც საკავშირო თეატრალურ ინსტიტუტში კათედრას განაგებდა.

არასდროს დამავინცდებოდა კურსდამთავრებულთა მონაწილეობით ინსტიტუტში ჩატარებული გამოსაშვები სპექტაკლი „ევგენი ონეგინი“, რაზედაც მე და ჯემალი საპატიო სტუმრების სტატუსით ვიყავით მიწვეულნი. ვიჯექით პირველ რიგში, რექტორ ეტუშის გვერდით.

სიმონოვის მიერ სპექტაკლზე ჩვენი დასწრების გამოსაშვებას მაყურებელთა მხურვალე ოვაციები მოჰყვა,

რის შემდეგაც ჯემალი აუდიტორიას თავის დაკვრით ფეხზე წამოუდგა. ეს დღე მეხსიერებას შთამბეჭდავ მოგონებად შემორჩა.

ბუნებრივია, ახლო ურთიერთობა გვექონდა გ. როზენბერგის მეუღლესთან, გალინა მუსკოდიევასთან, რომელიც ცნობილი ჟურნალისტი იყო „გრინიოვას“ ფსევდონიმით. როგორც ჯემალი მეუბნებოდა, იგი და ირინა იყვნენ შთამომავლები გაუტეხელი შამილისა, რომელიც სამი ათეული წელი მედგრად იბრძოდა რუსთა კავკასიაში გაბატონების წინააღმდეგ.

ქალბატონი გალინა მეგობრობდა ცნობილ მხატვრებთან და მწერლებთან – ბელა ახმადულინასთან, ბულატ ოკუჯავასთან და სხვებთან. როგორც გაგვანდო, წერდა სცენარებს სატელევიზიო სპექტაკლის „სამიკიტნო 13 სკამის“ ერთ-ერთი პერსონაჟის – პანი მონიკასათვის.

გალინასთან ერთად მე და ჯემალი პატარა გემით პერიოდულად მდინარე მოსკოვზე დავსეირნობდით, რადროსაც ჩვენი მასპინძელი ერთგვარ ექსკურსიამძღოლობას გვინევდა. გვიყვებოდა სხვადასხვა, მათ შორის, იმდროისთვის ტაბუდადებულ თემებზე. ერთხელაც საკავშირო შინსახკომის რუხი ფერის შენობა გვაჩვენა. ბევრ ადამიანს მის ჯურღმულებში დაუბნელეს დღის სი-

ჯ. ბერიძის სადოქტორო დისერტაციის
ხელმძღვანელი – აკადემიკოსი
გიორგი როზენბერგი

ნათლე, – გვითხრა სინანულით. თანაგრძნობით აღივსო ჩემს მიმართ, როცა ჯემალმა 1937 წელს რეპრესირებული ბაბუაჩემის უკვალოდ დაკარგვა გაიხსენა.

როზენბერგი და შახპარონოვი ოჯახებით ბათუმს რომ ეწვეოდნენ და ჯემალთან ერთად ზენდიდსა და ზესოფელში ავიდოდნენ ყველაზე მეტ დროს „მოდი მნახეს“ ციხის დათვალიერებას ანდომებდნენ. მამაჩემი მათ დეტალურად აცნობდა საგვარეულო ციხე-სიმაგრის ისტორიას და მისი წინაპრების თავდადებას ქვეყნის ერთიანობისთვის ბრძოლაში. სტუმრებზე წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდა ის გარემოება, რომ ამას ყოველივეს უშუალო მემკვიდრისგან ისმენდნენ.

გ. როზენბერგი და ჩემი მეუღლე მეგობრობდნენ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ყოფილ პრეზიდენტთან, ევგენი ხარაძესთან, რომელსაც აბასთუმანში მოვინახულებდით-ხოლმე, როცა იქ ოჯახებით ვისვენებდით. ეს, მეტწილად, ობსერვატორიითა და იქ ჩვენი ოჯახების თავშეყრით შემოიფარგლებოდა, რაც, ჯემალის რეკომენდაციით, ვარძიის, აწყურის ციხისა თუ სხვა ადგილობრივი ღირსშესანიშნაობების დათვალიერებით გრძელდებოდა.

აქვე გიორგისა და გალინას ზესოფელში სტუმრობიდან რამდენიმე ეპიზოდს გავიხსენებ. ერთხელ, სოფლის მიდამოების გაცნობის შემდეგ, გიორგიმ ჩემს მეუღლეს ჰკითხა, – აქაურები სიმინდის ყანებში საფრთხობელას რატომ აკეთებთო? – მშიერი დათვისგან დასაცავად, – მოკლე პასუხი გასცა ჯემალმა. ამ დროს დიდი ხონჩით გამაბრუებელი სურნელის მოხარშული ჭყინტი მოგვართვეს.

დააგემოვნა თუ არა, გიორგი მოგვიბრუნდა და გვითხრა, – ახლა მივხვდი დათვს რა კარგი გემოვნება ჰქონია, რატომ ჰყვარებია ესოდენ თქვენი სიმინდი.

მეორე დილით გიორგიმ და გალინამ სურვილი გამოთქვეს სამზიარი კლდეების მიმართულებით გაგვესირნა. გიდობა მე ვიტვირთე. ვიწრო ბილიკით ზემოთკენ გადაადგილების შემდეგ თვალწინ დაბა ქედა გადაიშალა – ყოველთვის საიმედოდ იდგა თვითმყოფადობისა და დედაენის გადარჩენის სადარაჯოზე – ვთქვი მის შესახებ და უძველესობის ნიმუშად მის ახლო-მახლო მდებარე რვასაუკუნოვანი თამარ მეფის თალიანი ხიდები დავასახელე.

გალინა ყველაფერზე ემოციურად რეაგირებდა. ქმრის დარად, ისიც მოხიბლული იყო საქართველოთი და ყოველივე ქართულით.

უკანა გზაზე სკოლიდან დაბრუნებული ბავშვები რომ შემოგვხვდნენ და მისალმების შემდეგ ჯემალი მოკრძალებით მოიკითხეს, გალინამ მითხრა, – თითქმის მთელი საბჭოეთი შემომივლია და ასეთი ლამაზი და თავაზიანი მოწაფეები არსად მინახავს, რაც, უდავოდ, ოჯახური გარემოს დამსახურებაა.

თქვენებური ეზოებიც განსაკუთრებულად მოვლილია. აქაურები გოლიათებივით კუნთმაგრები რომ არიან იქიდანაც ჩანს, რომ ისეთი სიმინდი მოჰყავთ, არა მგო-

ნია ასეთი მაღალი და ხშირქოჩრიანი სიმინდის ყანები სხვაგან სადმე იყოს.

– გაგიკვირდებათ და უნდა გაგიმხილოთ, – საუბარში ჩაერთო ჯემალი. ბავშვობაში სიმინდისა და სხვა ბოსტნეული კულტურების მოყვანამ და მათზე მოციმციმე ნამის დაკვირვებამ შემადღებინა იმ დისერტაციის დაცვა, ოჯახებით ასე რომ დაგვაკავშირა ერთმანეთს.

შემდეგ აქაური გოგონების მომხიბვლელობაზე გავაგრძელე ლაპარაკი და მოვეყევი როგორ ჰპოვა ამან ასახვა ადგილობრივ ფოლკლორში. „გევიარე ზოზოფელს, გოგვები ჰგავდნენ დოდოფლებს“, – ვთქვი ქართულად და შეძლებისდაგვარად ამის თარგმანი შევთავაზე თანმხლებთ, რაშიც ჯემალიც წამეშველა და ერთობ გავახალისეთ ისინი.

* * *

ჯემალის საკანდიდატოს ხელმძღვანელის, პროფესორ მიხეილ შახპარონოვის ოჯახში ახალ წელს ტრადიციულად აღვნიშნავდით. ერთხელაც ისე მოხდა, რომ საზეიმო თავყრილობა დილის 6 საათამდე გაგრძელდა.

გარეთ რომ გამოვედით ირგვლივ ისეთი იდეალური სინყნარე სუფევდა, თითქოს მოსკოვის ქუჩებში მხოლოდ ჩვენ მივაბიჯებდით. აი, ნამდვილი ახალი წლის ხიბლი, ფანტელებისა და ქრაჭუნა თოვლის თანხლებით, რაც ჩვენში იშვიათობაა, – მითხრა ჯემალმა.

შახპარონოვის მეუღლე ნინა ვლასოვა საუცხოო დიასახლისი გახლდათ. მე და ჯემალს გემრიელი კერძებით გემასპინძლობდა-ხოლმე. ნინას ძმა ერთხანს რუსეთის ფედერაციის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის მოვალეობას ასრულებდა. ნინა ისეთი უშუალოებით გამოირჩეოდა, რომ დავმეგობრდით. მუშაობდა ექიმად კრემლის საავადმყოფოში. გაგვაჩნდა ხშირი მიწერ-მოწერა. სწორედ ნინას დამსახურებაა, რომ ჯემალის დარეკვის შემდეგ, შვილი, ენრიკო, 1968 წელს გრაუერმანის სახელობის ცნობილ სტაციონარში შეგვეძინა.

* * *

ენრიკო და ჩვენი მეორე ვაჟი, თამაზი, მამის მსგავსად მ. ლომონოსოვის უნივერსიტეტში სწავლობდნენ, მოსკოვში. ენრიკო ამავე ქალაქში მოინათლა (ნათლო-

ბის სახელი გრიგოლი). თამაზი კი ქრისტიანობას მშობლიურ კუთხეში ეზიარა, ახალშენის ფერისცვალების ეკლესიაში. მონათლა მამა ბასილიმ (ნათლობის სახელი გიორგი).

ორივე ძმამ წარჩინებით დაასრულა ბათუმის №7 საშუალო სკოლა. თამაზმა ვერცხლის მედალი მიიღო. ჩემი მისწრაფება იყო ენრიკოს სამედიცინო ინსტიტუტში ესწავლა, მაგრამ ეს არც მას და არც ჩემს მეუღლეს არ სურდათ.

ჯემალს უკითხავს ენრიკოსთვის თუ რომელი საგანი მოსწონდა ყველაზე მეტად. ბიოლოგია – პასუხი გაუცია შვილს. მაშინ მოსკოვის უნივერსიტეტის ბიოლოგიის ფაკულტეტს გირჩევ ჩასაბარებლად – დაურიგებია მამას. ენრიკო ასეც მოიქცა.

რომ არ გამომრჩეს, აქვე ვიტყვი, რომ უფროს ვაჟს სახელი ჯემალმა დიდი ფიზიკოსის, ენრიკო ფერმის, პატივსაცემად დაარქვა. ჩვენი შვილების ცხოვრების ასპარეზზე გამოსვლა საბჭოთა კავშირის რღვევას დაემთხვა. ასე რომ ისინი ე. წ. დაკარგული თაობის წარმომადგენლებად ითვლებოდნენ.

ჯემალ ბერიძე და ციალა ბეჟანიძე ვაჟებთან

უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ, ენრიკოს სურდა სპეციალობით გამოცდები ასპირანტურაში ჩაებარებინა, მაგრამ მერე ჩანაფიქრი შეცვალა და მეგობრებთან ერთად ამერიკაში (ატლანტაში) გაემგზავრა. იქ 7 წლის განმავლობაში ბიზნესის ანბანი აითვისა. სამშობლოში დაბრუნებისთანავე შექმნა ფარმაცევტული ფირმა „ABC ფარმაცია“ (დაასაქმა 400-მდე ადამიანი), რასაც სააფთი-აქო ქსელის „ფარმადეპოს“ დაფუძნება მოჰყვა.

ენრიკო ბერიძე მეუღლესთან, მარიკა ხალვაშთან, ერთად

ენრიკოს მეუღლე მარიკა ხალვაში ექიმების ოჯახიდანაა, თავადაც პროფესიად ექიმობა აირჩია. დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი ოტორინოლარინგოლოგიის სპეციალობით, რის შემდეგაც, შესაბამისი განხრით, მაგისტრატურა კიევის შუპიკის სახელობის სახელმწიფო სამედიცინო აკადემიაში დაასრულა.

მიუხედავად დატვირთვისა, იგი ჩემს ვაჟს ყოველთვის გვერდით უდგას და ეხმარება წარმატებული კარიერის გაგრძელებაში.

თავის დროზე მამაჩემი და მარიკას ბაბუა, ბატონი ავნი დიასამიძე, კარგი მეგობრები იყვნენ. ასე, რომ ამ მოცვრობით ჩვენს ოჯახებს გაუმართლა. ბატონი ავნი გახლდათ საქართველოს დამსახურებული ექიმი. პროფესიონალი და ერუდირებული, ინტელექტუალური პიროვნება.

პირველი ქირურგია აჭარიდან ვინც II მსოფლიო ომში მონაწილეობდა. მიუღწევია ბერლინამდე. იყო მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატი, ბათუმის №1 საავადმყოფოს განყოფილების უფროსი – რეგიონის მთავარი ქირურგი.

ხელმძღვანელობდა ბათუმის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის ჯანდაცვის განყოფილებას, ქალაქის ცენტრალურ პოლიკლინიკას და სამედიცინო სასწავლებელს, რამაც კვალიფიციური კადრები სრულიად საქართველოს მასშტაბით აღუზარდა ქვეყანას.

ოჯახში ხშირად ვიხსენებთ მამაჩემისა და ბატონი ავნის კარგ ადამიანობას. მათ ღვანლს ქვეყნის წინაშე, რა დროსაც ისეთი შთაბეჭდილება გვექმნება, თითქოს ისინი წარმოსახვით, სულ ჩვენს გვერდით არიან.

როცა გავცქერი მათ მიერ ღირსებით განვლილ ცხოვრების გზას, ერთი ფრთიანი გამონათქვამი მახსენდება-ხოლმე „...მკვდრად ისა თქმულა, ვისაც აქ სახელი არ დარჩენია“. ასეა, გარჯა და ამაგი თუ ის საშვილიშვილოა არასდროს იკარგება.

ნათელი და სანთელი მათ ხსოვნას. ამის მაგალითი თუნდაც ისაა, შთამომავლები სათუთად რომ უფრთხილდებიან ბაბუების სახელს.

ჩემი შვილიშვილებიდან გიორგიმ და ნიკომ ბოსტონის (აშშ) უნივერსიტეტი დაასრულეს, ელიზავეტა კი თბილისში ევროპული სკოლის სტუდენტია. სამივე საქართველოს და აშშ-ის მოქალაქეები არიან.

გიორგი და ნიკო ამჟამად ერთობლივად სხვადასხვა პროექტს ახორციელებენ, ძირითადად ხელოვნებაში. ამუშავენ ამერიკულ საქარგ დანადგარს, რისი მეშვეობითაც ქსოვილზე თავიანთი ნახატები გადააქვთ.

ენრიკო ვაჭებთან – გიორგისთან და ნიკოსთან

სწორედ აღნიშნული პროდუქციით გეგმავენ ისინი გამოფენის მოწყობას თბილისში. გააჩნიათ კინოკომპანია. ქმნიან სხვადასხვა კინონაწარმს, რეკლამებისა და ვიდეო არტების ჩათვლით.

თამაზი საშუალო სკოლის ვერცხლის მედალზე დამთავრების, თბილისისა და მოსკოვის უნივერსიტეტებში სწავლისა და პროფესია-მეცნიერების გატაცებით პირმინდად მამის კვალს გაჰყვა.

ენრიკო ბერიძე და ქალიშვილი ელიზავეტა

ბოლო კურსამდე მოსკოვში ეუფლებოდა ფიზიკოსის პროფესიას, მაგრამ საქართველოში გაჩაღებული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისა და 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენების გამო გადაწყვიტა სწავლა თბილისის უნივერსიტეტში იმავე სპეციალობით გაეგრძელებინა.

თამაზის საკანდიდატოს ხელმძღვანელი ჯემალი გახლდათ. დისერტაციის ექსპერიმენტული ნაწილი ბათუ-

მის ლაბორატორიაში სრულდებოდა, რაც ქვეყანაში არსებული უშუქობისა და საყოველთაო კრიზისის პერიოდს დაემთხვა.

შუქი მთელი დღის განმავლობაში მხოლოდ გვიან ღამით 2 სთ-ით ირთებოდა. თამაზიც ამ დროს ახორციელებდა კვლევებს. მაშინ გადაადგილება უსაფრთხო არ იყო და ჯემალი შვილის დასახვედრად მიეშურებოდა-ხოლმე.

დაბრკოლებების კუთხით საინტერესოა თამაზის ბავშვობისდროინდელი მოგონება, რაც ისევ ხსენებულ ლაბორატორიას და ჯემალს უკავშირდება. ლაბორატორიაში ჩატარებული ექსპერიმენტების დამუშავება გამოთვლებს მოითხოვდა, რაც შეცდომებისგან დასაზღვევად დიდ დროსა და ძალისხმევას საჭიროებდა. ის პერიოდი იდგა ჩვენში კალკულატორი ჯერ კიდევ რომ არ იყო მოხმარებაში. არადა, მისი მეშვეობით მარტივად შეიძლებოდა შრომის შემსუბუქება.

სასიამოვნო განცდა დამეუფლა, როცა ერთ მშვენიერ დღეს მამაჩემის ხელში „Canon“-ის კალკულატორი შევნიშნე. იგი მისთვის საზღვარგარეთიდან საჩუქრად იმ მე-

ზღვაურს ჩამოეტანა, ვინც მის აღმოჩენებს დიდ მეცნიერებად მიიჩნევდა. ასე დააღწია თავი მამაჩემის გონებამ დროის კონიუნქტურას.

1990-იანი წლების თამაზის დისერტანტობისას ევროპასთან საზღვრები გახსნილი იყო და ქართველ მეცნიერებს ეძლეოდათ შესაძლებლობა სხვადასხვა საერთაშორისო კონფერენციას დასწრებოდნენ.

1997 წელს თამაზი მამასთან და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკოსებთან ერთად, გერმანიის ქ. ბრემენში ორგანიზებულ ღონისძიებაზე მიიწვიეს, სადაც სხვა გამომსვლელების შემდეგ, ჩვენი ვაჟი ექსპერიმენტების აქტუალურ საკითხებს შეეხო, რაც დაცვის წინა პერიოდად ჩაეთვალა.

მოხსენება ოვაციებით დასრულდა მას შემდეგ, რაც თამაზმა მღვრიე სიტხეების ჩამონათვალში სისხლი დაასახელა. შემდეგ მამამ გააკრიტიკა საკითხი მყარი არგუმენტებით განმტკიცებული უნდა წარგედგინა აუდიტორიისთვის.

საბოლოოდ, თამაზმა დისერტაცია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში წარმატებით დაიცვა. რა დროსაც ფიზიკოსებმა დადებით მოვლენად შეაფასეს ხარ-

ისხის მაძიებელი სახელოვანი მამის კვალს რომ გაჰყვა და სამუშაო საფუძვლიანად შეასრულა.

იმხანად ასაკოვანი ადამიანების საზოგადო ღვაწლის აღიარებას ვინრო წრეში თუ მოისმენდი, რადგანაც ისინი ე. წ. „ჩარეცხილთა სიაში“ იყვნენ მოხვედრილნი და მათი მიღწევები, რაგინდ დიდი დონისა არ უნდა ყოფილიყო, ჩალის ფასადაც კი არ უღირდა ხელისუფლებას.

ხარისხის დაცვის შემდეგ თამაზი, როგორც ასოცირებული პროფესორი, ბათუმის უნივერსიტეტში კითხულობდა ლექციების კურსს ფიზიკაში, ლაბორატორიაში მამასთან ერთად ხელმძღვანელობდა სამაგისტრო თემებზე მუშაობას.

2000-იანი წლების დასაწყისში, თამაზი თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორთან, ავთანდილ თავხელიძესთან ერთად მოპოვებული გრანტებით მონაწილეობდა საერთაშორისო კონფერენციებში – რუმინეთში, ავსტრიაში, ესპანეთსა და გერმანიაში. პროგრამის შესაბამისად, ესწრებოდა ლაბორატორიებში სამეცნიერო კვლევებსაც, რითაც ხორციელდებოდა ერთმანეთისთვის გამოცდილების გაზიარება.

თამაზ ბერიძე შვილებთან – სესილისთან და ანამარიასთან ერთად

ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში თამაზმა 2018 წლამდე დაჰყო და დღეს მამის, ჯემალ (ანდრია) ბერიძის, სახელობის კერძო ლაბორატორიას ხელმძღვანელობს.

ჰყავს ორი შვილი სესილი და ანამარია. სესილიმ ბოსტონის უნივერსიტეტი დაასრულა, ანამარია კი ბათუმში საჯარო სკოლის მოსწავლეა.

დღეისთვის სესილი მისდევს ფრილანსის ბიზნესს, რაც ინტერნეტის კომუნიკაციურ სფეროს განეკუთვნება და ონლაინ ხორციელდება.

* * *

ჯემალ ბერიძის ოჯახური გარემოს, პიროვნული თვისებებისა თუ ადამიანური მისწრაფების ზოგიერთი ნიუანსის გასაცნობად საინტერესოა რევაზ დიასამიძის მოგონება, რომელმაც წიგნის მთავარი პერსონაჟი დისერტანტის ამპლუაში ერთხელ უკვე ნაწილობრივ ზემოთ წარმოგიდგინათ.

– ჯემალი თავისი ხასიათით ნებისმიერი ადამიანის ყურადღებას მიიპყრობდა. არც მე ვიყავი გამონაკლისი, – გულისნადებს გვიმხელს რევაზი. ერთი შეხედვით, მისი ზედმეტად სერიოზული გამომეტყველება უკარების შთაბეჭდილებას ტოვებდა, მაგრამ თუ კონტაქტში შემოვიდოდა და დაინწყებდა საუბარს, უმაღლესი სიმპათიით განეწყობოდა მის მიმართ.

ის იყო არა მარტო ფიზიკის ღრმა მცოდნე, კარგად ერკვეოდა საბუნებისმეტყველო დარგებშიც. იცოდა როგორც საქართველოს, ასევე, მსოფლიო ხალხების ისტორია. საუბრის დროს არასდროს გაგრძნობინებდა უპირატესობას, რომ ესა თუ ის საკითხი უფრო კარგად იცოდა.

პირიქით, გაძლევდა საშუალებას შენი აზრი ბოლომდე გამოგეტქვა.

ეს, რა თქმა უნდა, მოსმენის კულტურის გამოხატულება იყო. მისი მაღალი ინტელექტი, პუნქტუალობა, პატიოსნება, ობიექტურობა თუ ამა თუ იმ თემის ღრმა ცოდნა, ამ ცოდნის მსმენელთან გასაგები ენით მიტანა განაპირობებდა იმ დიდ ავტორიტეტს, რომლითაც ის საზოგადოებაში სარგებლობდა.

როგორც ცნობილია, ჯემალის ცხოვრების არსს წარმოადგენდა სამეცნიერო საქმიანობა, ლაბორატორიაში მუშაობა და ოჯახი. რაც არ უნდა უნიკალური ნიჭისა და ტალანტის პატრონი იყო, თუ ოჯახს საერთო მისწრაფება არ გააჩნია, საზოგადო ასპარეზზე დიდ წარმატებას ვერ მიაღწევ. მეტწილად სწორედ ქალბატონი ციალას თანადგომამ, მის მიერ შექმნილმა მშვიდმა სამუშაო გარემომ და ოპტიმისტურმა განწყობამ უზრუნველყო ბატონი ჯემალის მეცნიერული მიღწევები.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ჯემალისა და ჩემი ოჯახი ერთ დიდ ოჯახს წარმოადგენდა. ყოველთვის ერთად ვიყავით ჭირსა თუ ლხინში, რის წყალობითაც ჩვენი ურთიერთობა გადაიზარდა მეგობრულ კავშირში.

ჯემალ ბერიძე და რევაზ დიასამიძე ოჯახებით. ოდესა, 1985 წ.

მე და ჯემალი ოჯახებით ხშირად ერთად ვისვენებდით. მასთან ყოფნა და ურთიერთობა უზარმაზარ სიამოვნებას მანიჭებდა. ნებისმიერ სასაუბრო თემას იგი კლასიკურ იერს აძლევდა, რაც ჩემს მსოფლმხედველობას ამდიდრებდა.

მეცნიერებაზე, ოჯახზე და თავისუფალ თემებზე საუბრებს შორის, არანაკლებ დროს ვუთმობდით ჭადრაკისა და ნარდის თამაშს. ეს დინჯი და აუღელვებელი კაცი ნარდის თამაშისას აზარტული იყო. საკამათო რომ არ გამხდარიყო, ვინ რა ანგარიშით მოიგო, ქალბატონი ციალას რეკომენდაციით (რომელიც ხშირად მსაჯის ფუნქციას ასრულებდა) შემოვიღეთ საერთო რვეული, სადაც ხელწერებით ვადასტურებდით თამაშების შედეგებს.

ამ რვეულს პირად საქმეში, როგორც რელიკვიას, დღემდე ვინახავ, რადგანაც იგი აცოცხლებს ჩემი და ჯემალის ლამაზი ურთიერთობის ფურცლებს.

ჯემალი აზროვნების ჰორიზონტით ნამდვილად უსწრებდა ეპოქას, რომელშიც ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა. ამ განზომილებით იგი დააკლდა სრულიად სა-

ქართველოს, ოჯახს, გვარს და, რაც მთავარია, სამეცნიერო სამყაროს. ასეთი ადამიანები მარადისობაში იმკვიდრებენ ადგილს. ღმერთმა ნათელში ამყოფოს მისი სული. ამინ!

* * *

ჯემალის სადოქტორო დისერტაციის დაცვას ჩემი უმცროსი დის, მზევინარის, მეუღლე, ნოდარ ვარშანიძე, შორეულ ნაოსნობაში ყოფნის გამო, ვერ დაესწრო. როგორც უფროსი ინჟინერ-მექანიკოსი საქართველოს საზღვაო სანაოსნოში თავისი სფეროს გამორჩეულ სპეციალისტად ითვლებოდა. იმდენად პროფესიონალად, რომ ძრავის ხმაზე ხვდებოდა რას შეეძლო დაებრკოლებინა გემის სუნთქვა. დასრულებული ჰქონდა ნოვოროსიისკის საზღვაო აკადემია.

ჯემალი არანაკლებ ყურადღებას ავლენდა უმცროსი ქვისლის მიმართ. დამოყვრებამდე იცნობდა და პატივს სცემდა მის ძმას, ალის, რომელიც ჩვენი რეგიონის ერთ-ერთ კოლორიტად ითვლებოდა. როგორც კი ნოდარი გემიდან შინ ბრუნდებოდა ოჯახით გადმოვიპატიჟებდით-

ხოლმე. თამადობა მეტწილად ჯემალს ეკისრებოდა, რომელიც ამ დროს ზღვის გარემოსა და საიდუმლოებების უბადლო ცოდნას ავლენდა.

როცა ნოდარის მშობლიური ზუნდაგისკენ მიეშურებოდნენ წესად ჰქონდათ ქვისლებს გზად ბელტურში შეჩერებულიყვნენ და იქაური წყაროს წყალი დაელიათ, ხურმის ჭაჭა დაეჭაშნიკებინათ. პერიოდულად ჯემალი და ნოდარი გრძელ ნარდში ეპაექრებოდნენ ერთმანეთს, რაც გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა.

ჩვენი შვილები – ენრიკო და თამაზი ბავშვობისას მოუთმენლად ელოდნენ გემიდან ბიძია ნოდარის ჩამოსვლას. იგი ხომ მათთვის საჩუქრად საბჭოეთში დეფიციტურ საღეჭ რეზინებსა და სუფთა ამერიკული „რეიბანის“ სათვალეებს, ჯინსის შარვალს „ლევი შტრაუსს“ თუ „ადიდასის“ ბოტასებს ეზიდებოდა.

ისე არ გაგვიგოს მკითხველმა თითქოს მხოლოდ ამის გამო გამოვხატავდით ნოდარისადმი პატივისცემას. დიდი გულისა და მართალი სიტყვის პატრონი რომ იყო უპირველესად სწორედ ეს განაპირობებდა მის მიმართ ჩვენს დაფასებას. ერთხელაც უმტყუნა უღალატო გუ-

ლმა და მოულოდნელად წავიდა ამქვეყნიდან. იმდენად თვალსაჩინო ღვაწლი გააჩნდა, რომ დაკრძალვის დღეს უკანასკნელ გზაზე გემების საყვირების თანხლებით გააცილეს.

* * *

ჯემალ ბერიძე გამოირჩეოდა თავდადებით თავისი პროფესიის მიმართ. საზოგადოებას განათლებით ემსახურებოდა და სიცოცხლის ბოლომდე ამ იდეალის ერთგული დარჩა.

იყო ერთ-ერთი ფუძემდებელი ბათუმის უნივერსიტეტისა. ამ საგანმანათლებლო კერის სახე, რომელმაც მთელი თავისი ცხოვრება უნივერსიტეტისთვის ფიქრსა და ბრძოლას შეაღწია.

მოზომილი დიპლომატიითა და გულისხმიერებით სიმპათიებს აღძრავდა-ხოლმე სხვადასხვა ფაკულტეტის სტუდენტებში, რადგანაც, როგორც პრორექტორს, მათთან ხშირი შეხება ჰქონდა.

ლექციებზე ყოველთვის მოწესრიგებული შედიოდა. გააჩნდა ახალი მასალის მიმზიდველი და გონივრული ახსნის უნარი. მომთხოვნელობას ავლენდა-ხოლმე.

თუ როგორი პიროვნება იყო ჯემალი პრორექტორის, აღმზრდელისა და სამეცნიერო ხელმძღვანელის რანგში, ამის შესახებ შეიძლება თავად ყოფილ სტუდენტებსა და დისერტანტებს მოვუსმინოთ:

„1969-1970 სასწავლო წელს ბათუმის პედინსტიტუტში პირველად ვიხილე წარმოსადეგი, ჭარმაგი კაცი, ყველას ყურადღებას რომ იპყრობდა, – ამბობს შაქრო ჩიკვაძე.

მის მიღწევებზე ფიზიკა-ოპტიკასა და ქიმიაში ლეგენდები დადიოდა. ფილოლოგი სტუდენტები ვერ ვერკვეოდით ამ დარგში.

თანატოლმა ფიზიკოს-ქიმიკოსებმა დაგვაკვალიანეს. რუსული თუ უცხოური სამეცნიერო ჟურნალებიც მოიძიეს. ქართულ გამოცემებს ჩვენც ვღებულობდით და მთელი სტუდენტობა, ლექტორ-მასწავლებლების ჩათვლით, განსაკუთრებული მოკრძალებით ვიმსჯვალავებოდით მის მიმართ.

მაშინ სუპერმოლეკულა ჯერ კიდევ არ იყო მსოფლიოში აღიარებული, მაგრამ ყველამ ვიცოდით ამ უნიკალური აღმოჩენის შესახებ...

გავა წლები და ჯემალ ბერიძე ბათუმის პედინსტიტუტის პრორექტორი, ფიზიკის კათედრის გამგე, უდიდეს მეცნიერთა შორის ღირსეულ ადგილს დაიკავებს. სუბერმოლეკულის ავტორი უთუოდ იმსახურებდა ამ პატივს...”

* * *

„მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი წელი გავიდა თითქოს ახლახან იყო, დღესაც გონებაშია ზოგადი ფიზიკის მიმართულებით წაკითხული ლექციები, რომლებითაც ყველა ვიყავით დაკავებული, – იხსენებს ზაურ გამიშიძე, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი.

აუდიტორიაში ლექტორს სტუდენტები სულგანაბულნი ვუსმენდით. ასეთი გახლდათ ახალგაზრდა თაობის შესანიშნავი აღმზრდელი, გულისხმიერი და გამორჩეული ლექტორი პროფესორი ჯ. ბერიძე.

მის მიერ მაღალ დონეზე წაკითხული ლექციების საპასუხოდ, განსაკუთრებული პასუხისმგებლობით ვასრუ-

ლებდით ყველა დავალებას, გამოცდების ჩათვლით, ყველა ემზადებოდა გამოცდებისთვის არა იმიტომ, რომ შეფასება მიეღო, არამედ გამოეყვლინა საინტერესო ლექციებზე შეძენილი ცოდნა.

ამის შედეგია, რომ მრავალი მათგანი ახლაც წარმატებით მოღვაწეობს და ემსახურება ახალგაზრდების აღზრდას, არა მარტო სწავლების მხრივ, არამედ სამეცნიერო-კვლევითი მიმართულებითაც.

პროფესორ ჯ. ბერიძის სინათლის გაბნევის მიმართულებით კვლევის შედეგები შეიძლება დღესაც გამოყენებული იქნეს ნანონაწილაკების სტრუქტურის, ფორმისა და ზომის შესაფასებლად.

ისევე, როგორც მის მიერ ორგანიზებული რადიოფიზიკის მიმართულება – ბაკალავრიატის, მაგისტრატურისა თუ დოქტორანტურის დონეზე.

ის იყო მრავალმხრივ ერუდირებული, საუკეთესო ხელმძღვანელი და აღმზრდელი. მაგალითი იმისა, თუ როგორი უნდა იყოს ქვეყნის მოქალაქე, მეცნიერი და პატრიოტი. ის ცოდნა და განათლება, რაც დაინერგა ბსუ-ში პროფესორ ჯ. ბერიძის მიერ შეუფასებელია, ხსოვნა კი დაუვინყარი“.

* * *

„ბატონ ჯემალ ბერიძესთან ჩემი ურთიერთობა და-
იწყო 1972 წლიდან, მას შემდეგ, რაც გავხდი ბათუმის
პედაგოგიური ინსტიტუტის ფიზიკის სპეციალობის
სტუდენტი, – იგონებს ბათუმის შოთა რუსთაველის სა-
ხელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის დეპარტამენტის
ასოცირებული პროფესორი ომარ ნაკაშიძე. პირველი
კურსის დასრულების შემდეგ ვგეგმავდი სპეციალობის
შეცვლას.

დაუვინყარია ამ საკითხთან დაკავშირებით მისი შეხ-
ვედრები ჩემთან და ჩემს ოჯახთან. მან შეძლო ჩემი დარ-
წმუნება, რომ ფიზიკაში უფრო მეტი წარმატების მიღ-
წევა შემეძლო, ვიდრე მათემატიკაში.

ბატონი ჯემალის სურვილი იყო მესამე კურსიდან სა-
სწავლებლად გადავსულიყავი თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტში. სხვადასხვა მიზეზის გამო ამის საშუ-
ალეობა არ მომეცა.

ამის შემდეგ მან ექსპერიმენტულ ფიზიკაში ძალე-
ბის მოსინჯვის საშუალება მომცა. სწავლასთან ერთად

პრაქტიკას გავდიოდი მის მიერ შექმნილ ოპტიკისა და სპექტროსკოპიის სამეცნიერო-კვლევით ლაბორატორიაში. აქ ნამდვილად გავუმართლე მოლოდინი და მისი ხელმძღვანელობით შევასრულე რამდენიმე სამეცნიერო ნაშრომი, მონაწილეობას ვღებულობდი სტუდენტთა რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციებში.

ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ მისივე ინიციატივით 1981 წელს მუშაობა დავიწყე ზემოხსენებულ ლაბორატორიაში უმცროს მეცნიერ მუშაკად. სწორედ ამ ლაბორატორიას უკავშირდება ჩემი წარმატებები ექსპერიმენტული ფიზიკის მიმართულებით.

1983 წელს, ბატონი ჯემალ ბერიძის ძალისხმევით, სწავლა გავაგრძელე მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მიზნობრივ ასპირანტურაში. ასპირანტურის დამთავრებისა და მაგნიტური მოვლენების ფიზიკაში საკანდიდატო დისერტაციის დაცვის შემდგომ, 1988 წელს, დავბრუნდი ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზოგადი ფიზიკის კათედრაზე, რომლის გამგე გახლდათ პროფესორი ჯ. ბერიძე.

აქედან მოყოლებული, სანამ უნივერსიტეტს დატოვებდა, გრძელდებოდა ჩვენი ნაყოფიერი სამეცნიერო-პე-

დაგოგიური ურთიერთობა. ბატონი ჯ. ბერიძის მიერ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აჭარის რეგიონალური ცენტრის ხელმძღვანელობისას, მე ვიყავი ამ ორგანიზაციის წევრი და უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო საზოგადოების მეცნიერ ხელმძღვანელი (1992-1995 წწ.). წლების განმავლობაში ერთად ვკითხულობდით ლექციებს ზოგად ფიზიკაში, ვაწარმოებდით ექსპერიმენტულ კვლევებს.

ბატონ ჯემალ ბერიძესთან 45 წლიანი ურთიერთობის განმავლობაში ყოველთვის ვგრძნობდი მისი მხრიდან უდიდეს მხარდაჭერასა და მამაშვილურ თბილ ურთიერთობას. ჩემთვის დაუფიქცარი მისი რჩევა-დარიგებები. ბატონი ჯემალი ჩემს მეხსიერებაში დარჩა, როგორც დიდი მეცნიერი – ფიზიკოსი, საზოგადო მოღვაწე და პედაგოგი, რომელმაც არაერთ ახალგაზრდას გაუკვალა გზა მეცნიერებაში.

მოხარული და მხარდამჭერი ვიქნები, თუ მის მიერ აღზრდილი თაობა გააგრძელებს იმ სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობას, რომელსაც საფუძველი ჩვენს უნივერსიტეტში პროფესორმა ჯემალ ბერიძემ ჩაუყარა“.

* * *

„დასანანია, რომ ბატონი ჯემალის შესახებ წარსულში უნდა ვისაუბრო, – თავის აზრს გვიზიარებს ყოფილი სტუდენტი გულნარა გაბაიძე. არ ვიცი, რამდენად აღწერ მის დიდ ადამიანობას, უბადლო ნიჭსა და განსაკუთრებულ ერუდიციას, მაგრამ მაინც ვცდი.

მე მასთან თითქმის ნახევარსაუკუნოვანი მოკრძალებული და სპეტაკი პროფესიული ურთიერთობა მაკავშირებდა.

ადამიანი ბუნებაში ერთადერთი ქმნილებაა, რომელიც ღმერთმა დააჯილდოვა აზროვნებისა და მეტყველების უნარით, მისცა უფლება ეპატრონოს სამყაროს, იყოს მისი მესვეური. თქვენ კარგად გესმოდათ ამ სიმდიდრის არსი, გონივრულად გამოიყენეთ კიდევაც სიცოცხლე,

მრავალი წელი მაღალზნეობრივად და გულმოდგინედ ემსახურებოდით მომავალი პედაგოგების მეცნიერების ცოდნით აღჭურვას, ამავე დროს ირგვლივ სიყვარულის, სითბოსა და ურთიერთპატივისცემის გარემოს ქმნიდით,

რადგანაც თქვენს სულსა და სხეულში სიკეთე და დიდი ადამიანობა სუფევდა.

პირადად ჩემთვის ღვთის მიერ ნაბოძები ჯილდოა, რომ თქვენი სტუდენტი, კოლეგა და უმცროსი მეგობარი ვიყავი. განუზომელია თქვენი წვლილი ჩემი წარმატებული პედაგოგიური მოღვაწეობის გზაზე.

...წლები გადიოდა, იზრდებოდა მომავალ მეცნიერთა გამოცდილება. თქვენ კი დიდი რუდუნებით ასრულებდით დაკისრებულ მისიას, გაგაჩნდათ თქვენი მეცნიერული ხელწერა, რომელიც მისაბაძი და მაგალითის მიმცემი იყო სხვებისთვის.

სტუდენტებს ყოველთვის ხიბლავდა თქვენი ღრმა შინაარსიანი ლექციები, რომლის დროსაც ანალიზი და სინთეზი, ინდუქცია და დედუქცია ოსტატურად ენაცვლებოდა ერთიმეორეს. ამ გზით სტუდენტებს აზიარებდით ცოდნის ჯადოსნურ სამყაროს, ძერწავდით მათ სულს და პროფესიული კომპასით აცილებდით ცხოვრების სამომავლო გზაზე.

დაუღალავი საქმიანობით შექმენით ისტორია, რომელიც თაობიდან თაობას გადაეცემა. ვალმოხდილი მშო-

ბელი, ღვანლმოსილი აღმზრდელი, ფასდაუდებელი განმანათლებელი და დიდი მეცნიერი ბრძანდებოდათ.

ახლობლების, მეგობრებისა და ქვეყნისთვის თქვენს მიერ გაწეულ ღვანლსა და ღირსეულ სახელს მუდამ განათებს ოჯახის, საძმოს, სანათესაოსა და თქვენს მიერ აღზრდილი სტუდენტების სიყვარულის ჩაუქრობელი შარავანდედი. სამარადისო სახსენებელი არ მოკლებოდას თქვენს სულს“.

* * *

„ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის ფიზიკის სპეციალობაზე 1981-1985 წლებში ვსწავლობდი, რა დროსაც ბატონი ჯემალ ბერიძე პირველ, მეორე და მეოთხე კურსებზე გვიკითხავდა სალექციო და სპეცკურსებს ზოგად ფიზიკასა და გამბნევ გარემოთა ოპტიკაში, – იგონებს ყოფილი სტუდენტი ედნარ გელაძე.

ბატონი ჯემალი გამოირჩეოდა თავისი სპეციალობის ზედმინევნით ცოდნითა და, ერუდიციით. იყო პრინციპული, საჭირო დროს მკაცრი და სამართლიანი პიროვნება...

ჩემი გაცნობა ჯემალ ბერიძესთან დაიწყო ჯერ კიდევ მისაღები გამოცდებიდან, სადაც ის ფიზიკის საგამოცდო კომისიის თავმჯდომარე იყო. იქიდან მოყოლებული კარგი ურთიერთობა ჩამოგვიყალიბდა. სწორედ ეს გარემოება იყო მიზეზი, რომ ბატონი ჯემალის შემოთავაზებით მესამე კურსიდან ვმუშაობდი ლაბორანტად მისი თაოსნობით დაფუძნებულ ლაბორატორიაში.

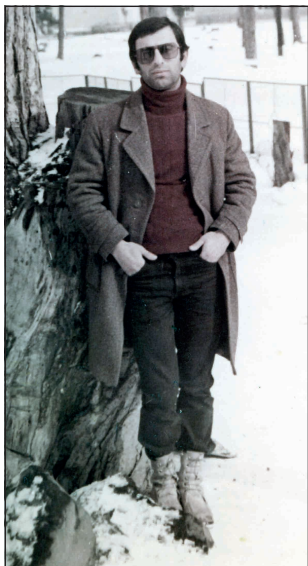
ლექციების მერე ვანარმოებდით პრაქტიკულ სამეცნიერო კვლევებს, რომლის თეორიული ნაწილი ბატონი ჯემალის მიერ ინოვაციური მეთოდოლოგიით იყო შემუშავებული.

ინსტიტუტის დამთავრებისთანავე ბატონმა ჯემალმა დამტოვა შტატში ფიზიკის კათედრაზე. ასპირანტურაში სწავლის გაგრძელების შემდეგ მისი ხელმძღვანელობით ვანარმოებდი კვლევებს სადისერტაციო ნაშრომისთვის, რა დროსაც მაქსიმალურად გამომამუშავებინა ფიზიკოსის უნარები.

ბატონი ჯემალის სახით სწავლულთა პლეადას გამოაკლდა ფიზიკის ერთ-ერთი წამყვანი და გამორჩეული სპეციალისტი“.

* * *

ჯემალი ერთობ მომთხოვნი და ობიექტური ლექტორი რომ იყო, მისთვის სტატუსსა და ნათესაობას არანაირი მნიშვნელობა რომ არ გააჩნდა, მეტყველებს რევაზ დიასამიძის გახსენება ჩემი ძმის, ავთანდილ ბეჟანიძის, შესახებ.

ავთო ბეჟანიძე,
ბაკურიანი, 1981 წ.

ავთო ბათუმის პედინსტიტუტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე სწავლობდა. რაღაც მიზეზის გამო, იგი ერთ-ერთ კურსზე ფიზიკის გამოცდას ვერ დასწრებია და ჯემალისთვის უთხოვია, ნება დაერთო გამოცდა მის კაბინეტში სხვა დროისთვის ჩაებარებინა.

უფიქრია მსუბუქად გამოვალო და დათქმულ დროს გამოცხადებულა, ჯემალს სეიფი გაუღია, იქიდან მაგიდაზე საგა-

მოცდო ბილეთები გადმოულაგებია და უთქვამს, – აილე ბილეთი და მოემზადეო.

ახია ჩემზე, – ყვებოდა მერე ავთო. მეგონა შელავათს გამინევდა. პირიქით კი გამოვიდა. არც ერთ ჩემ თანაკურსელს ისე ძნელად არ ჩაუბარებია ის გამოცდა როგორც მე. რომ იტყვიან ნემსის ყუნწში გამაძვრინაო.

გააძვრენდა აბა, რა. მოსკოვიდან მისთვის საჩუქრად სახელმძღვანელოდ განკუთვნილ ფიზიკის ცინცხალ წიგნებს ეზიდებოდა, – ასრულებს თავის მონათხრობს რევაზი.

* * *

ტექნიკური მეცნიერებათა დოქტორის, საქართველოს დამსახურებული მშენებლის, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსი-პროფესორის, რეზო კახიძის მოგონებაში „ჩემი მასწავლებლის მასწავლებელი“ ნათქვამია:

„არის პროფესიები, რომლებსაც ყოველთვის განსაკუთრებული პატივისცემითა და მოწინებით ვეპყრობით. მასწავლებელი პროფესიაზე მეტია. იგი ასწავლის სიბ-

რძნეს, გადასცემს ცხოვრებისეულ გამოცდილებას, თესავს სიკეთისა და სიწმინდის მარცვალს, ცდილობს თავისი სული ჩადოს თითოეულ მოსწავლეში და ეს ყველაფერი მისთვის არა მხოლოდ მოვალეობაა, არამედ სულიერი მდგომარეობა.

ყოველი ადამიანის ყოფაში არსებობენ (და არც მე ვარ გამონაკლისი) განსაკუთრებული მასწავლებლები, რომელთა რჩევა-დარიგება ცხოვრების თანამგზავრი ხდება. ასეთ პედაგოგებად დარჩნენ ჩემთვის სკოლის ფიზიკის მასწავლებელი, ბატონი ვიქტორ გიორგაძე და მისი უმაღლესი სკოლის პედაგოგი, დიდი მეცნიერი, პროფესორი ბატონი ჯემალ ბერიძე.

ორივე ამ პიროვნებას ჩემი ცხოვრების განვლილი ეტაპების (სკოლა და უმაღლესი სასწავლებელი) წინამძღვრებად აღვიქვამ. მინდა იმიერ სამყაროში მოვეფერო მათ ხსოვნას და მადლობა ვუთხრა უდიდესი სითბო-სთვის, სიყვარულისა და პროფესიონალიზმისთვის, რაც მათგან მებოძა.

მუდამ მემახსოვრება ამ ორი ბრძენი მასწავლებლის შეგონება: „შევასრულე, მოგიყვანე, დროა, აწ-კი გაეშურე!“

* * *

აქვე ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს მკითხველისთვის კოლეგების თვალთ დანახული ჯემალ ბერიძე. სამწუხაროდ, მათი დიდი ნაწილი აღარაა ამქვეყნად. ამ მიზეზით მხოლოდ ერთი მათგანის, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ყოფილი რექტორის, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, ემერიტუსი-პროფესორის, ამირან კახიძის, წერილით – „ბატონი ჯემალ ბერიძე მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ემერიტუსი“ შემოვიფარგლებით. ბატონი ამირანი წერს:

„ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა უდიდესი როლი შეასრულა ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში. ჩვენ თანატოლები გახლავართ, ვუახლოვდებით საუკუნოვან ისტორიას. მადლიერებით მინდა აღვნიშნო, რომ ეს უბრწყინვალესი სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრი წარმოადგენს ჩემს მშობლიურ დანესებულებას.

მის კედლებში გაიარა სტუდენტობის წლებმა. აქედან გავემგზავრე საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის

ასპირანტურაში. ათეული წლების განმავლობაში ვკითხულობდი ლექციების კურსს და გარკვეულ პერიოდში მომიწია უნივერსიტეტის თავკაცად მუშაობა.

არსებითად უშუალო მონაწილე გახლავართ ბათუმის უნივერსიტეტის მიერ შესრულებული საერთო საკაცობრიო მისიისა, დაწყებული გასული საუკუნის 30-იანი წლებიდან, რომელმაც განათლების ეს კერა საერთაშორისო ფენომენად აქცია. ამის თქმა იმიტომ დამჭირდა, რომ ყველა სიძნელის დაძლევასა და არნახულ აღმავლობაში საკუთარი, გამორჩეული და თვითმყოფადი წვლილი შეიტანა მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა, ემერიტუსმა და ღირსების ორდენის კავალერმა ბატონმა ჯემალ ბერიძემ.

რატომღაც ჩვენს შორის თავიდანვე დამყარდა ახლობლური, კოლეგიალური ურთიერთობა, ამიტომაც. საპატიო მოვალეობად მიმაჩნია შემოგთავაზოთ ზოგიერთი ჩანახატი ამ ბუნებრივად თუ პიროვნულად ამაღლებულ ადამიანთან დაკავშირებით.

სასკოლო მერხს მაშინ მიუჯდა ბატონი ჯემალი, როცა ჩვენს მხარეში კადრები, წერა-კითხვის დონემდეც კი

ჯემალ ბერიძე (დგას მარცხნიდან მესამე)
 ბათუმის პედინსტიტუტის ლექტორ-მასწავლებლებთან ერთად

სანთლით იყო მოსაძებნი, მაგრამ ყოველივე ეს დიდხანს არ გაგრძელებულა. დიდი ილიას მემკვიდრე, საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ბევრი პატრიოტი გაემართა აჭარის სკოლებში სამუშაოდ.

მათი წვლილი აუნაზღაურებელია. ქედის მუნიციპალიტეტის შესანიშნავი ზესოფლის მკვიდრმა ჯემალ

ბერიძემ, სწორედ მაშინ მიიღო სასკოლო განათლება. შემდეგ მას ვხედავთ თბილისის დედა უნივერსიტეტის სტუდენტად, თანაც ფიზიკის სპეციალობით.

ამას მოჰყვა მორიგი აღმასვლა. არც მეტი, არც ნაკლები, მეცნიერებით გატაცებულმა ახალგაზრდა სპეციალისტმა გაიარა ასპირანტურის სრული კურსი მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

ეს კი იმ დროისათვის ძნელად წარმოსადგენი პრეცედენტი იყო. რაც მთავარია, პატივი ერგო გამხდარიყო ამავე უნივერსიტეტის ფიზიკის ლაბორატორიის უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი. ეს კი გარკვეული მოტივების გამო, კიდევ უფრო ძნელი წარმოსადგენი იყო. საკანდიდატო დისერტაციის დაცვის შემდეგ დაუბრუნდა მშობლიურ ბათუმს.

რა თქმა უნდა, საკანდიდატოთი ვერ დაკმაყოფილდა მეცნიერების მწვერვალების დამპყრობი მკვლევარი. ჩვენი ურთიერთობა იმდენად ახლობლური იყო, რომ თითქმის მისი მიზნების თანამონაწილე გახლავართ, ეს განსაკუთრებით ითქმის სადოქტორო დისერტაციის მომზადება-დაცვასთან დაკავშირებით.

მიზიარებდა არჩეული თემის ირგვლივ არსებულ სიძნელეებსა და მიღწევებს. საქმე იმაში გახლდათ, რომ თემად აირჩია მეტად პრობლემური საკითხები. ჰყავდა ბევრი მონინალმდეგე, მაგრამ მაინც, 1986 წელს, ბრწყინვალედ დაიცვა დისერტაცია, კვლავაც ლომონოსოვის უნივერსიტეტში. ბარაქალა ბატონ ჯემალ ბერიძეს!

მკითხველმა უნდა იცოდეს. რომ მსგავსი ნაბიჯები მეცნიერების ფრონტზე, ისიც ზუსტ მეცნიერებაში გმირობის ტოლფასი იყო. ამიტომაც საბჭოთა ეპოქაში სადოქტორო ხარისხის მატარებელნი ძალიან ცოტანი იყვნენ. 13-14 პერსონას არ სცილდებოდა მეცნიერების ყველა სფეროში. ვფიქრობთ, მრავალსიტყვაობა არ უნდა იყოს საჭირო იმის საჩვენებლად, რომ ჯემალის მოღვაწეობა განსაკუთრებული აღმოჩნდა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროგრესისთვის.

დავასახელებთ ზოგიერთ ღვანლს: 1972-2004 წლებში ხელმძღვანელობდა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზოგადი ფიზიკის კათედრას, მის სახელთანაა დაკავშირებული სპეციალიზებული ლაბორატორიის შექმნა.

1986 წელს გადაიყვანეს ინსტიტუტის პრორექტორად სამეცნიერო დარგში. პარალელურად, 1992-2007 წლებში პროფესორი ჯ. ბერიძე ხელმძღვანელობდა სა-

ქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აჭარის რეგიონალურ ცენტრს. ესაა ჩვენი ერთობლივი მუშაობის წლები – საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილებას ჩვენ ვკუთრივობდით.

პრორექტორობის წლებში მისი ხელმძღვანელობით ჩატარდა არაერთი რესპუბლიკური თუ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. მათ შორის, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ბათუმის და სამსუნის უნივერსიტეტების ერთობლივი კონფერენცია თემაზე „სამეცნიერო, კულტურული, სოციალური და ეკონომიკური თანამშრომლობის შესაძლებლობანი საქართველოსა და თურქეთს შორის“. გვეწვია ბევრი კოლეგა. მოისმინეს ჩვენი მოხსენებები თვით თურქეთის ძველი ისტორიისა და არქეოლოგიის ირგვლივ. ასევე, ითქმის ერთობლივი სხვა ფორუმების შესახებაც.

ამგვარი ღვაწლმოსილი და არაჩვეულებრივი პიროვნული თვისებებით დაჯილდოებული აღმზრდელი, მეცნიერი და მკვლევარი იყო იგი. გამოკვეთილი გზის გამკაფველი ახალგაზრდობისთვის. რად ღირს იმის აღნიშვნა, რომ მისი ინიციატივით დაარსდა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ასპირანტურის განყოფილება.

ჯემალ ბერიძე (შუაში) ბათუმის უნივერსიტეტის სააქტო დარბაზში

60-ზე მეტი კურსდამთავრებული მივლინებული იქნა მიზნობრივ ასპირანტურაში მათ შორის, მოსკოვის უნივერსიტეტში. როგორც იტყვიან, მზრუნველობა აღმოუჩინა ზ. გამიშიძეს, დ. კალანდაძეს, ზ. დავითაძეს და ო. ნაკაშიძეს. ყველა მათგანი დაუბრუნდა მშობლიურ უნივერსიტეტს. აგრძელებენ მოძღვრის მიერ საძირკველჩაყრილ სამეცნიერო-კვლევით და სააღმზრდელო სამუშაოს.

ბატონი ჯემალ ბერიძე ყოველთვის იყო ერთ-ერთი წამყვანი მეცნიერი მოლეკულურ ფიზიკაში. ავტორია არაერთი მონოგრაფიისა და ასეულობით სამეცნიერო ნაშრომისა. შექმნა ახალი მიმართულება მეცნიერებაში: „სინათლის გამბნევი არხის ოპტიკა და მისი გამოყენება ფიზიკურ-ქიმიად“. სავსებით დამსახურებულად, 2013 წლის ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს გადაწყვეტილებით მიენიჭა ემერიტუსის საპატიო წოდება.

ჯემალ ბერიძეს განუზომელი ავტორიტეტი რომ გააჩნდა, მეტყველებს ის გარემოებაც, რომ მმართველობის დასაწყისში მას შეხვდა საქართველოს პირველი პრეზიდენტი ზვიად გამსახურდია. ბატონ ზვიადს დეტალურად აინტერესებდა, როგორი ხედვა გააჩნდა ჯემალს აჭარის განვითარების პერსპექტივაზე.

და ბოლოს, ჩვენი კუთხის მხარეთმცოდნეობითი არქეოლოგია დიდადაა დავალებული ბატონი ჯემალ ბერიძისა და მისი მეუღლის, ციალა ბეჟანიძის, საგვარეულოების მიმართ. ჩემი ხანგრძლივი საველე კვლევა-ძიების პრაქტიკაში, სწორედ მათ ვაჟს, პირველს ეკუთვნის პრეცედენტი ჩვენი მხარის არქეოლოგიური ძეგლების ფინანსურ უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით.

ამ გზით მეტად საინტერესო არქეოლოგიური გათხრები ვანარმოეთ ქედის მუნიციპალიტეტის სოფელ ზესოფელსა და ზენდიდში. შესაბამისად, მხარეთმცოდნეობითი ლიტერატურა გამდიდრდა შუა საუკუნეების მარან-საწნახლებისა და საგვარეულო საფორტიფიკაციო საცხოვრისების შესახებ მეტად საინტერესო არტეფაქტებით (იხ. ც. ბეჟანიძე., ზენდიდის ციხე ბეჟანიძეთა საგვარეულო, ბათუმი, 2013 წ.; ი. დუმბაძე, ვ. ფარტენაძე, ზესოფლის მარანი-მუზეუმი და გლობალიზაცია. საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, ბათუმი, 2021).

ბატონი ჯემალ ბერიძის ღვაწლი შეუფასებელია. თაობებში ყოველთვის იქნებიან მისი დამსახურებული მეცნიერული და ნაყოფიერი საზოგადოებრივი საქმიანობის გამგრძელებელნი“.

* * *

ჯემალს დიდი სამეგობრო წრე ჰყავდა. ახლო ურთიერთობა ჰქონდა აკადემიკოსებთან – გ. და მ. მირიანაშვილებთან, პროფესორებთან – ლ. შათაშვილთან, ნ. ქაჩლიშვილთან, გ. ხუციშვილთან, ა. იშხნელთან, მ. ჯიბლაძესთან და სხვებთან.

ასევე, მაღალი რანგის ცნობილ მეცნიერებთან – ხა-
ბიბულაევთან (შემდგომში უზბეკეთის მეცნიერებათა
აკადემიის პრეზიდენტი), აზერბაიჯანელ ახადოვთან,
ზემოხსენებულ გროზნოელ ანისიმოვთან (შემდგომში
მოღვაწეობდა აშშ მერილენდის უნივერსიტეტში) და
ა. შ., რომლებსაც მასპინძლობდა როგორც ბათუმში, ისე
ჩვენს საზაფხულო აგარაკზე მახინჯაურში.

ამ ხშირი კომუნიკაციიდან ერთი ამბავი დამამახსო-
ვრდა, რაც მათე მირიანაშვილის ბათუმში სტუმრობას
ეხება. გაიგო რა ამის შესახებ, შინ ბიძაჩემი, რამიზი,
გვეწვია და ბატონი მათე ქალაქის დასათვალიერებლად
მიიპატიჟა. კოლეგა მეცნიერებთან საჭირობოროტო სა-
კითხების განხილვისთვის სხვა დროსაც გამონახავო, –
მიმართა ჟემალს. ქალაქის ხედებისა და ზღვისპირა პა-
რკის ხილვის შემდეგ აეროპორტისკენ გავეშურეთ. გზად
რამიზმა თქვა: რომც მოინდომო დაკარგულ, საზღვრის
იქითა, ძირძველ ქართულ სანახებს თვალს ვერ შეავლებ.
სპეციალური საშვის გარეშე, გონიოს ხიდთან საგუშა-
გოს რომ მიუახლოვდე, რუსი სამხედროები საკანში ამო-
გაყოფინებენ თავს. ჟემალი და მათე დაეთანხმნენ.

რალა თქმა უნდა, ეს მწარე რეალობა იყო. ჩვენს და-
უკითხავად რუსი და ოსმალთა რომ გაურიგდნენ ერთმა-

ნეთს და ჩვენი თავი ჩვენ არ გვეყუდნოდა. ბატონი მათე კმაყოფილი დარჩა ბიძაჩემის მოსწრებული სიტყვა-პასუხით. როცა ჯემალს ფიზიკოსთა თავყრილობებზე თუ სხვა დროს ეწვეოდა, რამიზსაც მოინახულებდა.

გარდა ზემოხსენებულისა, ჯემალის ინიციატივით ბათუმში შედგა საქართველოს თუ საკავშირო ფიზიკოსთა მსხვილი მასშტაბის ორი კონფერენცია, 1974 და 1983 წლებში. პირველი მათგანი მისი პედიანსტიტუტის ფიზიკის კათედრის გამგედ მუშაობისას გაიმართა, სამეცნიერო-მეთოდური ღონისძიების სახით. გამოსათხოვარი ბანკეტი ჩვენს ბინაში გადავიხადეთ.

მეორე კონფერენცია გამზნევ გარემოთა სპექტროსკოპიაში ჯემალის პრორექტორობისას ჩატარდა. ესწრებოდა სსრკ მასშტაბით 80 ფიზიკოსი, რომელთა სპეციალური თვითმფრინავით უკან დაბრუნება რეგიონის თავკაცმა, ჯემალის თანაკლასელმა, ვახტანგ პაპუნიძემ, უზრუნველყო.

* * *

1986 წელს, დისერტაციის დაცვიდან დაბრუნებამდე, ჯემალ ბერიძეს ინსტიტუტის პრორექტორის თანამდე-

ბოზა ორ დარგად გაყოფილი დახვდა. სამართავად მხოლოდ სამეცნიერო ნაწილი დაუტოვეს. არც ამის შემდეგ შეწყვეტილა მის მიმართ საჩივრების წერა. განსაკუთრებით, მისი რექტორობის კანდიდატად წარდგენის მერე, რაც, ამჯერად, აჭარის საოლქო კომიტეტით შემოიფარგლებოდა. ხელის შემშლელ მიზეზად ჩაეთვალა ის, რომ მისი მამა ათეიზმის პირობების დამრღვევად შერაცხეს. ასეთი აბსურდის ფონზე სწორედ რომ უპრიანია ვაჟას ცნობილი ფრაზების მოშველიება:

„ცუდას რად უნდა მტერობა, კარგია მუდამ მტრიანი“.

სამეცნიერო სფეროს პრორექტორად ჯემალმა 2005 წლამდე დაჰყო და, ცილისწამებების მიუხედავად, ჩვეული გულმოდგინებით აგრძელებდა საქმიანობას.

კერძოდ, ყოველწლიურად ბათუმის პედინსტიტუტიდან თბილისისა და ყოფილი საბჭოეთის სხვადასხვა ქალაქის მიზნობრივ ასპირანტურაში გაგზავნილ ახალგაზრდათა რაოდენობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რა გზითაც 100-ზე მეტი ასპირანტი, რამდენიმე მეცნიერებათა კანდიდატი და დოქტორი მომზადდა.

ჯემალის სტუდენტობისდროინდელი
მეგობარი, აკადემიკოსი ნოდარ ამალლობელი

იმავდროულად, ჯ. ბერიძე ითავსებდა ფიზიკის კათედრის გამგის თანამდებობას. აჭარაში ერთ-ერთმა პირველმა დააარსა კომპიუტერის შემსწავლელი კურსები.

1995 წელს აირჩიეს საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსად. გულნატკენი იყო აკადემიკოსობა თავის დარგში რომ არ მიუნიჭებიათ.

ერთხანს, ნოდარ ამალლობელთან ერთად, სათავეში ედგა ზემოხსენებულ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აჭარის რეგიონალურ სამეცნიერო ცენტრს, რის გამოც ნოდარი ბათუმში ხშირად ჩამოდიოდა. ის წარმოშობით ქობულეთელი იყო და ეთაყვანებოდა აჭარას.

ჩვენს ოჯახს ხშირად სტუმრობდა, რა დროსაც ვერიდებოდით საუბარს აფხაზეთის ომში დაღუპული მისი ვა-

ჟის შესახებ. როგორც კი გაიგო ომი დაიწყო, მან შვეიცარიაში ფიზიკოსის სამეცნიერო საქმიანობა შეწყვიტა, მეგობრებს დაუკავშირდა და მამულის სიყვარულით გულანთებული ფრონტისკენ გაეშურა, სადაც გმირულად დაიღუპა.

„დიდი მნიშვნელობა აქვს შენი ბედის ვარსკვლავს ცაზე რა ადგილი უჭირავს. მისი განლაგების შეცვლა შეუძლებელია. ცხოვრებაში გამართლებაა უმთავრესი“, – არაერთხელ უთქვამს ბატონ ნოდარს ჩვენთან.

იგი სამართლიანი პიროვნება იყო. ნიკო კეცხოველის შემდეგ, ერთ-ერთი საუკეთესო რექტორი. ყოველთვის გულდასმით ეცნობოდა ჯემალის ნაშრომებს. ახარებდა მისი მეცნიერული წარმატებები.

ჯემალ ბერიძეს გამოცემული ჰქონდა 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი და ორი მონოგრაფია. აქვეყნებდა პუბლიკაციებს საზღვარგარეთულ და ყოფილი საბჭოეთის პერიოდულ გამოცემებში.

შეიძლება ბევრმა არ იცოდეს, მაგრამ ჩემს მეუღლეს დაგეგმილი ჰქონდა კიდევ ერთი მონოგრაფიის „სინათ-

ლის გამბზნევი არხის ოპტიკის“ და ზოგადი ფიზიკის სა-
ხელმძღვანელოს პირველი ნაწილის გამოცემა, რითაც
სურდა შეეცვალა ფიზიკაში საბუნებისმეტყველო და
ჰუმანიტარული სპეციალობის სწავლების მეთოდოლოგია,
დაენერგა სამედიცინო ფიზიკის სპეციალისტთა მომზა-
დება, მაგრამ აღარ დასცალდა.

* * *

როგორც უკვე ითქვა, ჯემალის ხელმძღვანელობით
ბათუმში დაცული დისერტაციების ექსპერიმენტები
ჩვენი უნივერსიტეტის ფიზიკის სამეცნიერო კვლევით
ლაბორატორიაში სრულდებოდა, რაც ყოფილი საერთო
საცხოვრებლის პირველ სართულზე იყო განთავსებული
და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით მსხვილი ქალაქების
ლაბორატორიებს არაფრით ჩამოუვარდებოდა.

აღნიშნული ლაბორატორია და მისი ხელმძღვანელი
სტუმრად ჩამოსულ ფიზიკოსთა ერთსულოვან დაინტე-
რესებას ინვევდა-ხოლმე, რისი დასტურია ფიზიკოს ზუ-
რაბ შაშიკაძის წერილი „კეისარს კეისრისა“, რასაც უც-
ვლელად ვთავაზობთ მკითხველს:

„ფიზიკის სპეცლაბორატორიაში მარტო ვარ. კარზე დააკაკუნეს. გავადე. შემოსასვლელში უცნობი იდგა, ხმელ-ხმელი, მოკლედ შეკრეჭილი შავი წვერით და დიდი სათვალეებით.

– გამარჯობათ! – რუსულად მომესალმა ის.

– ჯემალ ქაზიმის ძე ბერიძე მინდა, თქვენ ხომ არ ბრძანდებით? – მითხრა მან, როცა სალამი დავუბრუნე.

შეკითხვა ნიშნავდა, რომ ის ბატონ ჯემალს პირადად არ იცნობდა. ავუხსენი, ვინც ვიყავი და რადგან ჩვენი სტუმარი გამოდგა, ლაბორატორიაში შევიპატიჟე.

ჯემალ ქაზიმოვიჩი მალე მობრძანდება, – ვუთხარი მე, როცა მაგიდასთან დავსხედით, – თქვენ ვინ ბრძანდებით, რაზე შენუხებულხართ, მე თუ შემოიძლია, რაიმეთი დაგეხმაროთ?

– მიხაილ იაკოვლევჩი ფილატოვი გახლავართ, კიევიდან. მეც ფიზიკოსი ვარ, უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის მექანიკის ინსტიტუტში ვმუშაობ ჩემი სპეციალობით. საკავშირო სამეცნიერო ჟურნალ „ოპტიკა და სპექტროსკოპიის“ სხვადასხვა ნომერში წავიკითხე ჯემალ ქაზიმოვიჩის რამდენიმე სტატია. აღმოჩნდა, რომ

თქვენი ლაბორატორია ჩვენთვის ახლობელ და საინტერესო საკითხებზე მუშაობს. თანხმობის შემთხვევაში, გადავწყვიტეთ თქვენთან თანამშრომლობა, – თქვა მან და მოკლედ მიაბო მათი ინსტიტუტის და კერძოდ მათი ჯგუფის მუშაობის შესახებ.

ამასობაში ბატონი ჯემალიც მობრძანდა. ერთმანეთის გაცნობის შემდეგ საუბარმა უფრო ინტენსიური სამეცნიერო ხასიათი მიიღო. გაირკვა, რომ კიეველები იკვლევდნენ მინაპლასტიკს.

მინაპლასტიკი კომპოზიციური მასალაა, რომელიც სპეციალური ტექნოლოგიით მზადდება. ის სიმტკიცით ფოლადს უტოლდება. ამავე დროს, თითქმის 4-ჯერ მსუბუქია ფოლადზე და ორჯერ მსუბუქი დურალუმინზე. ამის გამო მინაპლასტიკი ფართოდ გამოიყენება სამხედრო ავიამშენებლობაში.

ბოლო დროს თვითმფრინავებში თავი იჩინა ძველმა პრობლემამ, რომელსაც ფლატერი ეწოდება. ფლატერი ვიბრაციაა, დიდი სიჩქარეებისას რომ აღიძვრება საფრენი აპარატის კონსტრუქციის დეტალებში. განსაკუთრებით, თვითმფრინავის ფრთასა და შვეულმფრენის წამყვან ხრახნში, როტორში.

ფლათერი იწვევს კონსტრუქციის დეტალების რღვევას, ამიტომ ართულებს ზებგერით სირქარეებზე გადასვლას, რაც ასე აუცილებელია სამხედრო ავიაციისთვის. უპირველესად, რღვევა იწყება ელემენტების დეფექტიან ადგილებში.

ასეთი დეფექტები კი არც თუ იშვიათია მინაპლასტიკის შიგნით. მინაპლასტიკის გამოყენებამდე წინასწარ ამ დეფექტების აღმოჩენა შეუძლებელია. ეს კი იწვევს ავარიებს, მსხვერპლს და დიდ დანაკარგებს.

საუბრის ბოლოს ჩვენი შეხვედრის მიზანიც გაირკვა. საქმე ის არის, რომ მინაპლასტიკი ნახევრად გამჭვირვალე ნივთიერებაა. მასში სინათლის გავრცელებისას ხდება ე. წ. სინათლის მრავალჯერადი გაბნევა.

– ჯემალ ქაზიმოვიჩი, – გააგრძელა დანყებული საუბარი მიხაილ იაკოვლევჩიმა. – გავიგე, რომ ჩვენს ქვეყანაში თქვენ ამ საკითხების ცნობილი სპეციალისტი ბრძანდებით, სამეცნიერო ჟურნალებში საგანგებოდ და გულდასმით გავეცანი თქვენს სტატიებს. ვიფიქრე, თქვენი მეთოდი ხომ არ შეიძლება გამოდგეს დასახელებული პრობლემის კვლევისას? ხომ არ იქნება შესაძლე-

ბელი, წინასწარ აღმოვაჩინოთ დეფექტი მინაპლასტიკში კვლევის თქვენეული მეთოდებით?

დადებითი პასუხისა და თანხმობის შემთხვევაში, ჩვენი ინსტიტუტი მზადაა, გააფორმოს თქვენს ლაბორატორიასთან სამეცნიერო კვლევითი ხელშეკრულება, რაც, ვფიქრობ, მეტად ნაადგება ჩვენი ქვეყნის საქმესაც და, ამავე დროს, სასარგებლო იქნება ორივე მხარისთვის.

ჯემალ ბერიძე, მართლაც, დიდი სპეციალისტი იყო.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ბათუმში დაბრუნებული ახალგაზრდა ფიზიკოსი მალე ასპირანტურაში ჩაირიცხა მოსკოვის ერთ-ერთ ინსტიტუტში. იქიდან ის დისერტაციის მოსამზადებლად მ. ლომონოსოვის სახელობის მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მიავლინეს ხსნართა ლაბორატორიაში. ეს ლაბორატორია ცნობილმა პროფესორმა, ფიზიკა-ქიმიის უდიდესმა სპეციალისტმა მიხაილ ივანეს ძე შახპარონოვმა დააარსა და სიცოცხლის ბოლომდე ხელმძღვანელობდა მას.

შახპარონოვი ჯემალ ბერიძის სამეცნიერო ხელმძღვანელი გახდა.

ბატონი ჯემალის სრული ბიოგრაფიის მოყოლას არ ვაპირებ, რადგან ამას, ალბათ, სხვები გააკეთებენ. არც მასთან ჩემი ურთიერთობების მოყოლით შეგანწყენთ თავს. მე მხოლოდ მისი ცხოვრების ერთ ეპიზოდს გიყვებით, მაგრამ აუცილებლად ვთვლი, გზადაგზა მაინც დამატებით აღვნიშნო ზოგიერთი რამ.

მეტად მკაცრი და საკმაოდ უჟმური ხასიათის შახპარონოვი, ყველას გასაოცრად, თავისი დისერტანტის დიდი პატივისმცემელი და, წარმოიდგინეთ, მისი ახლო მეგობარიც კი გახდა. ვფიქრობ, ამას ხელი შეუწყო ჯემალ ბერიძის სამეცნიერო პატიოსნებამ, არაჩვეულებრივმა აკურატულობამ და დიდმა შრომისმოყვარეობამ.

ბატონი ჯემალი საკანდიდატო დისერტაციის წარმატებით დაცვის შემდეგაც წლობით მუშაობდა შახპარონოვის ლაბორატორიაში, სადაც მოამზადა მომავალი სადოქტორო დისერტაციის ნაწილი.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია ბატონი ჯემალისადმი ამ ლაბორატორიის მრავალრიცხოვან თანამშრომელთა მოწონება და დიდი პატივისცემა. მოსკოვის უნივერსიტეტში ჩემი ყოფნის წლებში ამ ლაბორატორიაში პირვე-

ლად რალაც წამოჭრილი საკითხის გასარკვევად მივედი, უფრო მეტად შახპარონოვის გაცნობის სურვილით.

ბატონმა მიხაილმა ძალიან გაიხარა ჩემი ვიზიტით და აუწყა თანამშრომლებს, ვინც ვიყავი. ამის შემდეგაც ხშირად დავდიოდი მათთან და ყოველთვის უანგაროდ მეხმარებოდნენ. ეგ კი არა და გარკვეულ მოკრძალებასა და პატივისცემასაც ვგრძნობდი მათი მხრიდან. ვიცოდი, ეს უფრო ბატონი ჯემალისადმი მათი დიდი პატივისცემის გამოხატულება იყო.

ასპირანტურის დამთავრების შემდეგ ჯემალ ბერიძე დაბრუნდა შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიკურ უნივერსიტეტში. კითხულობდა ლექციებს და, როგორც უკვე მოგახსენეთ, პარალელურად, მოსკოვშიც მუშაობდა.

ეს არ იყო ადვილი საქმე, მაგრამ ბათუმის პედაგოგიკური ფიზიკის კათედრა და ფაკულტეტის დეკანატი ყოველმხრივ ეხმარებოდნენ მას, რომ ხელი არ შეშლოდა სამეცნიერო საქმიანობაში.

მოსკოვიდან ბათუმში დაბრუნებულმა ფიზიკოსმა თავისი მცდელობითა და ისევ მოსკოველთა დახმარება-ხელშეწყობით ინსტიტუტში ჩამოიტანა ფიზიკის უა-

მრავი ხელსაწყო-იარაღი, რითაც ძალიან გაამდიდრა კათედრის არცთუ ისე დიდი არსენალი. და რაც მთავარია, გადმოიტანა იქაურ ლაბორატორიაში დაწყებული საქმე, ააგო დანადგარები სინათლის მრავალჯერადი გაბნევის კვლევისთვის. ფიზიკის კათედრასთან გახსნა სამეცნიერო კვლევითი ლაბორატორია.

მაშინ ეს ძალიან ბევრს ნიშნავდა.

რა ხდებოდა იმ დროს ჩვენი რანგის ინსტიტუტებსა და კერძოდ, ჩვენს ინსტიტუტში? მათი ძირითადი საქმიანობა შემოიფარგლებოდა შესაბამისი სპეციალისტების თეორიული მომზადებით. სამეცნიერო კვლევები მათში, ფაქტიურად, არ მიმდინარეობდა და არც არავინ მოითხოვდა ამას. მართალია, ყველა ლექტორისთვის სავალდებულო იყო წლიური სამეცნიერო შრომის შესრულება, მაგრამ ეს მეტწილად ფორმალურ ხასიათს ატარებდა.

ბატონი ჯემალი ამ საქმეშიც პიონერი აღმოჩნდა. მან, ფაქტობრივად პირველმა, დააფუძნა ჩვენს ინსტიტუტში ექსპერიმენტული კვლევა, გახსნა ფიზიკის სპეციალური ლაბორატორია ფიზიკის სპეციალობის სტუდენტებისთვის და სამეცნიერო კვლევითი ლაბორატორია, სადაც წარმატებით მიმდინარეობდა კვლევითი მუშაობა.

ამ მუშაობის დამადასტურებელი მოვლენის აღწერით დავიწყე თავიდან და დასასრულს ისევ იმ ამბავს მივუბრუნდები.

უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის ინსტიტუტთან რამდენიმე წლიანი სამეცნიერო ხელშეკრულება გაფორმდა. ბატონი ჯემალ ბერიძის ხელმძღვანელობით სამუშაოს ჩვენი წილი წარმატებით შევასრულეთ.

წარმატებით შევასრულეთ და წინ კიდევ სხვა სამეცნიერო ხელშეკრულებები და საინტერესო კვლევები გველოდებოდა.

გველოდებოდა და ახლა კი იმის მოლოდინში ვართ, რომ სანთელ-საკმეველი თავის გზას არ დაკარგავს!

კარგ მთქმელს კარგი გამგონიც უნდა.

მიუხვედრელთათვის ამ ჩანაწერის სათაურიც ამას მიანიშნებს“.

* * *

ლაბორატორიის მუშაობა ჩვეული მჩქეფარებით გრძელდებოდა, რომ არა ერთი გარემოება, რამაც ვითარება კარდინალურად შეცვალა.

უნივერსიტეტის რექტორმა მელიქიშვილის (ყოფილი ენგელსის) ქუჩის დასაწყისში განთავსებული ლაბორატორიის ორი დიდი ოთახი საცხოვრებლად ჯემალის ერთ-ერთ თანამშრომელს გადასცა.

სამაგიერო ფართი შეუფერებელ ადგილას, უნივერსიტეტის ახალი კორპუსის V სართულზე გამოიყო, რითაც ჯემალი გაუთვალისწინებელი ფაქტის წინაშე დააყენეს. სამწუხაროდ, გამართლდა მისი ვარაუდი - ხელის ხლების შემთხვევაში ლაბორატორია აღარ იარსებებდა.

მართლაც, მან მოკლე ხანში ფუნქციონირება შეწყვიტა. მისი თავიდან გამართვა და მოწყობა რთული და შეუძლებელი აღმოჩნდა, რასაც დაერთო ისიც, რომ სპილენძისა და ალუმინის ბუმის პერიოდში ლაბორატორიიდან ფარულად ხელსაწყოები გაჰქონდათ. ალბათ, უფრო ჯართში ჩასაბარებლად. ასე მოუხდა ჯემალს ცხოვრებაში კიდევ ერთ მწარე რეალობასთან შეხლა.

* * *

ჯემალ ბერიძე, როგორც რჩეული ფიზიკოსი, მიწვეული გახლდათ ლექციების წასაკითხად ბელორუსიაში

და თურქეთის რესპუბლიკაში. 1998 წელს იყო ჩვენი ქვეყნის იმ ოთხ საუკეთესო მეცნიერს შორის, რომლებმაც საკუთარი მიღწევები გააცნეს გერმანელ კოლეგებს.

განეკუთვნებოდა იმ ტიტულოვან მეცნიერთა კატეგორიას, რომლის სუპერმოლეკულის კვლევის მეთოდები რეკომენდებული იყო გაეთვალისწინებინათ ისეთ დარგებში, როგორიცაა: ფარმაცია (ნამღების კონტროლი), ეკოლოგია (გარემოს გაჭუჭყიანების კონტროლი, ნაპირგამაგრებითი სამუშაოები), მედიცინა (ორგანიზმის სიცოცხლის ფუნქციების კვლევა ოპერაციული ჩარევის გარეშე), ღვინის კომპონენტების განსაზღვრა, ბიოფიზიკისა და ბიოქიმიის განვითარება და სხვა. ასევე, კვების მრეწველობაში პროდუქტებზე კონტროლის განსახორციელებლად (რძის ცხიმოვანობის დადგენა, კვერცხის, ხორცის ვარგისიანობა და ა. შ.).

პერიოდულ გამოცემებში გამოქვეყნებული პუბლიკაციების თარგმანებით ჯემალის კვლევის მეთოდები, პოსტსაბჭოთა სივრცის გარდა, მისაწვდომი იყო საერთაშორისო მეცნიერთა წრისათვის, რითაც რეკომენდაციის არეალი შეეხო ისეთ თემატიკასაც, როგორიცაა: კიბერ-

ნეტიკა და ინფორმატიკა, მრავალჯერადი გაბნევა, ქიმიური საღებავების ხარისხის დადგენა-გაუმჯობესება და სხვა.

ნაყოფიერი სამეცნიერო და ორგანიზატორულ-შემოქმედებითი ღვაწლისთვის დაჯილდოვდა ღირსების ორდენით, სხვა სამთავრობო ჯილდოებით.

თუ როგორი მიმტევებელი პიროვნება იყო ჯემალ ბერიძე, ჩანს მისი 85 წლის იუბილეზე გამოხატული პოზიციიდან, როცა საზოგადოებას დიდსულოვნად მიმართა:

...თუ შემთხვევით ვინმეს აჩქარებით გული ვატკინე, ათასგზის ბოდიშს ვუხდი! ყველამ უნდა დავივიწყოთ წყენა და ერთმანეთს გავუფრთხილდეთ. სოლომონ ბრძენი ხომ ამბობდა: წყენის დამვიწყებელი სიყვარულის მძებნელიაო!

რას იზამ, ეს ცხოვრება ამქვეყნიური გამოცდაა. მთავარია ღირსეულად შევდგათ ფეხი მარადისობაში, რაც საქართველოს უკვდავებაა!

* * *

მიმტევებლობა და ქრისტიანულ მრწამსთან სიახლოვე ზეციურში ადგილის დამკვიდრების უმთავრესი პი-

რობაა. სიმბოლურია, რომ ჯემალს ნათლობისას დიდაქ-
არაში ქრისტიანობის პირველი მქადაგებლის – ანდრიას
სახელი შეურჩიეს – უფლის რჩეული წმინდანისა.

საზგასასმელია, რომ ერთ-ერთი წმინდანი ჯემალის
თანასოფლელი და მეგობარი დიაკონი სევერიანე ბერი-
ძეა, რომელიც წმინდანად საქართველოს სამოციქულო
მართლმადიდებელმა ეკლესიამ 2018 წლის 21 ივნისს შე-
რაცხა. იმავე წლის ახალი სტილით 22 აგვისტოს პირვე-
ლად აღინიშნა მისი ხსენება.

წმინდა დეკანოზი სევერიანე იყო მუსლიმი აჭარელი,
რომელიც გასული საუკუნის 60-იან წლებში წინაპართა
ქრისტიანულ მრწამსს დაუბრუნდა. სევერიანე ჩვენს
ოჯახში სტუმრად არაერთხელ ყოფილა, რა დროსაც უყ-
ვებოდა ჯემალს ხილვებსა და სასწაულებზე. იხსენებდა
რაოდენ დიდი განსაცდელი და შევიწროება გადაიტანა
რწმენის გამო.

მისი მონდომებით ჩაქვში ერთ-ერთი მტკიცედ ნაგები
შენობა მთავარანგელოზების ეკლესიად მოგვევლინა.
ჯემალთან სევერიანეს საუბრის ერთ-ერთი თემა ეხებ-
ოდა ბათუმის უნივერსიტეტში თეოლოგიის სალექციო

კურსის შემოღებას, რასაც გაუქმებული მეცნიერული ათეიზმი უნდა ჩაენაცვლებინა, თუმცა გარკვეული მიზეზების გამო ეს ჩანაფიქრი ვერ განხორციელდა.

საბჭოთა ეპოქაში უღმერთობა სახელმწიფო პოლიტიკის რანგში იყო აყვანილი და ღვთისმოსაობასთან დაკავშირებული საქმიანობა მეტ-ნაკლებად ფარულად ხორციელდებოდა. სევერიანეს ჩაქვის საცხოვრებელში ერთ-ერთი ოთახი ხატებისთვის იყო განკუთვნილი, რომელსაც ის შინ მისულ სტუმრებს უჩვენებდა-ხოლმე. ასე მოიქცა იგი ჩვენთან ერთად გიორგი როზენბერგისა და მისი მეუღლის, გალინას, ნევეისას, რამაც იმდროინდელი აკრძალვების ფონზე ცოტა არ იყოს გაგვაოცა.

ჯემალს ახლო დამოკიდებულება გააჩნდა სევერიანეს ძმასთან დეკანოზ სერაფიმესთან (ბერი სისო), რომელიც დღენიადაგ მისიონერულ და პილიგრიმულ მოღვაწეობას ეწეოდა.

დიდი წვლილი შეჰქონდა მოსწავლეთა სულიერ განათლებაში. მისი თანადგომით გამოინახა საშუალებები ზვარეს წმინდა გიორგის სახელობის, ასევე, სხვა ტაძრე-

ბისა და სამლოცველოების ასაგებად და აღსადგენად. არ არსებობს აჭარის კუთხე, დაბა, სოფელი, ქალაქი თუ მუნიციპალური ცენტრი, სადაც მას ნათლისღების საიდუმლოსთვის არ ეზიარებინოს თანამემამულენი.

სერაფიმე საშუალო სკოლის შემდეგ ბათუმის პედინსტიტუტის დაწყებითი განათლების ფაკულტეტზე სწავლობდა, რა დროსაც უმეტესად საზოგადოებრივი საქმიანობით იყო დაკავებული.

სწორედ ამ დროიდან ჩაეყარა საფუძველი ჯემალთან მის თბილ ურთიერთობას – ძირითადად საუბრობდნენ აჭარისთვის განათლებისა და ქრისტიანობის მნიშვნელობაზე. პერიოდულად სერაფიმე ჩვენს ოჯახს მოინახულებდა და უფლის მადლს აზიარებდა.

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საინჟინრო-პედაგოგიური ფაკულტეტის სტუდენტი გახლდათ სერაფიმეს ვაჟი ბეგლარი (შემდგომში დეკანოზი ბასილი), რომელიც ყველაფერს აკეთებდა, რათა სწავლით ჯემალის რეპუტაციას მოფრთხილებოდა. უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ მას სერაფიმემ ურჩია

საეკლესიო მსახურებისთვის მიეყო ხელი, – ამით საზოგადოებას მეტ სამსახურს გაუწევო. ასეც მოხდა.

ამჟამად მამა ბასილი ახალშენის ფერისცვალების ეკლესიის წინამძღვარია და მის ლოცვებსა და ქადაგებებს მრავალრიცხოვანი მრევლი ესწრება.

* * *

ჯემალ ბერიძის პიროვნებაზე სრულყოფილ წარმოდგენას გვიქმნის გამორჩეული მოღვაწეების მოსაზრებები მისი მეცნიერებაში განსაკუთრებულობაზე.

ვახტანგ პაპუნძიძე (ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი): აჭარელთა დიდსულოვნება და უნარი ჯემალ ბერიძემ ფიზიკაში გაასხივოსნა და მეცნიერული ქართული გვირგვინით შეამკო. მადლობა მას!

მათე მირიანაშვილი (ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი): ჯემალ ბერიძემ ქართული მეცნიერება ფიზიკურად გამძლე ბალავარზე დააფუძნა, რომელზედაც შენება მომავალმა თაობებმა უნდა გააგრძელონ!

მერაბ ჯიბლაძე (ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორი):
ჯემალ ბერიძემ დაამკვიდრა თვითნაბადი სუპერმოლე-
კულა. მადლიერი ვარ უფლის, რომ მასთან მომიწია მეც-
ნიერული ურთიერთობა. მისგან ბევრი რამ ვისწავლე –
მეცნიერულიც და კაცურიც. დღეგრძელობა მას!

ვიტალი გინზბურგი (აკადემიკოსი, ფიზიკურ ოპტი-
კაში ნობელის პრემიის ლაურეატი): აღფრთოვანებული
ვარ ჯემალ ბერიძის მეცნიერული კვლევებით. მიხარია,
რომ მისი სიცოცხლე ფიზიკას ეძღვნება და მისით საზ-
რდობს. მისი წარსული, ანმყო და მომავალი მხოლოდ
და მხოლოდ ფიზიკაა. მან ოპტიკის დარგში კვლევის
ახალი სიტყვა თქვა.

ბეკე დიულა (ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორი, უნ-
გრეთი): აღფრთოვანებული ვარ ბატონი ჯემალის კვლე-
ვებითა და აჭარით. არ მიკვირს ამ სამოთხის ბუნებამ
ასეთი მეცნიერი რომ შვა. გაუმარჯოს საქართველოს,
აჭარას!

ვიქტორ კუპრაძე (აკადემიკოსი, დოქტორი, პროფე-
სორი): 30 წლის კაცი, 1962 წელს, ავადსახსენებელი
ხრუშჩოვის პერიოდში, მოსკოვის მ. ლომონოსოვის სა-

ხელობის უნივერსიტეტში ფიზიკის დარგში დიდი წარმატებით რომ დაიცავს დისერტაციას, ეს ერის გამარჯვებაა, მაშინ ხომ ანტისტალინური და ანტიქართული პროპაგანდა მიმდინარეობდა... ჯემალმა ასახელა საქართველო.

გიორგი როზენბერგი (ჯ. ბერიძის სამეცნიერო ხელმძღვანელი): ჯემალ ბერიძე უაღრესად დიდი უნარისა და შესაძლებლობების პიროვნებაა. საბჭოთა ეპოქაში მან ორი დისერტაცია დაიცვა ფიზიკის დარგში და ორივე მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის უნივერსიტეტში. ეს ნამდვილი გმირობაა. მასზე და მის მომავალზე ძალზე ბევრი შემიძლია ვთქვა, მაგრამ ლაკონურად ვიტყვი – ჯემალ ბერიძემ სუპერმოლეკულის აღმოჩენით და სპექტროფოტომეტრის აპარატის შექმნით ფიზიკის მეცნიერებას შემატა ცისკროვანი ჩუქურთმიანი ქვა წარწერით: ფიზიკოსი ჯემალ ბერიძე, საქართველო, აჭარა!

მიხეილ ვოლკენშტეინი (აკადემიკოსი, ფიზიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი): ჯემალ ბერიძე ბრწყინვალე მეცნიერია ფიზიკის დარგში, მაგრამ მის მიერ დაცული სადოქტორო დისერტაცია ფიზიკისა და

ქიმიის ორი აკადემიური მიმართულებით გავიდა. ასე, რომ იგი ორგზის დოქტორია.

შესანიშნავი ორგანიზატორიცაა. მისი თაოსნობით 1983 წელს ქ. ბათუმში ჩატარებული ფიზიკოსთა მე-3 საერთაშორისო კონფერენცია საუკეთესო მოგონებად დარჩა ფიზიკოსთა ყოფიერებაში, მადლობა აჭარას, ასეთი სრულყოფილი და უბადლო ადამიანის შობისთვის.

* * *

ცხოვრების ბოლო წლები ჯემალმა მახინჯაურის აგარაკზე გაატარა. 2007 წლიდან აქ მუდმივ საცხოვრებლად გადავედით და ერთად სრული 7 წელიწადი დავყავით. პერიოდულად ზესოფელში ავდიოდით, სადაც ჯემალმა ზედაშეში სამოსახლოდ საუცხოო ხედის მქონე, ვაკე ადგილი შეარჩია. აქვე თვალყურს ვადევნებდით შვილების მიერ გაშენებულ ვაზს.

ხანდახან ჩემს მეუღლეს ორლობებში ძველი მეგობარი, ახმედ ბერიძე, შემოხვდებოდა, ზესოფლის დანყბითი სკოლის ყოფილი პედაგოგი. ჯემალს მამისეულ კერაზე სტუმრები რომ აჰყავდა, ახმედს მიიპატიჟებ-

და-ხოლმე. მოსწრებული სიტყვა-პასუხითა და განსწავლულობით გამოირჩეოდა. საუცხოო თანამეინახე და თამადა გახლდათ.

კარგად ერკვეოდა სოფლის ამბებში, ამიტომაც ჯემალს სიამოვნებას გვრიდა მასთან ნებისმიერი შეხვედრა. გამოსაჩენი კაციაო, – დასძენდა თანასოფლელებში. სევდით განეშორა და გულწრფელად განიცადა მისი გარდაცვალება.

ახალი სახლისთვის ადგილის შერჩევას სოფლად სამშენებლო მასალების აზიდვა და საძირკვლის ჩაყრა მოჰყვა, რამაც ისე დააინტერესა ჯემალი, რომ მოუხშირა იქ სიარულს. ერთხელაც, როცა საძირკველი და სამშენებლო მოედანი დავათვალიერეთ, იგი ზედაშეს ზემოთ ტყისკენ გაეშურა. მალე მიიწევდა, სადაცაა ბინდი ჩამოწვებოდა.

დავუძახე დაბრუნდი-მეთქი. ქვემოთ ჩამოსვლას რატომღაც არ ჩქარობდა და გზას განაგრძობდა. მოგვიანებით, როგორც იქნა დაბრუნდა. ვუსაყვედურე – 80 წელს გადაცილებული ხარ და ამოდენა სიმაღლეზე ასვლა როგორ გაბედე-მეთქი. – არა მიშავსო, – მიპასუხა. სამ-

მესხურ-ლაზური სტილის სახლი ზედაშეში

ნუხაროდ, ჩემი შიში გამართლდა. ზედაშეში ეს ასვლა მისთვის უკანასკნელი აღმოჩნდა, რადგანაც მალე ჯან-მრთელობა შეერყა.

ინსულტი მოუვიდა და ამ მიზეზით მახინჯაურიდან კვლავ ქალაქში მოგვიხდა დაბრუნება. მადლობა ღმერთს, მდგომარეობიდან მალე გამოვიდა. გონებრივად თავს მშვენივრად გრძნობდა. ერთადერთი ზიანი, რაც მას ამ დაავადებამ მიაყენა იყოს ის, რომ ფეხით სიარული აღარ შეეძლო. სწორედ ამ დროს, სავარძელში

მჯდომმა, შეძლო საგვარეულოზე წიგნის მიძღვნა და გამოცემა. ასე, რომ უფუნქციოდ არ დარჩენილა.

ტრადიციულად, გონებრივ დატვირთვას ფიზიკური შრომით ანაცვლებდა-ხოლმე.

შემიძლია საჯაროდ განვაცხადო, რომ თვით პენსიის ასაკში აქტიური საოჯახო საქმიანობა არ შეუწყვეტია. ინსულტამდე, მახინჯაურში, ძირითადად, მივსდევდი ღვინისა და სოკოს წარმოებასა და ეზო-კარის მოვლა-პატრონობას.

თავდაპირველად, 1,5 ტონა კრახუნა გამოგვიგზავნა ენრიკომ თბილისიდან, რისგანაც საუცხოო ღვინო გამოგვივიდა.

შემდგომში ნახევარ ტონამდე ჩხავერი ჩამოგვიტანა ჩვენი მეურნეობიდან ჯემალის ძმისშვილმა, ასლანმა. პირველი მოსავალი იყო და მისგანაც იდეალური ღვინო დავაყენეთ. ჯემალმა არყის გამოხდაშიც გაიწაფა ხელი.

ამ საქმიანობაში გვერდით გვედგნენ ჩვენი უმცროსი ვაჟი თამაზი და მეზობლად მცხოვრები იმერელი ქალბატონი თამარ კირკიტაძე, რომელიც ბავშვობიდან ფლობდა ღვინის ტექნოლოგიას. სტუმრებთან თავს ვინჯობდით ხოლმე ჩვენი ღვინით. შეფასებაც შესაბამისი იყო.

ჯემალის ძმა ნაზიმი შვილებთან – რესანთან, ასლანთან, გუგულისთან
და მეუღლესთან, ვესილესთან, ერთად

ენრიკოს ინიციატივით ხელი მივყავით კალმახა სოკოს მოშენებასაც. თესლი და სპეციალური ლიტერატურა მან თბილისიდან გამოგვიგზავნა. ინსტრუქციით, მოსავალს ვღებულობდით ვერხვის მრგვალად დახერხილ ფენებზე სოკოს დათესვით. ყოველ ფენას დათესვის მერე ერთმანეთზე ვაწყობდით (სიმაღლეში 6-7 ფენას). სოკო ხის მორებს შორის ნაპრალებში ამოდიოდა. თვეში 10-15 კგ

ჯემალ ბერიძის აგარაკი მახინჯაურში

მოსავალს იძლეოდა, რითაც 3 წლის მანძილზე ოჯახის გარდა, ახლო სანათესაოსაც ვამარაგებდით. ამ წამოწყებაში ხის გამოგზავნით გვეხიდებოდა ჯემალის მეორე ძმისშვილი რესანი.

არანაკლები დრო მიჰქონდა ეზო-კარში პალმებისა და დეკორატიული მცენარეების, ხეხილისა და ყვავილების მოშენებას. ნერგების ნაწილს ჯემალი ბათუმის ბოტანიკური ბაღიდან იძენდა. თოთო ბავშვებივით თავს ვეწვებოდით მცენარეებს. ამიტომაც სახლის მიმდებარე ტერიტორია წალკოტს დაემსგავსა.

* * *

ჯემალი წუხდა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, პრაქტიკაში მაქსიმალურად ვერ ახორციელებდა თავის გამოგონებას, რომ სპექტროფოტომეტრის დანადგარს, სხვადასხვა გარემოში სინათლის გაბნევით, კიდევ ბევრი რამის საფუძვლიანი გამოკვლევის შესაძლებლობა გააჩნდა.

ამიტომაც არ შენინააღმდეგებია მისი აღმოჩენით საზღვარგარეთელი სპეციალისტების დაინტერესებისა და ერთობლივად მუშაობისა თუ კვლევების გაფართოების წინადადებას. თავდაპირველად, უცხოელებთან ჯემალის კომუნიკაცია ჩვენმა ვაჟმა, ენრიკომ, უზრუნველყო, რომელიც ამდროისთვის თბილისში ფარმაცევტული ბიზნესით იყო დაკავებული და მოუცლევლობის გამო შემდგომ შეხვედრებში მონაწილეობას ხანდახან თუ ღებულობდა.

მოხდა ისე, რომ ადგილზე დანადგარის შესაძლებლობების მორიგი გაცნობისას ენრიკომ, უნებლიეთ, სპექტროფოტომეტრის უხილავი, მთავარი საიდუმლო

გაამჟღავნა, რის შემდეგაც უცხოელები აღარც მას და აღარც ჯემალს აღარ დაკავშირებიან. რომ არ ენერგულა ენრიკომ ეს ამბავი მამასთან არ გაამხილა, თუმცა თავად ე. წ. პარტნიორთა გაუჩინარებას ერთობ განიცდიდა.

ამის მერე, როგორც ითქვა, ჯემალმა მოულოდნელად ინსულტი მიიღო. მამა რომ დაემშვიდებინა, ენრიკო ეუბნებოდა, რომ მისი კვლევები წარმატებით იქნა გამოყენებული მედიცინაში, რისთვისაც ოჯახი საზღვარგარეთიდან დიდ ჰონორარს ღებულობდა. სინამდვილეში, დღემდე არავინ იცის როგორ გამოიყენეს, ან საერთოდ გამოყენებული იქნა თუ არა უცხოელთა მიერ სუპერმოლეკულის თეორია პრაქტიკაში.

* * *

2016 წელს, ფიზიკის სფეროს გარდა, ჯემალმა კალამი საგვარეულო თემატიკაში სცადა, რაც მის მხატვრულ ნიჭსა და მწერლობით გატაცებაზე მეტყველებს. ნაშრომში ბერიძეთა წარსული ძირითადად მიმოხილულია სამეცნიერო ლიტერატურის, სამხრეთი საქართველოს მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლე-

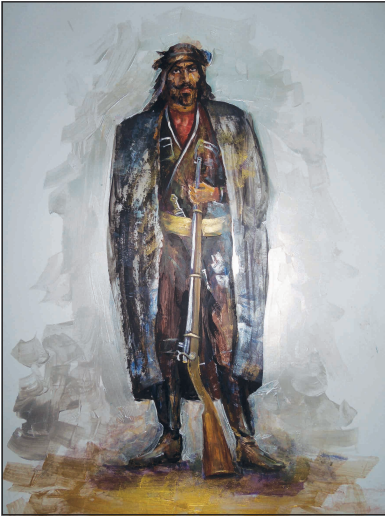
ბისა თუ გადმოცემებისა და ტოპონიმების კონტექსტში. ფაქტობრივად ჩვენს წინაშეა ერთგვარი ენციკლოპედიური ცნობარი ქვემო აჭარის შესახებ.

ერთადერთი უძველესი წერილობითი წყარო, რასაც ავტორი წიგნზე მუშაობისას დაეყრდნო „ტბეთის სულთა მათიანეა“, სადაც გვარი ბერიძე (ბერერისძე) პირველად ნახსენები.

ნაშრომში საკვლევი თემა გარკვეულწილად, ბერიძეთა საცხოვრისებთან მიმართებითაა მიმოხილული, რაც ორგანულ კავშირშია კუთხის ისტორიასთან და განსახილველ საკითხს საინტერესო შტრიხებით ავსებს.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია მასში ასახული ჰეროიკული თემატიკა, რაც ახალი გმირის, ზემოხსენებული თეარ ბერიძის, გაცნობით აღანთებს მკითხველს. ყოველივე ამის შესახებ ხაზგასმით ითქვა წიგნის „წიაღსვლები საგვარეულოს წარსულში“ პრეზენტაციაზე, რაც ავტორს მშობლიურ უნივერსიტეტში მოუწევს და იგი სამი თაობის გულთბილი შეხვედრის ფონზე წარიმართა.

როგორც ნაშრომიდან ვგებულობთ, თეარი ავტორის ბაბუის, ახმედის, ბიძა ყოფილა. სწორედ ჯემალის მონ-

თეარ ბერიძე
(მხატვარი ჯ. გორგილაძე)

ათხრობს ემყარება თეარ ბერიძეზე მიძღვნილი ბროშურა „ვალმოხდილი“, რომელიც 2016 წელს იხილა მკითხველმა (შემდგენელ-რედაქტორები, პროფესორები: შ. მამულაძე, რ. ხალვაში, ზ. შაშიკაძე, მ. მეგრელიშვილი).

მასში, განსაკუთრებით, შთამბეჭდავია 1845 წლის აჯანყებისას მახუნცეთთან ოსმალების წინააღმდეგ გადამწყვეტი ბრძოლის წინა ეპიზოდი, როცა თეარი ღებულობს ვაჟკაცურ გადანყვეტილებას თავის განირვის შესახებ. როგორც გამოცდილი მსროლელი, შემალღე-

ბულ პოზიციაზე რჩება და სამალავიდან განაგრძობს სროლას.

მანამდე წინააღმდეგობას უწევს გადამთიელს, სანამ სხვადასხვა ადგილას განთავსებული დატენილი თოფები არ გამოელია. მტერი გაოგნებული დარჩა, როცა მსროლელთა ჯგუფის ნაცვლად, სამალავში მხოლოდ და მხოლოდ თეარი აღმოაჩინა. გული იმით იჯერეს, რომ სწორუპოვარ მებრძოლს თავის მოკვეთით მოუსწრაფეს სიცოცხლე.

შემდგომში იმ ადგილას, სადაც ეს ბრძოლა გაიმართა, თეარის მშობლებს შვილის სულის მოსახსენიებლად წყარო მოუწყვიათ, რითაც წყურვილი ჯემალსაც არაერთხელ დაუოკებია. აღნიშნული წყარო 1970-იან წლებში გზის რეკონსტრუქციისას აუღიათ და თეარის სახსენებელი თვალსაწვდომი სახით აღარ შემორჩენილა. მხოლოდ ნახევარი საუკუნის შემდეგ, 2018 წლის 21 ივნისს, მოხერხდა წყაროს მახლობლად თეარისა და საქართველოს ერთიანობისთვის თავდადებულ სხვა გმირთა უკვდავსაყოფი მონუმენტის „სამშობლოს სადარაჯოზე“ აღმართვა, რაც ჩვენი ვაჟის, ენრიკო ბერიძის, დაფინანსებით განხორციელდა.

მონუმენტი „სამშობლოს
სადარაჯოზე“

ნიშანდობლივია, რომ ჯემალმა აქტიური მონაწილეობა მიიღო მახუნცეთში გამართული გადამწყვეტი ბრძოლის ისტორიის აღდგენასა და მონუმენტის ადგილის შერჩევაში, თუმცა ჯანმრთელობის მდგომარეობამ არ მისცა შესაძლებლობა მის გახსნას დასწრებოდა.

* * *

ენრიკომ ფუძის განსამტკიცებლად და ოჯახური ტრადიციების გასაგრძელებლად სოფლად გრანდიოზული საქმეები წამოიწყო. აღადგინა საკარმიდამოში არსებული უძველესი მარანი.

თავდაპირველად, ჯემალის მამას ქვევრის ნატეხები საკარმიდამოში მიწის დახვნის დროს უპოვნია, რის შემდეგაც ახლო-მახლო ტერიტორიას აღარ ამუშავებდნენ. ჯემალს ამ ნატეხებისა და ადგილმდებარეობის საფუძვლიანი შესწავლა განუზრახავს, მაგრამ არქეოლოგების წვდომის მიუხედავად, ხან რამ შეუშალა ხელი და ხან რამ.

როცა გადაწყვიტა ცნობილი სპეციალისტებისთვის გათხრების საწარმოებლად მიემართა, მძიმე სნეულუბის გამო, საქმის წარმოება შეიღმა, ენრიკომ, გადაიბარა. ბატონ ამირან კახიძეს გამოუთქვამს მოსაზრება, აქ არაერთი ქვევრის არსებობაზე, ამიტომაც, ენრიკომ ზესოფელში არქეოლოგებს მასშტაბური სამუშაოები გააჩაღებინა.

მთლიანობაში, აღმოჩნდა 13 უძველესი ქვევრი, რომლებიც ა. კახიძის ვარაუდით, IV-XIII სს-ებისაა (საწყისი ათვლის არტეფაქტის ნიმუში ქვის დიდი ლოდებით ნაშენი ზენდიდის საყდარი და აქ აღმოჩენილი ჯვარი, რომლებიც, საფიქრებელია, IV საუკუნეს განეკუთვნებოდეს. ამჟამად ჯვარი გონიო-აფსაროსის არქეოლოგიურ-არქიტექტურული მუზეუმ-ნაკრძალის ექსპონატებში ინახება).

დღეისთვის აღნიშნული ჭურები ზესოფლის მარანი-მუზეუმის კუთვნილებაა და როგორც აჭარაში ღვინის წარმოების უძველესი ნიმუში, შეიძლება იხილონ სოფლად ასულმა დამთვალიერებლებმა.

ამავე ადგილას ენრიკოს ძალისხმევით ფუნქციონირებს მოქმედი მარანი, რომელშიც ჯერჯერობით 12 ქვევრია და მათი რიცხვი მომავალში უფრო გაიზრდება,

ზესოფლის მარანი-მუზეუმი

სადაც უმთავრესად ღვინის დაყენების ძველი, მესხური ტრადიცია ინერგება.

გარდა ამისა, ენრიკომ და თამაზმა ზედაშეში გააშენეს ვაზის რამდენიმე სახეობა. თამაზის დამსახურებაა, რომ მან ბოლო პერიოდში, პროფესორ ლევან უჯმაჯურიძესთან ერთად, აღმოაჩინა სამი ენდემური (ადგილობრივი) ჯიშის ვაზი, რომელთა კვლევა დღემდე გრძელდება.

ენრიკომ მეღვინეობისთვის კიდევ ერთ წამოწყებას დაუდო სათავე – ინდუსტრიული ქვევრების წარმოებას,

რაც იმერეთის სოფელ ტყემლოვანში ხორციელდება, კომპანია „ქვევრულას“ მეშვეობით.

საყურადღებოა, რომ ვაზის ბიზნესამდე ენრიკომ ბათუმის უნივერსიტეტის ბიოლოგიის კათედრის პროფესორთან, რეზო დიასამიძესთან, ერთად საქართველოში საზღვაო აკვაკულტურა დააფუძნა (აითვისა მიდიებისა და თევზის 50 მ. სიღრმეზე მოპოვება. ჩაძირული გალიის თევზის კულტივირება).

მიდიებს აწარმოებდა აილენდის უნივერსიტეტის პროფესორთან, კონგრესმენ – მაიკლ რაისთან, თევზეულს კი პროფესორ ჩემბერსთან ერთად. მყვინთავები მოწვეული ჰყავდათ ინგლისიდან და თურქეთის რესპუბლიკიდან.

ენრიკომ გააგრძელა საქმიანობა მონუმენტების კურირებისა და მეცენატობის კუთხითაც. ქედის მუნიციპალიტეტის მახუნცეთის გრანდიოზული ძეგლის შემდეგ, უახლოეს პერიოდში დაბა ხულოში აღიმართება „ხორუმის“, ბათუმის ცენტრში კი – აბუსერისძე ტბელის მონუმენტები.

„ხორუმი“ კვარცხლბეკზე დამონტაჟებულ ღერძზე იტრიალებს, ტბელის 4 მეტრიანი გამოსახულება კი ბრინჯაოში იქნება ჩამოსხმული (პროექტების ავტორი –

არქიტექტორი დავით ბოლქვაძე), რითაც კიდევ ერთხელ პატივი მიეგება რუსთველის უმცროს თანამედროვეს, მწერალსა და ასტრონომს – აბუსერისძე ტბელს, რომლის ქრონოლოგიურ-ასტრონომიულ ტრაქტატში მიკვლეულია იმ მიზეზების ნაწილი, რის საფუძველზეც რომის პაპმა 1582 წელს რომაული კალენდრის შესწორება ბრძანა.

აბუსერისძეთა საგვარეულო ჩემთვის ძვირფასია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ქედის ბინადარი ჩემი და ერისთავების გვარები მისი განმტოებები არიან. ამ უკანასკნელთა მიერ ერისთავთერისთავ აბუსერისძეთა გვარის გაგრძელებაზე მყარი არგუმენტები გააჩნდა ჩემს მეუღლეს, ჯემალ ბერიძესაც.

ენრიკო არის ჩვენი რეგიონის კულტურული ღონისძიებების დამფინანსებელიც. ამის ერთ-ერთი მაგალითია ის, რომ მან ანსამბლ „ბერმუხას“ 20 წლის იუბილეზე ფულადი ჯილდოები გადასცა ანსამბლის უხუცეს წევრებს.

ენრიკომ დიდი ღვაწლი გასწია მშობლიური სოფლის აღმშენებლობის კუთხითაც. ყველაზე გამოსაჩენ და თვალსაჩინო ადგილას ააშენა მან ბაზილიკური

ზესოფლის ბაზილიკური ეკლესია

ეკლესია (არქიტექტორი დავით სვანიძე), რასაც საძირკველი სხალთის მთავარეპისკოპოსის – სპირიდონის ლოცვა-კურთხევით, დეკანოზ სერაფიმეს (ბერი სისოს) და ამერიკელი მართლმადიდებელი მამის – იოანე ტაუნსენდ ატლანტიკის ძალისხმევით ჩაეყარა. ბერ სისოს

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
უწმინდესისა და უნეტარესის ილია II-ის
ჯემალ ბერიძისადმი გაცემული პატივების სიგელი

სრულიად საქართველოს
კათოლიკოს-პატრიარქი

0114, თბილისი, მეფე ერეკლე II-ის მოედანი №1
ტელ.: (995 32) 2990378, 2989540; ფაქსი: 2987114

CATHOLICOS-PATRIARCH
OF ALL GEORGIA

1, King Erekle II sq, Tbilisi, 0114
Tel.: (995 32) 2990378, 2989540; Fax: 2987114

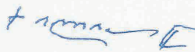
ბრძანება №91

სრულიად საქართველოს საპატრიარქოსადმი

18 მაისი 2014 წელი

საქართველოს ეკლესიის მრევლისადმი და, საერთოდ,
მოყვასისადმი გაწეული უანგარო მსახურებისათვის ABC
ფარმაციის გენერალურ დირექტორს, ბატონ გრიგოლ
(ენრიკო) ბერიძეს გამოეცხადოს მადლობა.

სრულიად საქართველოს

 კათოლიკოს-პატრიარქი

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის,
უწმინდესისა და უნეტარესის ილია II-ის
სამადლობელი გრიგოლ (ენრიკო) ბერიძის მიმართ

ამაგი მიუძღვის, აგრეთვე, ეკლესიისთვის ძველი საყდრის ადგილის შერჩევასა და მშენებლებისთვის სასარგებლო რჩევების მიცემაში.

2015 წლის პირველ აგვისტოს, წმინდა სერაფიმე საროველის ხსენების დღეს, აქ წირვა-ლოცვა პირველად აღევლინა და ნათლობა გაიმართა. იმავე დღიდან ტაძარს წმინდა სერაფიმე საროველის სახელი ეწოდა. რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, სოფელმა ის ფუნქცია დაიბრუნა, ჯემალის თქმით, – ზენასოფლის არსს რომ შეესაბამება, როცა უხვ მოსავალს, ოჯახებისა და სამშობლოს მფარველობას უფალს ავედრებენ ადამიანები.

მიუხედავად იმისა, რომ სიარული არ შეეძლო, ენრიკომ მამას ზესოფლის ტაძარი მოანახულებინა. ამ დროისთვის აქ სამუშაოების დიდი ნაწილი დასრულებული იყო და კედლების მოხატვა მიმდინარეობდა. ჯემალმა დიდი სიამაყით დაათვალიერა ეკლესია. ხარობდა, რომ ვაჟმა იმედები გაუმართლა და შეეძლო სრულად ვაღმოსხმული ნასულიყო წუთისოფლიდან.

მართლაც, ღირსეულად დაადგა გზას მარადისობისკენ. 2019 წელს, 90 წლის ასაკში, ჯემალ ბერიძე გარდა-

იცვალა. აღსარება ჩაიბარა და წესი აუგო, საღამოობით პანაშვიდებს უმართავდა დეკანოზი ბასილი. ჯემალი პირველი იყო, ვინც ზესოფლის ტაძრიდან გამოსვენეს. იქვე მამაპაპისეულ სასაფლაოზე მიუჩინეს სამუდამო განსასვენებელი.

ამბოზენ, ღვანლის დასაფასებლად სულაც არაა აუცილებელი ადგილი საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში მიგიჩინონ. პანთეონი ის ადგილია, სადაც თავად საქვეყნოდ ცნობილი ადამიანი განისვენებს, ასეა, ჭეშმარიტად.

ჯემალ გერიძის მნიშვნელოვანი ნაშრომების ბიბლიოგრაფია

1. Рассеяние света в растворах, имеющих критическую точку расслаивания, Изд-во МГУ, В кн.: Тезисы докладов на совещании по критич. явлениям в растворах, 1959 г.

2. Рассеяние света в растворах, имеющих критическую точку расслаивания, Изд-во АН СССР, В кн.: Критические явления и флуктуации в растворах, 1960 г.

3. Релеевское рассеяние света в растворах ацетона в четыреххлористом углероде, Изд-во АН СССР, ДАН СССР, т. 137, № 2, 1961 г.

4. Релеевское рассеяние света растворами нитробензола в гексане, Изд-во АН СССР, ДАН СССР, Оптика и спектроскопия; т. 10, вып. 2, 1961 г.

5. К вопросу о явлении Кришнана, Изд-во АН СССР, ДАН СССР, Оптика и спектроскопия; т. 11, вып., 1961 г.

6. Некоторые итоги исследований релеевского рассеяния света в критической области расслаивания растворов, Изд-

во КГУ, В кн.: Тезисы докладов на V совещание по физике жидкого состояния, 1961 г.

7. Некоторые результаты исследований релеевского рассеяния света в критической области расслаивания растворов, АН УССР, Украинский физич. журнал. т. 7, № 7, 1962 г.

8. Исследование критической опалесценции в бинарных растворах органических жидкостей, Издательство ТГУ, В кн.: Тезисы докладов II республиканской науч. конф. физиков вузах СССР, 1963 г.

9. Новые методы исследования мутности веществ, Издательство МОПИ, В кн.: Тезисы докладов симпозиума по комплексному исследованию жидкого состояния веществ, 1963 г.

10. კრიტიკული ოპალესცენციის გამოკვლევა ორგანული სითხეების ბინარულ ხსნარებში, ბპი-ის გამოცემა, 24-ე სამეცნიერო სესია, მონ-თა თეზისები, 1963 წ.

11. Прибор для исследования рассеяния света в растворах полимеров, Лаборатория МГУ, т. 11, 1964 г.

12. Исследование степени деполяризации рассеянного света мутных средах, ბპი, 26-ე ლექტორთა სამეცნიერო სესია, ბათუმი, 1965 წ.

13. Исследование рассеяния света в критической области расслаивания растворов, Издательство МГУ, В кн.: Ма-

териалы к симпозиуму «Релееское рассеяние света и строение жидкостей», 1968 г.

14. О методике исследования степени деполяризации, Издательство Самаркандского университета, В кн.: Тепловое движение молекул и межмолекулярное взаимодействие в жидкостях и растворах, 1969 г.

15. Исследование многократного рассеяния света. Оптика и спектроскопия, т. 28, вып. 3, 1970 г.

16. Исследование рассеяния света в критической области расслаивания растворов, Издательство МГУ, В кн.: Современные проблемы физической химии, т. 5, 1970 г.

17. სინათლის მრავალჯერადი გაბნევის გამოკვლევა, ბპი, პროფესორ-მასწავლებელთა 32-ე კონფერენცია, ბათუმი, 1971 წ.

18. Исследование многократного рассеяния света. Оптика и спектроскопия, т. 39, вып. 5, 1975 г.

19. Критическая опалесценция в растворе нитроэтан – гексан, Издательство МГУ, В кн.: физико-химические жидкости, вып. 3, 1976 г.

20. Оптика светорассеивающего канала, Издательство ТГУ, В кн.: Тезисы докладов XI науч. метод. конференции физиков вузах СССР, 1980 г.

21. Новые методы изучения оптических свойств веществ с помощью многократного рассеяния света, Издательство

ТГУ, В кн.: Тезисы докладов VII науч. метод. конференции физиков вузах ГССР, 1982 г.

22. Исследование рассеяния света в жидких кристаллах; Одесса, АН СССР и АН УССР. В кн.: V конферен. соц. стран по жидким кристаллам. 1983 г.

23. Новые оптические методы исследования сильно рассеивающих сред, Издательство Тбилисского университета, 1985 г.

24. Оптика светорассеивающего канала к применительно к задачам физической химии МГУ, Автореферат диссертации на соискания учен. степени докт. физ. мат. наук, 1986 г.

25. Исследование морской воды с помощью многократно-го рассеяния света, Издание БМА, В кн.: Труды первой конференции Батумской морской академии. 1994 г.

26. Research of Light Scattering due to Anisotropic Fluctuations. Bulletin of Georgian academy of Sciences v. 155, № 3. 1997. p. 355-353.

27. Light Scattering channel and its application, Electromagnetic and Light Scattering. Theory and Applications III. University of Bremen, Bremen, 1998.

28. Spectrophotometer SPB – 1, Georgian Engineering News, №4, 1999.

ჯემალ ბერიძე
სადოქტორო დისერტაციაზე
მუშაობის პერიოდში

ჯემალ ბერიძე (მარცხნიდან მეორე) თბილისის უნივერსიტეტის
თანაკურსელებთან, 1951 წ.

ჯემალ ბერიძე (მარცხნიდან მესამე) შაბათობაზე ბათუმის
პედინსტიტუტის პრორექტორობისას

ჯემალ ბერიძე (შუაში) საპირველმაისო დემონსტრაციაზე
ბათუმის პედინსტიტუტის პერსონალთან ერთად

ჯემალ ბერიძე (მარჯვნიდან მესამე) უმაღლესი სასწავლო
დაწესებულებების საერთაშორისო კონფერენციაზე თურქეთში

ჯემალ ბერიძე (მარცხნიდან მეოთხე)
სამსუნგის უნივერსიტეტში შეხვედრაზე

ჯემალი სტუდენტთა გამოშვების ერთ-ერთ საღამოზე

ჯემალ ბერიძე და ციალა ბეჟანიძე

ჯემალ ბერიძე და ციალა ბეჟანიძე შვილებთან, 1970-იანი წლები

ციალა ბეჟანიძე შვილთან, ენრიკოსთან, 1971 წ.

ციალა ვაჭებთან –
ენრიკოსთან და თამაზთან ერთად,
კისლოვოდცკი, 1984 წ.

ჯემალ ბერიძე და ციალა ბეჟანიძე შვილიშვილებთან
გიორგისთან და ნიკოსთან, 2000 წ.

ციალა ბეჟანიძე დედასთან, ყუდრეთთან და შვილიშვილებთან
გიორგისთან, სესილისთან და ნიკოსთან ერთად, 2003 წ.

მარჯვნიდან: ციალა, მზევინარ, ნარგიზ ბეჟანიძეები და მზია ჯაყელი
ბეჟანიძეთა ამჟამინდელ საცხოვრებელთან ზენდილში

ჯემალ ბერიძის უფროსი და
მირიბანი

ენრიკო ბერიძე და დავით ბოლქვაძე ანსამბლ „ბერმუსას“ წევრებთან

გიორგი ბერიძე ანსამბლ „ბერმუხას“ უხუცეს წარმომადგენლებთან

ასლან ბერიძე ოჯახთან ერთად

თამაზ და ჯამბულ ბერიძეები
ზესოფლის მარნის დაფუძნებისას

ტრადიციები გრძელდება –
ნიკო ბერიძე ზესოფლის მარანში

გიორგი, ნიკო, პაატა და ნუგზარ ბერიძეები ზესოფლის მარანში

გიორგი და ნიკო ბერიძეები ზებუასთან, ციალასთან,
და ლუკა თარხან-მოურავთან ერთად

მარცხნიდან: თამაზ ბერიძე დედასთან, ციალასთან, ბიძაშვილთან
ასლანთან და დავით სვანიძესთან ერთად ზესოფლის ეკლესიის ეზოში

ISBN 978-9941-9496-9-2

9 789941 949692